

3. A SAJÁTOSSÁGOK MEGŐRZÉSE

3.1. AZ ANYANYELVHASZNÁLAT JOGA	73
3.1.1. Európai egyezmények	73
3.1.2. Köztársasági jogszabályok	75
3.1.3. Tartományi jogszabályok	78
3.1.4. Az anyanyelv és írás hivatalos használata	79
3.1.4.1. Nyelv- és íráshasználat az eljárásjogi törvényekben	84
3.1.4.2. Hivatalos nyelv- és íráshasználat a tartományi jogszabályokban	91
3.2. ANYANYELVŰ OKTATÁS ÉS NEVELÉS	98
3.2.1. Alkotmányos oktatási jogok	99
3.2.2. Oktatási és nevelési alaptörvény	104
3.2.2.1. Az iskoláskor előtti oktatási-nevelési törvény	107
3.2.2.2. Általános iskolai oktatás és nevelés	108
3.2.2.3. Középiskolai oktatás és nevelés	108
3.2.2.4. Tankönyvellátás	109
3.2.3. Felsőoktatás	111
3.2.4. Az oktatási törvények és a gyakorlat	112
3.3. MŰVELŐDÉS (KULTÚRA) ÉS HAGYOMÁNYÁPOLÁS	123
3.3.1. Művelődési jogszabályok	124
3.3.2. Elhúzódó problémák	128
3.3.3. Hagyományápolás	138
3.4. AZ INFORMÁCIÓHOZ ÉS A TÁJÉKOZTATÁSHOZ VALÓ JOG	144
3.4.1. Tájékoztatási jogszabályok	145
3.4.2. Anyanyelvű tájékoztatás a gyakorlatban	149

Az Európa Tanács a nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezménye bevezetőjének 7. bekezdése szerint „a pluralista és valódi demokratikus társadalomnak nemcsak tiszteletben kell tartania minden nemzeti kisebbséghez tartozó személy etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitását, de megfelelő feltételeket is kell teremtenie ahhoz, hogy kifejezhesse, megőrizhesse és fejleszthesse ezt az identitást”.¹

A keretegyezmény 5/1. cikkében az aláíró államok (köztük Szerbia) kötelezettséget vállaltak arra, hogy „támogatják a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára kultúrájuk megőrzését és fejlesztését, úgyszintén identitásuknak, nevezetesen vallásuk, nyelvük, hagyományaik és kulturális örökségük megőrzésének feltételeit”.²

A Szerbiában élő nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek az alkotmány 79. szakasza alapján nemzeti, etnikai, kulturális és vallási sajátosságaik megőrzésére, ápolására, fejlesztésére és kinyilvánítására jogosultak.

Az alkotmánynak ez a szakasza tételesen felsorolja azokat a jogokat, amelyek a nemzeti azonosság megőrzését hivatottak biztosítani. Ezek szerint a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek jogosultak: jelképeik nyilvános használatára; saját nyelvük és írásuk használatára; azokon a területeken, ahol a kisebbségek az összlakosság jelentős részét képezik jogosultak arra, hogy az állami szervek, a közhatalmi megbízatással felruházott szervezetek, az autonóm tartomány és a helyi önkormányzat szervei az ő nyelvükön folytassanak eljárást; anyanyelvű oktatásra az állami és tartományi intézményekben; oktatási magánintézmények létesítésére; családi és személynevük eredeti alakban való használatára; hogy azokon a területeken, ahol az összlakosság jelentős részét képezik, a hagyományos helyi elnevezések, az utcák, települések nevei és a topográfiai jelzések az ő nyelvükön is ki legyenek írva; a teljes körű, idejében történő és pártatlan anyanyelvű tájékoztatásra – beleértve az információk és eszmék kifejezési, fogadási, továbbítási és cseréjének jogát; saját tájékoztatási eszközök létrehozására, a törvénnyel összhangban.

Szerbia az alkotmány 48. szakaszában (Podsticanje uvažavanja razlika [A másság tiszteletben tartásának ösztönzése]) kötelezettséget vállalt, hogy az oktatás, a művelődési élet és a nyilvános tájékoztatás terén fogantatosított intézkedéseivel „ösztönzi polgárainak a nemzeti, kulturális, nyelvi és vallási hovatartozásán alapuló másságának megértését, méltányolását és tiszteletben tartását”.³

Az alkotmány lehetővé teszi, hogy a nemzeti kisebbséghez tartozó személyeket a törvény alapján tartományi előírásokkal további jogok is megilletthessék.

A nemzeti közösségek tagjai számára Vajdaság AT – a statútum 23. szakaszának 2. és 3. bekezdése alapján – többlet- vagy pótajogokat is biztosíthat, illetve jogvédelmüket magasabb szintre is emelheti. Ugyanakkor a tartomány figyelemmel kíséri a statútumba foglalt személyi és kollektív emberi jogok érvényesítését, valamint biztosítja azok gyakorlását és védelmét abban az esetben, amikor ilyen védelem köztársasági vagy helyi szinten nincs biztosítva.

¹ Majtényi Balázs – Vizi Balázs: *A kisebbségi jogok nemzetközi okmányai*. Budapest, 2003, Gondolat Kiadó – MTA Jogtudományi Intézet – MTA Kisebbségkutató Intézet, 157.

² Uo. 159.

³ „Merama u obrazovanju, kulturni i javnom obaveštavanju, Republika Srbija podstiče razumevanje, uvažavanje i poštovanje razlika koje postoje zbog posebnosti etničkog, kulturnog, jezičkog ili verskog identiteta njenih građana.”

A nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságainak védelméről szóló törvény harmadik része (9–17. szakasz) részletezi az alkotmányban felsorolt, a sajátosságok megőrzésére vonatkozó jogokat, éspedig a személynév megválasztását és használatát, az anyanyelv használatának jogát, a hivatalos nyelv- és íráshasználatot, a kultúra és hagyományok ápolásának, az anyanyelvű oktatásnak és nevelésnek, a nemzeti jelképek használatának és az anyanyelvű tájékoztatásnak a jogát.

A törvény 12. szakasza (Pravo na negovanje kulture i tradicije [A kultúra és a hagyományok ápolásának joga]) a polgárok, a nemzeti kisebbségek és az azokhoz tartozó személyek hagyományai részének, azok elidegeníthetetlen egyéni és kollektív jogának tekinti a nemzeti és etnikai, kulturális, vallási és nyelvi sajátosságok kifejezését, megőrzését, ápolását, fejlesztését, átadását és kinyilvánítását.⁴

A törvénycikk szerint a nemzeti és etnikai sajátosságok megőrzése és fejlesztése céljából a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogosultak arra, hogy a művelődési és a művészeti élet valamennyi területén külön művelődési, művészeti és tudományos intézményeket alapítsanak, amelyek munkájukban önállóak. Az állam lehetőségeihez mérten részt vesz e társaságok és egyesületek finanszírozásában. Az ilyen intézmények, társaságok és egyesületek serkentésére és támogatására külön alapítványok létesíthetők.

Azok a múzeumok, levéltárak és műemlékvédelmi intézmények, melyeknek alapítója az állam, biztosítják a területükön élő nemzeti kisebbségek kulturális és történelmi örökségének bemutatását és védelmét. A nemzeti tanácsok képviselői részt vesznek a közösségük kulturális és történelmi örökségének bemutatását meghatározó döntéshozatalban.

A nemzeti kisebbséget a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény alapján a nemzeti tanács képviseli az oktatás, a kultúra, a nemzeti kisebbségi nyelven történő tájékoztatás, valamint a hivatalos nyelv- és íráshasználat területén, részt vesz a döntéshozatalban, vagy dönt az említett területekre vonatkozó kérdésekről.

A nemzeti tanács intézményeket, gazdasági társaságokat és egyéb szervezeteket alapíthat, a nemzeti kisebbség kulturális sajátosságai és nemzeti identitása megőrzésének, előmozdításának és fejlesztésének érdekében, valamint alapítói jogokat és köteleességeket gyakorolhat (2. szakasz, 2. bekezdés; 10. szakasz, 1. bekezdés 6. pont és 16/1. szakasz).

Az egyházakról és vallási közösségekről szóló törvény, amely a szerbiai egyházak és vallási közösségek helyzetét rendezi, a nemzeti kisebbségek egyházainak és vallási közösségeinek helyzetét is meghatározza. Habár biztosítja a vallási felekezetek elvi egyenrangúságát, a törvény több rendelete ezt megsérti a vallási közösségekhez való nem egyforma viszonyulásával.

A törvény alkalmazásával lehetetlenné vált nagyszámú kis vallási közösség (elsősorban protestáns), más pravoszláv egyházak (mindenekelőtt a román pravoszláv egyház) és a nem keresztény közösségek regisztrálása. Ezenkívül a törvénybe foglalt rossz rendszerbeli megoldások más törvényekben is sokszorozódnak – olvasható a nagybecskereki Centar za razvoj civilnog društva (CRCD – Civil Társadalomért Fejlesztési Központ) *Verske slobode*

⁴ „(1) Izražavanje, čuvanje, negovanje, razvijanje, prenošenje i javno ispoljavanje nacionalne i etničke, kulturne, verske i jezičke posebnosti kao dela tradicije građana, nacionalnih manjina i njihovih pripadnika je njihovo neotuđivo individualno i kolektivno pravo.”

u Srbiji – stanje, mogućnosti, prepreke [Vallásszabadság Szerbiában – helyzet, lehetőségek, akadályok] című kutatási tanulmányában.⁵

3.1. AZ ANYANYELVHASZNÁLAT JOGA

3.1.1. Európai egyezmények

A nemzeti kisebbségi jogok egyik fontos tartozéka a nemzeti kisebbségek nyelvi jogainak megvalósítása, vagyis a kisebbségekhez tartozó személyek anyanyelvének (beszéd és írás) szabad és egyenjogú használata a magán- és közéletben. A nemzetközi emberi jogi és kisebbségvédelmi dokumentumok nemcsak utalnak a nyelvi jogokra, hanem nemzetközi kötelezettségként is előírják azokat.

Egyfelől a nyelv egyéni ügy, ami szorosan összekapcsolódik az identitással. Másfelől a nyelv a társadalom szervezésének fontos eszköze, tehát sok esetben közügyé válik. A nyelvhasználati jogok gyakorlása természetesen számos szempontból hatással van az állam működésére. A mássághoz való alkalmazkodás tehát fontos politikai és jogi ügy minden olyan demokratikus államban, amely kötelezte magát az emberi jogok betartására. Ha nem sikerül ennek érdekében megfelelő egyensúlyt találni, ez akár az etnikai közösségek közötti feszültségek forrása is lehet.

Az Európa Tanács (ET) kisebbségvédelmi keretegyezményében részes államok, így Szerbia is, „kötelezettséget vállaltak arra, hogy elismerik minden, valamely nemzeti kisebbséghez tartozó személy jogát kisebbségi nyelvének megtanulására” (14/1. cikk). Ezt úgy kell végrehajtani, hogy ne veszélyeztesse a hivatalos nyelv tanulását vagy ezen a nyelven való tanítását (14/2. cikk).

A keretegyezményt aláíró felek kötelezettséget vállaltak arra is (11/2. cikk), hogy „elismerik minden, valamely nemzeti kisebbséghez tartozó személy azon jogát, hogy saját kisebbségi nyelvén cégtáblákat, feliratokat és egyéb magántermészetű információkat tegyen közzé a nyilvánosság számára láthatóan”.⁶

Az ET regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartájához⁷ való csatlakozás egyik feltétele volt Szerbia és Montenegró 2006. június 3-án megszűnt államszövetsége felvételének az Európa Tanácsba. A chartát 2005. március 22-én írták alá, de Szerbiára nézve csak 2006.

⁵ Ilić, Vladimir: *Državno vs. crkveno* [online]. Centre for Development of Civil Society – Centar za razvoj civilnog društva, 2009. december 27. http://cdcs.org.rs/index.php?option=com_content&task=blogsection&id=19&Itemid=68,

⁶ Majtényi–Vizi: i. m. 161.

⁷ European Charter for Regional or Minority Languages, CETS No.: 148. <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=148&CM=8&DF=25/04/2010&CL=ENG>. A kisebbségi nyelvi jogokra vonatkozó nemzetközi dokumentumokat lásd még a http://www.jogtar.mtaki.hu/data.php?node_id=2_14 honlapon, valamint Bozóki Antal: A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája és a szerbiai jogszabályok. In Szalma József szerk.: *A magyar tudomány napja a Délvidéken 2009* (Újvidék, 2010, Magyar Tudományos Társaság, 88–106.); Beretka Katinka: Mít ér az ember, ha magyar Topolyán? (Uo. 119–146.)

június 1-jén lépett hatályba azzal, hogy a volt államszövetség 56 megjegyzést fűzött az egyezmény szövegéhez.⁸

A „regionális vagy kisebbségi nyelvek” kifejezésen – a charta 1. cikkének megfogalmazása szerint – azok a nyelvek értendők „amelyeket valamely állam adott területén az állam olyan polgárai hagyományosan használnak, akik az állam fennmaradó népességénél számszerűen kisebb csoportot alkotnak, és amelyek különböznek ezen állam hivatalos nyelvétől/nyelveitől”.

A charta (7. cikke) határozza meg azokat a célokat és elveket is, melyek alapján a részes államoknak a regionális vagy kisebbségi nyelvek irányában folytatott politikájukat alakítaniuk kell.⁹ Ezek a következők:

- a) a regionális vagy kisebbségi nyelveknek mint a kulturális gazdagság kifejezésének az elismerése;
- b) minden egyes regionális vagy kisebbségi nyelv földrajzi körzetének tiszteletben tartása annak érdekében, hogy a fennálló vagy később létesítendő közigazgatási felosztás ne képezze e regionális vagy kisebbségi nyelv támogatásának akadályát;
- c) a regionális vagy kisebbségi nyelvek megóvása érdekében azok fejlesztését szolgáló, határozott támogató lépések szükségessége;
- d) a regionális vagy kisebbségi nyelveknek a magánéletben és közéletben, szóban és írásban való használatának megkönnyítése és/vagy bátorítása;
- e) a charta által szabályozott területeken valamely regionális vagy kisebbségi nyelvet használó csoportok és ugyanannak az államnak azonos vagy hasonló nyelvet használó egyéb csoportjai közötti kapcsolatok megőrzése és fejlesztése, valamint kulturális kapcsolatok létesítése az államnak eltérő nyelveket használó egyéb csoportjaival;
- f) a regionális vagy kisebbségi nyelvek oktatása és tanulása megfelelő formáinak és eszközeinek biztosítása minden megfelelő szinten;
- g) olyan eszközök biztosítása, melyek lehetővé teszik valamely regionális vagy kisebbségi nyelvet használó körzetben lakók, de e nyelvet nem beszélők számára, hogy amennyiben kívánják, elsajátíthassák e nyelvet;
- h) a regionális vagy kisebbségi nyelveknek egyetemeken vagy ezzel egyenértékű intézményekben történő tanulásának és kutatásának támogatása;
- i) a charta által szabályozott területeken a nemzetközi cserék megfelelő formáinak támogatása két vagy több államban azonos vagy hasonló formában használt regionális vagy kisebbségi nyelvek vonatkozásában.

⁸ Majtényi-Vizi: i. m. 136–150. <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=148&CM=8&DF=25/04/2010&CL=ENG>

⁹ Uo. 138–139.

Szerbia a charta alapvető céljainak és elveinek elfogadásával kötelezettséget vállalt a regionális és kisebbségi nyelvek használatának megkönnyítésére és bátorítására mind a beszélt, mind az írott formában, a köz- és a magánéletben. Az ET tagjai a charta (2. cikke 2. pontjának) szövege szerint 35 bekezdést vagy pontot, de legkevesebb 10-et választhatnak, amelyeket alkalmazniuk kell mindegyik nyelv tekintetében, amelyet felvesznek a regionális kisebbségi nyelvek listájára. Szerbia a charta 3. cikkének rendelkezése alapján erre a listára 10 nyelvet vett fel: az albánt, a bosnyákot, a bolgárt, a horvátot, a magyart, a romát, a román, a ruszint, a szlovákot és az ukránt. A „regionális vagy kisebbségi nyelv használati területeként” azokat a területeket jelölte meg, amelyekben a nemzeti törvényhozás szerint a kisebbségi nyelvek hivatalos használatban vannak.¹⁰

3.1.2. Köztársasági jogszabályok

A szerb alkotmány 10. szakasza szerint Szerbiában hivatalos használatban a szerb nyelv és a cirill írás van. Az egyéb nyelvek hivatalos használatát az alkotmánnyal összhangban törvény szabályozza. Ezenkívül az alkotmány 79. szakaszának 1. bekezdése szerint „a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek jogosultak a saját nyelvük és írásuk használatára”,¹¹ valamint arra, hogy „azokon a területeken, ahol a kisebbségek az összlakosság jelentős részét képezik, az állami szervek, a közhatalmi megbízatással felruházott szervezetek, az autonóm tartomány és a helyi önkormányzat szervei az ő nyelvükön folytassanak eljárást”.¹²

Az alkotmánybírásról szóló törvény¹³ 5. szakasza alapján a bíróság előtti eljárásban a szerb nyelv és a cirill betűs írásmód van használatban. Más nyelv és írásmód hivatalos használata az alkotmánybírási eljárásban „azzal a törvénnyel összhangban lehetséges, amelyik ezen nyelveknek és írásoknak a használatát rendezi”.

A nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről szóló törvény¹⁴ 10. szakasza a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára biztosítja a szabad nyelv- és íráshasználatot a magánéletben és nyilvánosan.

¹⁰ Lásd <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=148&CM=8&DF=25/04/2010&CL=ENG&VL=1>

¹¹ „Pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo: ... na korišćenje svog jezika i pisma;”

¹² „Pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo: ... da u sredinama gde čine značajnu populaciju, državni organi, organizacije kojima su poverena javna ovlašćenja, organi autonomnih pokrajina i jedinica lokalne samouprave vode postupak i na njihovom jeziku;”

¹³ Zakon o ustavnom sudu [az alkotmánybírásról szóló törvény]. *Službeni glasnik RS* [az SZK Hivatalos Közlönye], 2007. november 28. 109. sz.

¹⁴ Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina. *Službeni list SRJ* [a JSZK Hivatalos Lapja], 2002. február 27. 11. sz. A nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény 138. szakasza alapján a törvénynek a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsainak elektorok útján való megválasztására vonatkozó 24. szakasza hatályát veszítette. Magyar nyelvű szöveg: *Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina*. Beograd, Savezno ministarstvo nacionalnih i etničkih zajednica, 93–106.; Bozóki Antal: *Emberi és nemzeti kisebbségi jogok Szerbiában és Crna Gorában/Montenegróban*. Karlóca, 2003, Árgus, 57–71.

A törvény 11. szakasza a hivatalos nyelv- és íráshasználatot a következő módon rendezte:

Az olyan helyi önkormányzati egység területén, ahol nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek hagyományosan élnek, a nyelvük és írásuk egyenrangú hivatalos használatban lehet.

A helyi önkormányzati egység köteles bevezetni a nemzeti kisebbség nyelvének és írásának egyenrangú hivatalos használatát, ha a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek a legutóbbi népszámlálás adatai szerint elérik a területükön lévő összlakosság 15%-át.

Abban a helyi önkormányzati egységben, ahol e törvény meghozatalának idején a nemzeti kisebbség nyelve hivatalosan használatban van, e nyelv hivatalos használatban marad.

E szakasz 1. bekezdése szerint hivatalos nyelvhasználaton értendő különösen: a kisebbségek nyelvének használata a közigazgatási és bírósági eljárásban és a közigazgatási és a bírósági eljárás lefolytatása a nemzeti kisebbség nyelvén, a kisebbségi nyelv használata a közhatalmi jogosítványokkal felruházott szervek polgárokkal történő kommunikációja során, közokiratok kiadása és hivatalos nyilvántartások és személyi adattárak vezetése a nemzeti kisebbségek nyelvén és ezen okiratok teljes érvényű elfogadása e nyelveken, nyelvhasználat a szavazólapokon és választási anyagon, nyelvhasználat a képviselő-testületek munkájában.

Az e szakasz 2. bekezdésében említett területeken a közhatalmi jogosítványokkal rendelkező szervek elnevezését, a helyi önkormányzat egységeinek, településeknek, tereknek és utcáknak neveit és egyéb földrajzi neveket az adott nemzeti kisebbség nyelvén, annak hagyománya és helyesírása szerint is ki kell írni.

A szövetségi törvényeket és jogszabályokat megjelentetik a nemzeti kisebbségek nyelvén is külön jogszabállyal összhangban.

Az olyan nemzeti kisebbséghez tartozó személyek, akiknek a száma eléri a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság összlakosságának a legutóbbi népszámlálás szerinti legkevesebb 2%-át, jogosultak saját nyelvükön a szövetségi szervekhez folyamodni, és azon a nyelven választ kapni.

A Szövetségi Képviselőház azon képviselője, aki a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság összlakosságának a legutóbbi népszámlálás szerint legkevesebb 2%-át képező nemzeti kisebbséghez tartozik, jogosult a Képviselőházban saját nyelvén felszólalni, amit részletesen a Szövetségi Képviselőház tanácsainak ügyrendjei fognak rendezni.

A törvény – az időközben történt társadalmi és politikai változások ellenére – továbbra is hatályos. Egyes rendelkezései azonban mindeddig nem érvényesültek a gyakorlatban, mint például a törvényeknek a nemzeti kisebbségek nyelvén való megjelentetése. Akadályokba ütközik vagy a gyakorlatban nem alkalmazzák a kisebbségi nyelveket a közhatalmi jogosítványokkal felruházott szervek a polgárokkal történő kommunikációjukban, a közokiratok

kiadásában, a hivatalos nyilvántartások és személyi adattárak vezetését a nemzeti kisebbségek nyelvén, az ilyen nemzeti kisebbségi nyelvű okiratok teljes érvényű elfogadása stb.

A nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény alapján a nemzeti kisebbséget a nemzeti tanács képviseli a hivatalos nyelv- és íráshasználát mint az önkormányzat érvényesítése négy területének egyikében,¹⁵ részt vesz a döntéshozatalban vagy dönt az említett területekre vonatkozó kérdésekről (2. szakasz 2. bekezdés).

A közjegyzőségről szóló 2011. évi törvény értelmében 2012. szeptember 1-jétől – előirányzott hatályba lépésétől – azoknak a helyi önkormányzatoknak a területén, ahol egyenrangú használatban van a magyar nyelv és írás is, csak magyar nyelven is lehet közjegyzői okiratokat elkészíteni (18/1. szakasz), ami az egyenrangú hivatalos nyelvhasználat szempontjából jelentős előrelépés.¹⁶ A közjegyzők pecsétjének, bélyegzőjének és táblájának szövegét kisebbségi nyelven is ki lehet írni, ha az a közjegyző székhelyén hivatalos használatban van (19/3. és 16. szakasz).

A gazdasági társaságokra vonatkozó ugyancsak 2011. évi törvény szerint a társaság üzleti neve szerb nyelvű, cirill vagy latin betűs írásmóddal szerepelhet. Az üzleti életben „a társaság használhatja üzleti nevének fordítását vagy rövidített nevének nemzeti kisebbségi nyelvű fordítását, illetve idegen nyelven anélkül, hogy azt le kellene fordítani” (24/3. szakasz). Az új cégtörvényre elfogadott módosítási indítvány „lehetővé tette, hogy a gazdasági társaságok elnevezése továbbra is bejegyzésre kerülhessen magyar nyelven”.¹⁷

A büntető törvénykönyv szerint a nemzeti kisebbségi és etnikai közösségi nyelvek és írások használata büntetőjogi védelmet élvez. A Btk. 129. szakasza ugyanis előírja, hogy „[a] ki a Szerbiában élő népek vagy nemzeti kisebbséghez vagy etnikai közösséghez tartozók nyelvhasználatára vonatkozó jogszabályokkal ellentétben megtagadja vagy korlátozza a polgárnak azt a jogát, hogy jogérvényesítésekor vagy szervekhez vagy szervezetekhez forduláskor anyanyelvét használja, pénzbüntetéssel vagy egy évig terjedő börtönbüntetéssel büntetendő”.¹⁸

Az állami és más szervek pecsétjeiről szóló törvény (4–6. szakasz) kimondja, hogy az állami szervek, közintézmények pecsétjein – a szerb nyelv és cirill írásmód mellett – a hivatalos

¹⁵ A négy terület a következő: a kultúra, az oktatás, a tájékoztatás, valamint a hivatalos nyelv- és íráshasználát.

¹⁶ A szakasz eredeti szövege: „Javni beležnik sastavlja javnobeležničke isprave na srpskom ć”.

¹⁷ Pásztor Bálint: „Vonatkisiklás” és más események [online]. *Pásztor Bálint honlapja és blogja*. <http://www.pasztorbalint.rs/index.php/start/show/2063/hu>

¹⁸ „Ko suprotno propisima o upotrebi jezika i pisma naroda ili pripadnika manjinskih nacionalnih i etničkih zajednica koji žive u Srbiji uskrati ili ograniči građaninu da pri ostvarivanju svojih prava ili pri obraćanju organima ili organizacijama upotrebi jezik ili pismo kojim se služi, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.” (Krivični zakonik. *Službeni glasnik RS* [az SZK Hivatalos Közlönye], 2005. október 6. 85. sz.; módosítások: 2005. 88. sz.; 2005. 107. sz.; 2009. 72. sz.; 2009. 111. sz.)

használatban lévő kisebbségi nyelven is fel kell tüntetni a szöveget. E pecsétek használatához a tartomány jóváhagyása szükséges (11. szakasz).

A szerbiai parlament 2008 óta anyagilag támogatja a törvények magyar nyelvű fordítását, de eddig csak a szerb alkotmányt, Vajdaság statútumát és 17 – különböző jelentőségű – törvényt fordítottak le magyar nyelvre.¹⁹ Az identitás megőrzéséről, ápolásáról szóló, valamint más, gyakorlati szempontból is fontos köztársasági jogszabály fordítása azonban elakadt annak ellenére, hogy a szerbiai parlament – miután a kisebbségi frakció kérvényezte – a 2011. évi költségvetéséből egymillió dinárt különített el fordítói szolgáltatásokra, hogy a parlament által elfogadott törvényeket ültessék át a kisebbségi nyelvekre is. Így történhetett meg, hogy a vajdasági magyarság számára is fontos, a rehabilitációról szóló törvényjavaslatot a magyarországi Trianon Múzeum Alapítvány fordíttatta le magyar nyelvre, és 2011. november 18-án jelentette meg honlapján.²⁰

A Szekeres László Alapítvány 2011. december végén szerződést írt alá a szerbiai parlamenttel 16 törvény fordításáról. A Magyar Nemzeti Tanács 2012-ben egy iratgyűjtemény összeállítását tervezte, amely az intézmények és magánszemélyek számára is magyar nyelvű jogi aktusok mintáit tartalmazná.²¹

3.1.3. Tartományi jogszabályok

A Vajdaság Autonóm Tartomány hatásköreinek meghatározásáról szóló törvény 76. szakasza szerint Vajdaság AT a szervei révén, átruházott jogkörben, részletesen szabályozza a tartomány területén élő nemzeti kisebbségek hivatalos nyelv- és íráshasználatát, a hivatalos nyelv- és íráshasználatot szabályozó törvénnyel összhangban.

Vajdaság AT statútuma szerint (25/1. szakasz) az összlakosságban számbeli kisebbséget alkotó nemzeti közösségek tagjai a nemzeti tanácsok révén vesznek részt a nyelvhasználatot érintő kérdésekkel kapcsolatos döntéshozásban is. A szakasz második bekezdése alapján Vajdaság AT jogainak és kötelességeinek keretében az egyes feladatok ellátását a nemzeti

¹⁹ Törvények kisebbségi nyelveken is. *Magyar Szó*, 2010. november 25. 1., 4. A törvények szövegét lásd a <http://www.mnt.org.rs/175-Torvenyek-es-egyeb-jogi-dokumentumok-magyar-nyelven>. Ezek közül tíz jogszabály a <http://www.passtorbalint.rs/index.php/start/laws/0/hu> honlapon is megtalálható.

²⁰ Forrás: http://keskenyut.hu/news/472/trvnyjavaslat_a_rehabilitcir.pdf

²¹ Tápai Renáta: Még nem zárult le a magyar nyelven való tesztelés ügye. *Magyar Szó*, 2011. december 29. 8. Az MNT közleménye szerint „a 2012-es év első felében várhatóan további tíz törvény magyar nyelvű fordítása készül el”. (Törvényszövegek magyarul [online]. *VajdaságMA [Vajdaság]*, 2012. január 19. <http://www.vajma.info/cikk/vajdasag/12832/Torvenyszovegek-magyarul.html>); Pesevszki Evelyn: Szerb törvények magyar fordításban. *Magyar Szó*, 2012. január 21. 1., 7.

Az újvidéki Árgus civil szervezet 2011 augusztusában megjelentette e könyv szerzőjének négykötetes *Szerb–magyar jogi szótárát* (817 p.), majd a szintén újvidéki Forum Könyvkiadó 2012. január közepén kiadta Orosz János *Szerb–magyar jogi és közigazgatási szótárát* (165 p.). Ezek a szótárak is elősegíthetik az anyanyelvhasználatot az igazságügyben és a közigazgatásban.

tanácsokra bízta, vagy bevonja őket a tájékoztatás kérdéseiről való döntéshozásba, és eszközöket biztosít a feladatok ellátásához.

Vajdaság AT szerveiben és szervezeteiben (a statútum 26. szakaszának értelmében) „a szerb nyelv és a cirill betűs írásmód, a magyar, a szlovák, a horvát, a román és a ruszin nyelv és írás van hivatalos használatban a törvénnyel és a tartományi képviselőházi rendelettel összhangban”.²² A szerb nyelv latin betűs írásmódjának használata ezekben a szervezetekben „tartományi képviselőházi rendelettel lesz szabályozva a törvénnyel összhangban”.²³ Az alapszabályban nem említett nemzeti közösségek hivatalos nyelvhasználati joga a becikelyezett nemzetközi szerződésekkel, törvénnyel és tartományi képviselőházi rendelettel összhangban érvényesül.

3.1.4. Az anyanyelv és írás hivatalos használata

A nyelv- és íráshasználat elveit a hivatalos nyelv- és íráshasználatról szóló 1991. évi (többször módosított) törvény *Alapvető rendelkezések* című I. fejezete tartalmazza.

Az ún. nyelvhasználati törvény 1. szakaszának 1. bekezdése szerint a Szerb Köztársaságban hivatalos használatban a szerbhorvát nyelv van, amelyet, ha az *e*-ző vagy *ije*-ző szerb nyelvjárást képviseli, szerb nyelvnek is neveznek. A szakasz 2. bekezdése szerint a Szerb Köztársaságban a cirill betűs írásmód van hivatalos használatban, a latin betűs írásmód használatát pedig ez a törvény határozza meg. A következő (3.) bekezdés szerint „[a] Szerb Köztársaságnak azon területein, ahol nemzetiségek élnek, a szerb nyelvvel egyidejűleg, ebben a törvényben meghatározott módon, a nemzetiségek nyelvei és írásmódjai is hivatalos használatban vannak”.²⁴

A latin betűs írás használatát – amelyet a legtöbb kisebbség használ – a fejezet 4. és 5. szakasza rendezi.

A 4. szakasz engedélyezi a szervek, szervezetek és egyéb alanyok számára, hogy az elnevezésüket, cégtáblájukat vagy egyéb feliratukat a cirill betűs szöveg mellett latin betűvel is kiírják. A vállalat, intézmény és egyéb jogi személy, illetve üzlet vagy a tevékenység más formája cégtáblájának azon részét, amelyet jelként használ, csak latin betűs írásmóddal is feltüntetheti.

Az 5. szakasz szerint a közlekedési jeleket és útirányokat a nemzetközi és magisztrális utak mellett, a helységneveket és a földrajzi elnevezéseket cirill és latin betűs írással kell

²² „(1) U organima i organizacijama AP Vojvodine u službenoj upotrebi su srpski jezik i ćirilsko pismo, mađarski, slovački, hrvatski, rumunski i rusinski jezik i njihova pisma, u skladu sa zakonom i pokrajinskom skupštinskom odlukom.” (*Službeni list AP Vojvodine* [Vajdaság AT Hivatalos Lapja], 2009. 17. sz.)

²³ Bővebben lásd a 3.1.4.2. alatt.

²⁴ „U Republici Srbiji u službenoj je upotrebi srpskohrvatski jezik, koji se, kada predstavlja srpski jezički izraz, ekavski ili ijekavski, naziva i srpskim jezikom (u daljem tekstu: srpski jezik). U Republici Srbiji u službenoj je upotrebi ćirilsko pismo, a latiničko pismo na način utvrđen ovim zakonom. Na područjima Republike Srbije na kojima žive pripadnici narodnosti u službenoj upotrebi su, istovremeno sa srpskim jezikom i jezici i pisma narodnosti, na način utvrđen ovim zakonom.” (Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisma. *Službeni glasnik RS* [az SZK Hivatalos Közlönye] 1991. 45. sz.; módosítások: 1993. 53. sz.; 1993. 67. sz.; 1994. 48. sz.; 2005. 101. sz.)

kiírni. Az egyéb jellegű utakat és útirányokat, az utcák és terek neveit, valamint a többi közérdekű feliratot a cirill mellett latin betűvel is ki lehet írni.

A nyelv- és íráshasználat alapelveihez tartozik még a 6. szakasz, mely szerint „mindenkinek jogában áll, hogy az eljáró szerv, illetve közhivatal előtt, mikor az a jogairól és kötelezettségeiről dönt, használja az anyanyelvét, és hogy ebben az eljárásban a ténnyel a saját nyelvén ismerkedjen meg”.

A 7. szakasz szerint a hivatalos használat alkalmával „a nemzetiségi nyelveken és írással írt szöveget a szerb nyelven írt szöveg után vagy attól jobbra, ugyanolyan alakban és betűméretben kell írni”. Amennyiben a szöveget több kisebbségi nyelven kell kiírni, akkor erre a szerb szöveg után kerül sor, a sorrendet pedig a cirill ábécé, az „azbuka” határozza meg.

A jogszabály II. fejezete (8–10. szakaszok) a latin betűs írás hivatalos használatát szabályozza.

A 8. szakasz szerint „azokban a községekben, amelyekben olyan népekhez tartozó személyek élnek többségben, amelyeknek elsődleges írásmódja a hagyománnyal összhangban a latin betű, hivatalos használatban van a latin betűs írás is”. A latin írásmód hivatalos használatát a község alapszabályával kell meghatározni.

A 9. szakasz szerint „azok a szervek és közhivatalok, amelyek olyan községekben működnek, amelyekben a latin írásmód is hivatalos használatban van, kötelesek a polgároknak, ha ezt kéri, latin betűs írással megküldeni azokat a végzéseket, illetve (közigazgatásban) határozatokat, amelyekkel a jogaikról és kötelezettségeikről döntenek, valamint a bizonyítványokat és egyéb közokiratokat. Azon község számára, amelyekben a latin betűs írásmód is hivatalos használatban van, az űrlapokat cirill és latin betűvel kell nyomtatni”.²⁵

A 10. szakasz szerint „amikor, ezen törvény rendelkezéseivel összhangban, valamely szöveget latin betűvel is írnak, a latin betűs szöveget a cirill betűs szöveg után, az alá vagy a jobb oldalára kell írni”.

A törvény III. fejezete (11–20. szakasz) a nemzeti kisebbségek nyelvének és írásának hivatalos használatát rendezi.

A 11. szakasz szerint azokban a községekben, amelyekben a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek élnek, meg kell állapítani, hogy területükön mikor vannak a nemzeti kisebbségek nyelvei is hivatalos használatban. Hogy melyik kisebbségi nyelv van hivatalos használatban a község területén, azt a község statútuma határozza meg. A tartomány területén a kisebbségi nyelvek használatát a tartomány statútuma írja elő.

Az elsőfokú közigazgatási, büntető-, polgári és egyéb eljárás, amelyben a polgár jogairól döntenek – a 12. szakasz alapján – szerb nyelven folyik. Az eljárást olyan nemzeti kisebbségi nyelven is lehet folytatni, amely hivatalos használatban van az eljáró szervben

²⁵ „(1) Organi i organizacije koje vrše javna ovlašćenja u opštini u kojoj je u službenoj upotrebi i latiničko pismo, dužni su da građanima, na njihov zahtev, na latiničkom pismu dostavljaju rešenja i druga pismena kojima se rešava o njihovim pravima i obavezama, kao i svedočanstva i druge javne isprave.

(2) Obrasci javnih isprava za potrebe opština u kojima je u službenoj upotrebi i latiničko pismo, štampaju se ćirilicom i latinicom.” (Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisma. *Službeni glasnik RS* [az SZK Hivatalos Közlönye] 1991. 45. sz.; módosítások: 1993. 53. sz.; 1993. 67. sz.; 1994. 48. sz.; 2005. 101. sz.)

vagy szervezetben, illetve azok működési területén. Amikor az eljárásban egy, valamely nemzeti kisebbszhez tartozó ügyfél vesz részt, követelésére az eljárást nemzeti kisebbségi nyelven is le lehet folytatni, amennyiben ilyen nyelv hivatalos használatban van az eljáró szerv munkájában. Abban az esetben viszont, ha az eljárásban több, nem azonos nyelvű ügyfél vesz részt, az eljárást az egyik hivatalos használatban lévő nyelven kell lefolytatni, „kivéve, ha egy ügyfél nem követeli, hogy az eljárást szerb nyelven folytassák, ez esetben az eljárás ezen a nyelven történik”.

Az eljárás nyelvének megállapítása „előzetes kérdés”, amelyről az eljárást vezető személy dönt (13. szakasz). Ennek a személynek kötelessége ismertetni az ügyféllel, hogy a szerv, illetve szervezet működési területén mely nyelvek vannak hivatalos használatban, és felkérni az ügyfelet, hogy nyilatkozzon arról, melyik nyelv legyen az eljárás nyelve. Az eljárás nyelve meghatározásának módját és a meghatározott nyelvet a jegyzőkönyvben fel kell tüntetni.

A jegyzőkönyv és az elsőfokú határozat szerb nyelven és a nemzeti kisebbségi nyelven készülnek, hiteles formában, amennyiben az eljárást kisebbségi nyelven is folytatták (14. szakasz).

A másodfokú eljárás szerb nyelven történik (15. szakasz), az ügyfeleknek pedig a törvény 16. és 17. szakaszában meghatározott jogaik vannak: azokon a területeken, amelyeken a nemzeti kisebbségi nyelvek nincsenek hivatalos használatban, az eljáró szervek kötelesek a kisebbségekhez tartozók számára az eljárás során biztosítani, hogy: 1) anyanyelvüket és írásukat használják, 2) anyanyelvükön írásbeli beadványokat (kérvényt, fellebbezést, keresetlevelet, javaslatot stb.) nyújthassanak be és 3) az eljáró szervektől anyanyelvükön kapják meg a jogaikkal kapcsolatos végzést, határozatot, ítéletet vagy egyéb aktust. Amennyiben

A nagybecskereki Lakásgazdálkodási Vállalat szerb nyelvű, cirill betűs felirata
(Kecskés István felvétele)

az ügyfél beadványa kisebbségi nyelven készült, az eljáró szerv köteles ezen a nyelven válaszolni.²⁶

Az ügyfelek, szakértők és más, az eljárásban részt vevő személyek kisebbségi nyelven adott nyilatkozatát azokon a területeken, amelyeken ilyen nyelv nincs hivatalos használatban, a jegyzőkönyvbe szerb nyelven veszik fel (17. szakasz). Az eljárás nemzeti kisebbséghez tartozó résztvevője kérésére a jegyzőkönyvet vagy annak részeit kisebbségi nyelvre fordítják. Az eljárás tolmács segítségével folyik, amennyiben az eljárást vezető hivatalos személy megfelelő szinten nem ismeri a kisebbségi nyelvet. A fordítás költségeit az eljáró szerv, illetve szervezet viseli.

A 18. szakasz szerint azokon a területeken, amelyeken hivatalos használatban vannak a kisebbségi nyelvek is, az iskolai bizonyítványokat, amennyiben az oktatás a nemzeti kisebbség nyelvén történt, egyéb közokiratokat és más, a polgárok törvényben meghatározott jogai megvalósítása szempontjából fontos bizonylatokat – a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek követelésére – kisebbségi nyelven is kiadják. A hivatalos nyilvántartásokat az említett területeken kisebbségi nyelveken is vezetik. A közokiratok űrlapjait, valamint a nyilvántartási űrlapokat két nyelven nyomtatják, szerb nyelven és a hivatalos használatban lévő kisebbségi nyelven.

A 19. szakasz előírja, hogy „azokon a területeken, ahol nemzeti kisebbségi nyelvek is hivatalos használatban vannak, a helység- és egyéb földrajzi neveket, utcák, terek, szervek és szervezetek elnevezését, a közúti jelzőtáblákat, a nyilvánosság értesítését és figyelmeztetését szolgáló, valamint egyéb közfeliratokat a nemzeti kisebbség nyelvén is ki kell írni”.²⁷

A 20. szakasz szerint a vállalatok, intézmények és egyéb jogi személyek cégtábláját szerb nyelven és azon a kisebbségi nyelven tüntetik fel, amely hivatalos használatban van annak a községnek a területén, amelyen a jogalany székhelye van. A cégtáblát azon a kisebbségi nyelven is ki lehet írni, amely hivatalos használatban van abban a helységben, ahol a tevékenységét végzi.

A VI. fejezet (23–26. szakaszok) ezért egymillió dinárig terjedő összegű pénzbüntetést írnak elő azon jogi és természetes személyek, valamint a felelős személyek számára, akik nem alkalmazzák a törvény rendelkezéseit.

A törvény alkalmazásának felügyeletét (V. fejezet, 22. szakasz) a közigazgatási, közlekedési, építkezési, lakásügyi-kommunális, valamint az oktatási, művelődési és egészségügyi minisztériumok végzik.

²⁶ Az igazságügyi szervek nem tartják tiszteletben a hivatalos nyelvhasználatról szóló törvénynek azt a rendelkezését, amely az anyanyelven történő bírósági eljárást szavatolja a nemzeti kisebbségek számára – jelentette ki 2011. március 10-én Muškinja Heinrich Anikó tartományi ombudsman a nemzeti kisebbségek tanácsainak képviselőivel folytatott megbeszélésen. (Az igazságügy sérti a kisebbségek jogait. *Magyar Szó*, 2011. március 11. 4.)

²⁷ „Na područjima na kojima su u službenoj upotrebi i jezici narodnosti, nazivi mesta i drugi geografski nazivi, nazivi ulica i trgova, nazivi organa i organizacija, saobraćajni znaci, obaveštenja i upozorenja za javnost i drugi javni natpisi ispisuju se i na jezicima narodnosti.” (A forrást lásd a 25. lábjegyzetben.)

Az 1991. évi nyelvtörvény felrúgta az egyenrangú nyelv- és íráshasználatnak a Vajdaságban addig kialakult gyakorlatát tartományi és községi szinten is.²⁸ Ezzel a miloševići törvénnyel valójában megkezdődött a latin betűs írásmód kiszorítása a hivatalos használatból és a közéletből, amit a 2006. évi szerb alkotmány még jobban megerősített.

Dr. Vladimir Ilić, a nagybecskereki székhelyű Civil Társadalom-fejlesztési Központ (CRCD) igazgatóbizottságának elnöke például „a helyi ombudsmanhoz fordult, követelve a polgárok jogainak védelmezőjétől, hogy kezdeményezze a latin írásmódnak a hivatalos használatba való visszahozását”.²⁹

A Szerbiai Képviselőház 2010. április 13-án vitatta meg a kormánynak a nyelvhasználati törvény módosítására benyújtott javaslatát. Pásztor Bálint, a VMSZ képviselője felszólalásában arról beszélt, hogy teljesen új nyelvhasználati törvényre lenne szükség, ugyanis a jelenleg hatályos jogszabályt 1991-ben, egy teljesen más politikai és társadalmi hangulatban fogadta el az akkori parlament. Pásztor szerint emiatt van az, hogy a nyelvhasználati törvény egyáltalán nem kisebbségbarát.³⁰

Nagybecskereken a városházáról levették ezt a latin betűs táblát
(Kecskés István felvétele)

²⁸ A forrást lásd a 25. lábjegyzetben.

²⁹ Kecskés István: Vissza a latin írásmódot! *Magyar Szó*, 2009. augusztus 1. 5.

³⁰ Pesevszki Evelyn: Felemás törvénymódosítás. *Magyar Szó*, 2010. április 14. 1., 5.

Az anyakönyvekről szóló 2009. évi törvény 17. szakasza lehetővé teszi a nemzeti kisebbségekhez tartozók számára személynevüknek az anyakönyv(ek)be a nemzeti kisebbség nyelvén és helyesírása szerinti beírását is.³¹

3.1.4.1. NYELV- ÉS ÍRÁSHASZNÁLAT AZ ELJÁRÁSJOGI TÖRVÉNYEKBEN

Az eljárásjogi törvények nem rendezik egységesen a nemzeti kisebbségi nyelvek hivatalos használatát. Már csak azért sem, mert különböző időszakokban kerültek elfogadásra. Így a változó politikai hangulat kihatott az egyes rendelkezések megfogalmazására. Ezért eltérések vannak egyrészt az egyes jogszabályok rendelkezései, másrészt pedig az ún. nyelvhasználati törvény és az eljárási jogszabályok között is.

A büntetőeljárás törvénykönyv 11. szakasza alapján a büntetőeljárásban hivatalos használatban a szerb nyelv és a cirill betűs írásmód van, az egyéb nyelvek és íráások az alkotmánnyal és a törvénnyel összhangban vannak hivatalos használatban. Az eljárás azon a nyelven és írásmóddal folyik, amelyik az eljárást folytató szervben van hivatalos használatban. A feleknek, a tanúknak és az eljárás egyéb résztvevőinek joguk van az eljárásban a saját nyelvük és írásuk használatára, amennyiben az eljárás nem ezen a nyelven történik, és amennyiben a fordítási jogukra való útbaigazítás után nem jelentik ki, hogy ismerik az eljárás nyelvét, és hogy lemondanak a fordításhoz való jogról. Számukra a fordító általi szóbeli fordítást és az okiratok, valamint egyéb írásos bizonyítékok fordítását a költségvetés terhére biztosítják.

A szabálysértésekről szóló törvény 86. szakasza kimondja, hogy „a szabálysértési eljárás a hivatalos nyelv- és íráshasználatról rendelkező törvény szerint folyik”. A vádlottnak, a tanúknak és az eljárásban részt vevő személyeknek joguk van a saját nyelvük használatára. Amennyiben az eljárás nem a résztvevő nyelvén történik, biztosítják számára a tárgyalás és az okiratok fordítását. Az eljáró szerv köteles felhívni az érintett személy jogát a nyelvhasználatról szóló szabályokra, amit jegyzőkönyvbe is vesznek. A fordítást a bíróság által megnevezett tolmács végzi. A nemzeti kisebbségi nyelvekre történő fordítással járó költségek a bíróságot, illetve a közigazgatási eljárást folytató szervet terhelik (136. szakasz).

A peres eljárásról szóló törvény 6. szakasza szerint „a peres eljárásban hivatalos használatban a szerb nyelv és a cirill betűs írás van. Az egyéb nyelveket és írásmódokat hivatalosan a törvénnyel összhangban kell használni. Azokban a bíróságokban, amelyek területén a nemzeti kisebbségekhez tartozók élnek, hivatalos használatban van az ő nyelvük és írásuk is, az alkotmánnyal és a törvénnyel összhangban. A peres feleknek és az eljárás többi résztvevőjének joguk van, hogy az eljárás során a saját nyelvüket és írásukat használják ennek a törvénynek a rendelkezéseivel összhangban”.³²

³¹ *Lásd még Az identitás szabad választása* fejezetben a 2.2. alatt.

³² „(1) (2) (3) ”(Zakon o parničnom postupku. *Službeni glasnik RS* [az SZK Hivatalos Közlönye], 2011. szeptember 28. 72. sz.)

Az eljárás nyelvéről a törvény 6. fejezete (95–97. szakaszok) rendelkezik.

A 95. szakasz alapján az eljárásban részt vevő peres feleknek és a többi résztvevőnek jogában áll, hogy a bírósági tárgyalásokon és a szóbeli eljárási cselekmények alkalmával saját nyelvüket használják. Ha az eljárás nem a peres fél vagy egyéb résztvevő nyelvén folyik, a bíróság biztosítja számukra az elhangzottak, valamint a tárgyaláson bizonyítékként bemutatott okiratok szóbeli fordítását, ha azt igénylik. Amennyiben a bíróságon hivatalos használatban van a nemzeti kisebbségi nyelv is, az ezzel járó költségeket az eljáró hatóság viseli.

Az idézéseket, végzéseket és egyéb bírósági iratokat szerb nyelven küldik a feleknek és az eljárás más résztvevőinek (96/1. szakasz). Amennyiben a bíróságon hivatalos használatban van valamelyik nemzeti kisebbségi nyelv is, a bíróság az iratokat az adott nyelven küldi a feleknek és az eljárás többi résztvevőjének, akik az adott nemzeti kisebbséghez tartoznak, és az eljárásban használják azt a nyelvet (96/2. szakasz).

A peres felek és az eljárás többi résztvevője a keresetleveleket, a fellebbezéseket és egyéb beadványokat a bírósághoz a hivatalos használatban lévő nyelven nyújtják be (97/1. szakasz). Ugyanezt megtehetik olyan nemzeti kisebbségi nyelven is, amelyik a bíróságnál nincs hivatalos használatban, „amennyiben ez összhangban van a törvénnyel” (97/2. szakasz).

A hivatalos nyelv- és íráshasználat szempontjából fontosak még a törvény 175., 256. és 374. szakaszai.

A bíróságok egymás között azon a nyelven kommunikálnak, amelyik az adott bíróságon hivatalos használatban van (175/1. szakasz). Ha valamelyik irat nemzeti kisebbségi nyelven készült és annak a bíróságnak lett címezve, amelynél ez a nemzeti kisebbségi nyelv nincs hivatalos használatban, az irathoz annak szerb nyelvű fordítását is csatolni kell (175/2. szakasz).

Az eljárás nyelvét nem ismerő tanút fordító útján hallgatják ki (256. szakasz).

A törvény 374. szakasza 2. bekezdésének 8. pontja szerint ha a bíróság – a törvény rendelkezéseivel ellentétben – elutasította a peres fél követelését, hogy az eljárásban a saját nyelvét és írását használja, vagy ha az eljárást nem a nemzeti kisebbség nyelvén folytatták, habár erre megvoltak a törvényes feltételek, ez a peres eljárás lényegi megsértését jelenti, és alapjául szolgálhat az eljárás megismétlésének.³³

Az állami szervek munkájukban az utóbbi időben egyre inkább favorizálják a cirill betűs írásmódot, ami miatt a latin betűs írás mindjobban kiszorul a hivatalos használatból.

Ezt példázza az Újvidéki Kerületi Bíróság 2009. május 4-i végzése is, amellyel semmisnek nyilvánította az Újvidéki Községi (most Alapfokú) Bíróságnak Goran Davidović, a Nemzeti Arcvonal újfasiszta szervezet vezetője elleni (2007. június 4-én hozott) elsőfokú polgári peres ítéletét. Az ítélet indokolása szerint az elsőfokú bíróság „az eljáráshoz kapcsolódó

³³ Lásd még Szalma József – Szalma Mária – Dudás Attila: Hivatalos kisebbségi nyelv- és íráshasználat a polgári peres eljárásban. In Szalma József szerk.: *A magyar tudomány napja...* 107–118., valamint Miaveczt Béla: Kisebbségi hivatalos nyelvhasználati jogok a gyakorlatban. Uo. 85–88.

dokumentáció egy részét (az alperesnek) latin betűs írással kézbesítette”, amivel „megsértette Davidović polgári jogait”, ezért a per újratárgyalására kötelezte. Újvidék városának – a Kerületi Bíróság székhelyének – alapszabálya is hivatalos használatra a szerb nyelvet és a cirill írásmódot határozza meg.³⁴

A megsemmisített ítélettel az Újvidéki Községi Bíróság helyt adott Dinko Gruhonjić újságíró keresetének becsület-, tekintély- és jogsértés miatt. Davidović a *Slučaj Nacionalni stroj*³⁵ [A Nemzeti Arcvonal esete] című könyvében Gruhonjićot „propagandista újságírónak nevezte, aki a szerb nemzet ellenségeként nyilvántartott hírügynökségnek dolgozik”. Ezért a bíróság Davidovićot becsület-, tekintély- és jogsértés miatt 500 000 dinár pénzbírság és a bírósági eljárás költségeinek kifizetésére ítélte.³⁶

A Gruhonjić kontra Davidović peres ügyet talán nem kapta volna fel a sajtó, ha az ítéletnek nem lennének egyelőre beláthatatlan emberi és kisebbségi jogi, valamint jogbiztonsági következményei is. Nem az a probléma tehát, hogy az elsőfokú bíróságnak újra kell tárgyalni az ügyet, hanem az, hogy milyen okból, indokolással semmisítette meg a vitatott ítéletet a másodfokú bíróság.

Az Újvidéki Kerületi Bíróság (most Felső Bíróság) ítélete példátlan, vagyis – e sorok írójának sokéves szakmai tapasztalata szerint – első ízben történik meg, hogy egy bírósági ítéletet a dokumentáció latin betűs volta miatt, vagyis ilyen formai/alaki jogi okból semmisítenek meg.³⁷ A megsemmisítő ítélet arra utal, hogy latin írásmóddal nem lehet szerbül írni, és hogy „a latin betűs írásmód Szerbiában nincs használatban”.³⁸ Ebből az következik, hogy a Községi Bíróságnak szerb nyelvű bírósági fordítót kell majd alkalmaznia, hogy latin írásmódról cirillre fordítsa a vita tárgyát képező dokumentációt.

A bíróság ezzel a döntéssel olyan kérdésben foglalt állást, amelynek nem jogi, hanem nyelvi vonatkozása van. Ez pedig nem a bíróságra, hanem a nyelvészekre, nyelvi szakértőkre tartozik. Annál is inkább, mert a szerbhorvát nyelvet évtizedekig egy nyelvnek tartották, mint ilyent oktatták az iskolában, és a latin írásmódot a nemzeti kisebbségek túlnyomó többsége használja. Vajdaságban évtizedekig létezett egy meghonosodott írásmód-használati gyakorlat is, amely egyenrangúan kezelte – a bírósági, közigazgatási és közhivatali gyakorlatban is – a cirill és a latin betűs írást.

A bírósági ítélet kapcsán, elsősorban a nem kormányzati szervezetek részéről elhangzott bírálatok és felháborodás miatt, a Kerületi Bíróság – szokatlan módon – szükségesnek tartotta, hogy közleményt adjon ki az esettel kapcsolatban, amelyben hangsúlyozza, hogy „a törvénnyel összhangban nyilvánította semmissé az említett ítéletet”. A Községi Bíróság „megsértette az alperes jogait, mivel az idevonatkozó törvény rendeleteit megszegve el-

³⁴ R. V. B.: Beogradski centar: Sudovi velikodušni prema fašistima [A bíróságok nagylelkűek a fasiszták iránt]. *Danas*, 2009. augusztus 8. 4.

³⁵ Davidović, Goran: *Slučaj Nacionalni stroj*. Zrenjanin, 2006, Art-Projekt.

³⁶ Cirill betűs zűrzavar (szerkesztőségi összefoglaló). *Magyar Szó*, 2009. augusztus 19. 1.

³⁷ Viši sud u Novom Sadu.

³⁸ Bibić, R. V.: Latinica ukinula presudu [A latin betű megszüntette az ítéletet]. *Danas*, 2009. augusztus 19. 4.

utasította a vádlott nyelv- és íráshasználati kérelmét” – olvasható a 2009. augusztus 19-én kiadott közleményben.³⁹

A Kerületi Bíróság döntésének teljesen fel nem mérhető következményei lehetnek a további bírósági gyakorlatra és a latin betűs írásmód, valamint a kisebbségi nyelvek hivatalos alkalmazására a Vajdaságban. Kedvezőtlen irányú bírósági gyakorlatnak adhat ugyanis teret, hiszen a bírósági dokumentációt a latin írásmódból eddig soha nem kellett cirillre alakítani, sőt az is megtörténhet, hogy a bíróságok – és nem csak azok – a jövőben elutasítják majd a latin betűs folyamodványok átvételét.

Az Újvidéki Kerületi Bíróság ítélete egyúttal az emberi és a nemzeti kisebbségi jogokkal, valamint a jogbiztonsággal való felelőtlen játszadozás is. Egyúttal veszélyes is lehet, mivel precedenst teremt(het), amely alapján számos bírósági ítéletet semmisnek lehet nyilvánítani, továbbá az állami szervek előtt jelenleg folyamatban lévő eljárások kimenetele is kérdésessé válik. Az eddigi gyakorlat szerint ugyanis az eljárásokban a felek használhatták saját nyelvüket és írásmódjukat még azokban a községekben is, amelyekben a szerb nyelv és a cirill betűs írásmód van hivatalos használatban.

Külön kérdés, milyen következményei lesznek az ítéletnek a nemzeti kisebbségi nyelv- és íráshasználatra, hiszen köztudott, hogy a kisebbségek legtöbbször a latin írásmódot használja.

Újabban többnyelvű (cirill és latin betűs) feliratok kerültek az újvidéki igazságügyi székházra (Dávid Csilla felvétele)

³⁹ „Álpatriotizmus és gúnyúzás”. *Magyar Szó*, 2009. augusztus 20. 4.

Az újvidéki *Dnevnik* napilap 2009. augusztus 21-i írásában⁴⁰ – mintegy támogatva a Kerületi Bíróság ítéletét – arról cikkezik, hogy ennél a bíróságnál „27 nyelv bírósági tolmácsai vannak nyilvántartva”, és hogy ennél a bíróságnál „egymás megértése soha nem képezett problémát”. Vagyis „lehet héber, litván és arab nyelven” is beszélni, csak éppen latin betűvel írni nem. Az írás arra is utal, hogy szerzője nem érzi, nem érti vagy nem akarja érteni a hivatalos nyelv- és az írásmódhasználat közötti különbséget.

A gyakorlat azt mutatja, hogy az Újvidéki Kerületi Bíróságnál az eljárások résztvevői annak ellenére, hogy más etnikai közösségekhez tartoznak, beleegyeznek, hogy a tárgyalóteremben szerbül beszéljenek. Az egyik legismertebb eljárás, amelyben magyarul beszéltek (sic!), a temerini brutális megverés és gyilkossági kísérlet ügye volt – olvasható D. Apro írásában.⁴¹ A temerini fiatalok az eljárással kapcsolatban viszont (egyebek között) sérelmezték, hogy a tárgyalás során nem használhatták anyanyelvüket. A cikkíró nem foglalkozott azzal, hogy a Kerületi Bíróságon van-e egyáltalán kisebbségi bíró és egyéb nem szerb alkalmazott.

Snežana Malović akkori szerb igazságügyi miniszter az eset kapcsán kijelentette, hogy „a Szerbiai Legfelsőbb Bíróság felügyelőbizottságától követelni fogja a Davidović elleni elsőfokú ítélet feloldásának ügyét”.⁴² Nem világos viszont, hogy szerinte ez a „feloldás” mit jelent, mivel a másodfokú bírósági ítélet jogerős. A per 2009. augusztus 27-i újratárgyalásán „az eljárást vezető bíró mielőbbi ítélethozást helyezett kilátásba, valamint leszögezte, hogy a felek a bíróság döntését írásban, cirill írásmóddal vehetik majd kézhez”.⁴³

A magát demokratikusnak nevező szerbiai hatalomnak eszébe sem jutott, hogy visszaállítsa a latin és a cirill írásmód korábbi, egyenrangú használatát. Az Újvidéki Kerületi Bíróság ominózus ítéletének is az az üzenete, hogy Szerbiában a latin betű nincs használatban. Eddig úgymond hallgatólagosan megtűrték a latin betű használatát, de az ilyen írásmód egyre jobban kiszorul a gyakorlatból. Legelőször a rendőrségen, majd a bíróságokon és számos közhivatalban is, ahol a számítógépeket már csak cirill betűs írásmódra állították be (mint például a magyar többségű Topolyán).

Az Újvidéki Kerületi Bíróság ítélete semmiképpen nem járul hozzá Vajdaság nemzeti és kulturális sokszínűségnek megőrzéséhez, aminek követelményét határozatba is foglalta az Európai Unió. Mindenesetre szükséges lenne, hogy a hivatalos szervek a szerb nyelv cirill és latin írásmódjának hivatalos használatával kapcsolatban mielőbb megnyugtató értelmezést adjanak.⁴⁴

⁴⁰ Apro, D.: Može i na hebrejskom, litvanskom, arapskom... [Lehet héber, litván és arab nyelven is...]. *Dnevnik*, 2009. augusztus 21. 13.

⁴¹ Uo.

⁴² Cirill betűs zűrzavar...

⁴³ Hamarosan új ítélet Davidović ellen. *Magyar Szó*, 2009. augusztus 28. 4.

⁴⁴ Bozókai Antal: Szerbül és cirill betűvel [online]. *VajdaságMA* [Tükör], 2009. augusztus 22. <http://www.vajma.info/cikk/tukor/2796/>

Nata Mesarović, a Legfelsőbb Semmitőszék volt elnöke, *A magyar nyelv hivatalos használata a közigazgatási szervekben és az igazságügyben* (Palics, 2011. június 2–4.) szaktanácskozás megnyitáskor megjegyezte, „a vajdasági igazságszolgáltatásban 14,5 százalékban képviseltetik magukat a nemzeti közösségek nyelvei, és ebből a számból csak a magyar nyelv 7 százalékot tesz ki”. Az újságírók korábbi kérdéseire reagálva a résztvevőknek is elmondta: Vajdaságból – főként Szabadkáról és Topolyáról – az eljárások nyelvével kapcsolatban még nem érkezett hozzá panasz.⁴⁵

Az eljárási jog szempontjából fontos továbbá az általános közigazgatási eljárási törvény 16. szakasza, miszerint a kisebbségi nyelvek használata a törvény alapelvei közé tartozik. Az eljárást a közigazgatási szerv szerb nyelven, *e-ző* vagy *ije-ző* szerb nyelvjárással és cirill írással folytatja, a latin írás használata pedig a törvénnyel összhangban történik. Azokon a területeken, amelyeken hivatalos használatban van valamely nemzeti kisebbség nyelve, az eljárás azon a nyelven is folyik, az illető nemzeti kisebbség írásának használatával. Amennyiben az ügyfél és az eljárás más résztvevője szerb állampolgárságú, biztosítják számukra az eljárás folyamatának, az idézésnek és egyéb iratoknak tolmács által az anyanyelvükre való fordítását.

Ha a tanú nem ismeri az eljárás nyelvét, tolmács által lesz kihallgatva (169. szakasz). Az eljárásról készült jegyzőkönyvben fel kell tüntetni, hogy a kihallgatott milyen nyelven beszélt, és hogy ki volt a tolmács (65/4. szakasz).

A nyelv- és íráshasználati jog megsértése, vagyis ha a közigazgatási eljárásban részt vevőnek nem tették lehetővé – a törvény 16. szakasza feltételeinek megfelelően – a saját nyelvének és írásának használatát, ez jogalap az olyan eljárás megismétlésére, amely határozata ellen nincsen rendes jogorvoslati lehetőség (239/11. szakasz).

A gyakorlat viszont azt mutatja, hogy „egyetlen magyar önkormányzatban sincsenek magyar nyelvű határozatok”.⁴⁶

Az igazságügyi törvényekkel kapcsolatban meg kell még említeni a bíróságok és az ügyészségek székhelyéről és területéről szóló törvényt is, amelyet a Szerbiai Képviselőház 2008. december 22-én fogadott el az ún. igazságügyi törvénycsomagban.

Ez a törvény Szerbiában a 138 községi bíróságot 2010. január 1-jével mindössze 34-re csökkentette. Megszüntette, pontosabban „bíróági egységekre” fokozta le – a nemzeti megmaradás szemszögéből nézve hét kiemelten fontos magyar többségű községben (Ada, Csóka, Magyarakanizsa, Óbecse, Temerin, Topolya és Zenta) – a községi bíróságot. (A bevezetőben már szóltunk erről a kisebbségellenes közigazgatási intézkedésről.)

Az új törvény szerint Vajdaságban – az eddigi 31 községi bíróság helyett – mindössze nyolc, az új terminológia szerint, alapfokú bíróság lett (Nagybecskereken, Nagyikindán, Pancsován, Szabadkán, Mitrovicán, Újvidéken, Versecen és Zomborban). Az eddigi Csókai

⁴⁵ Diósi Árpád: Igényesen, magyarul. *Magyar Szó*, 2011. június 3. 5.

⁴⁶ Papp Imre: Miért nem magyar nyelvű a végzés? *Magyar Szó*, 2010. május 14. 8.

Községi Bíróság most a Nagyikindai, az Adai, a Magyarkanizsai, a Topolyai és a Zentai Községi Bíróság a Szabadkai, az Óbecsei pedig az Újvidéki Alapfokú Bírósághoz tartozik. Vajdaság területén a községi szabálysértési bíró(ságo)k közül is mindössze 12 maradt, éspe-
dig: Óbecsén, Nagybecskerekén, Nagyikindán, Palánkán, Pancsován, Rumán, Szabadkán, Mitrovicán, Újvidéken, Versecen, Zentán és Zomborban.

A községi bíróságok bezárása különösen érzékenyen érinti a vajdasági magyarságot, mert ezzel egy történelmi hagyomány szűnt meg, ami a magyar nyelvi jogok gyakorlása és a magyarlakta területek fejlődése szempontjából is fontos. Ezért kisebbségi szempontból a törvény a meglévő nyelvi és igazgatási jogokat csökkentette. Pásztor Istvánnak, a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) elnökének fogalmazása szerint „amit az előző rendszereknek nem sikerült megtenni 160 év alatt, annak a végére egy Európa-párti kormány rakta le a pontot”.⁴⁷ A rezignált megállapítás azonban nem elegendő. A helyzet ellentmondásossá-
gát jelzi, hogy Pásztor éppen azzal a Boris Tadić vezette Demokrata Párttal (DS) kötött egyezséget és biztosította számára a parlamenti többséget, amely utóbb megszavazta ezt a törvényt.

A zentai községi képviselő-testület 2011. június 14-i ülésén kezdeményezte a Zentai Alapfokú Bíróság visszaállítását annak érdekében, hogy Zenta, illetve más Tisza menti községek lakosainak ne kelljen állandóan Szabadkára utazniuk a jogi ügyeiket intézni, ugyanis az rendkívül sok időt és pénzt emészt fel. A téma szakértői azt mondják, mivel a Tisza mente egy természetes földrajzi egység, a régióban élő polgároknak pedig szükségük van arra, hogy érvényesíthessék jogaikat, a bíróság visszaállítását megvalósíthatónak látják feltéve, ha megvan erre a politikai akarat is.⁴⁸

A csókai községi képviselő-testület tanácsa (2011 júniusában) elfogadta az ügyvédek javaslatát, hogy zentai székhellyel létesüljön alapfokú bíróság és ügyészség Ada, Csóka, Magyarkanizsa, Törökkanizsa és Zenta községek számára, hogy a polgároknak és az ügyvédeknek ne kelljen a tárgyalásokra 70 kilométert utazni.⁴⁹

Az óbecsei önkormányzat tanácsa – az új bírósági hálózat kidolgozása nyújtotta lehetőséget kihasználva – javaslattal fordult többek között az államfőhöz és az igazságügyi minisztériumhoz: hozzák létre az óbecsei alapfokú bíróságot, emeljék (kettőről) hat főre a bírók létszámát, és helyezték vissza a büntetőeljárásokat az óbecsei bíróságra.

Az egykori bíróság felújított és légkondicionált épülete jelenleg nagyrészt üresen áll. 2009-ben az igazságügyi minisztérium 13 millió dinárt költött egy olyan új épületszárny kiépítésére, amelyet épp a reform miatt soha nem vettek birtokba azok, akiknek eredeti-

⁴⁷ Diósi Árpád: Megvitatható? Nyilvános köszönet. *Magyar Szó*, 2008. december 24–26. 4.

⁴⁸ Máriás Endre: Vissza az alapfokú bíróságot! *Magyar Szó*, 2011. július 21. 13. Lásd még Horváth Ágnes: Polgáramítás. *Magyar Szó*, 2011. július 23. 5.; Csincsik Zsolt: Legyen ismét alapbíróság Zentán. *Magyar Szó*, 2011. június 2. 5.; Horváth Zsolt: Állítsák vissza a bíróságot! *Magyar Szó*, 2011. június 15. 13.

⁴⁹ N. K.: Veće u Čoki traži vraćanje tužilaštva i suda u Sentu [A csókai tanács követeli az ügyészség és a bíróság visszahe-
lyezését Zentára]. *Blic*, 2011. június 22. 3.

leg szánták. Az 1100 négyzetméteres épületben mindössze 20–30 alkalmazott dolgozik, miközben Óbecse polgárai 50 km-t utaznak azért, hogy eleget tegyenek állampolgári kötelezettségeiknek.⁵⁰

3.1.4.2. HIVATALOS NYELV- ÉS ÍRÁSHASZNÁLAT A TARTOMÁNYI JOGSZABÁLYOKBAN

Vajdaság Autonóm Tartomány statútumának 26. szakasza alapján:

1. Vajdaság AT szerveiben és szervezeteiben a szerb nyelv és a cirill betűs írásmód, a magyar, a szlovák, a horvát, a román és a ruszin nyelv és írás van hivatalos használatban a törvénnyel és a tartományi képviselőházi rendelettel összhangban.
2. Vajdaság AT szerveiben és szervezeteiben a szerb nyelv latin betűs írásmódjának használata tartományi képviselőházi rendelettel lesz szabályozva a törvénnyel összhangban.
3. Jelen szakasz 1. bekezdésében nem említett nemzeti közösségek hivatalos nyelvhasználati joga a becikkelyezett nemzetközi szerződésekkel, törvénnyel és tartományi képviselőházi rendelettel összhangban érvényesül.

A 2. bekezdésben említett képviselőházi rendeletet, amelynek a latin betűs írásmód használatát kellett volna szabályozni a tartományi szervekben, a képviselőház mindmáig nem hozta meg. Ehelyett a tartományi közigazgatásról szóló, 2011. március 5-i tartományi képviselőházi rendelet 27. szakasza úgy rendelkezik, hogy „a tartományi közigazgatási szervek és más szervek, szervezetek és intézmények közötti, valamint a külföldi természetes és jogi személyekkel való írásos kommunikáció szerb nyelven és cirill betűs írásmóddal történik”. Kivételesen, ha a szerv, szervezet vagy intézmény, valamint a külföldi természetes és jogi személy írásban, a nemzeti kisebbségi közösség hivatalos használatban lévő nyelvén vagy valamely idegen nyelven fordult valamelyik szervhez, „a megkeresett tartományi közigazgatási szerv biztosítja az irat fordítását, és válaszát a beérkezett irat nyelvén és írásmódjával is közölheti”.⁵¹

A rendelet 26–33. szakaszai a hivatalos nyelv- és íráshasználattal kapcsolatban a tartományi közigazgatás működése során a következő rendelkezéseket tartalmazzák:

⁵⁰ Fehér Rózsa: Az önálló bíróság visszaállításáért lobbiznak. *Magyar Szó*, 2011. július 1. 5.

⁵¹ „(1) Pisana komunikacija između organa pokrajinske uprave i drugih organa, organizacija i ustanova, kao i stranih fizičkih i pravnih lica vodi se na srpskom jeziku i ćirilicom pismu. (2) Izuzetno, ako se organ, organizacija i ustanova, kao i strano fizičko i pravno lice pisanim putem obrate na jeziku manjinske nacionalne zajednice iz člana 26. stav 1. ove odluke ili na nekom stranom jeziku, organ pokrajinske uprave kome je pismo upućeno obavezno prevođenje i može odgovoriti na jeziku i pismu na kome je pismo podneto.” (Pokrajinska skupštinska odluka o pokrajinskoj upravi. *Službeni list APV* [a VAT Hivatalos Lapja] 2010. 4. sz.; 2011. 4. sz.)

„26. szakasz

A tartományi közigazgatás működése során biztosítja a szerb nyelv, a cirill és latin betűs írásmód, a magyar, szlovák, horvát, román és ruszin nyelv és írásmód hivatalos használatát, a törvénnyel, statútummal és tartományi képviselőházi rendelettel összhangban.

A tartományi köztisztviselők kötelesek ismerni a szerb nyelvet, a nemzeti kisebbségi közösség hivatalos használatban levő nyelvét pedig akkor, ha ezt a belső szervezetről és munkaköri besorolásról szóló aktus előíranyozza.

A szerb nyelv ismeretének ellenőrzését a Tartományi Kormány aktusa szabályozza, és akkor kerül rá sor, ha az a tartományi köztisztviselőnek nem az anyanyelve, és ha általános és középiskolai oktatásban, illetve egyetemi oktatásban nem a Szerb Köztársaság területén, illetve nem szerb nyelven részesült.

Külön tartományi képviselőházi rendelet szabályozza részletesen a belső szervezetről és munkaköri besorolásról szóló aktusban előíranyozott nemzeti kisebbségi közösség hivatalos használatában levő nyelve, illetve más nyelvek ismeretének ellenőrzését.

27. szakasz

A tartományi közigazgatási szervek és más szervek, szervezetek és intézmények közötti, valamint a külföldi természetes és jogi személyekkel való írásos kommunikáció szerb nyelven és cirill betűs írásmóddal történik.

Kivételesen, ha a szerv, szervezet vagy intézmény, valamint a külföldi természetes és jogi személy írásban a jelen rendelet 26. szakasza 1. bekezdésében foglalt nemzeti kisebbségi közösség nyelvén vagy valamely idegen nyelven érintkezett, a megkeresett tartományi közigazgatási szerv biztosítja az irat fordítását, és válaszát a beérkezett irat nyelvén és írásmódjával is közölheti.

28. szakasz

Ha az ügyfél szóban vagy írásban a tartományi közigazgatási szerv működésében hivatalos használatban levő nyelven fordul a szervhez, a választ is ezen a nyelven kell hogy megkapja.

A tartományi közigazgatási szerv által folytatott közigazgatási eljárásban történő hivatalos nyelvhasználatra a közigazgatási eljárást szabályozó törvény rendelkezései az irányadók.

29. szakasz

Az alkalmazott és a tartományi közigazgatási szerv közötti írásos kommunikáció szerb nyelven és cirill betűs írásmóddal folyik.

Ha az alkalmazott munkaviszonyból eredő jogainak érvényesítéséről van szó, az alkalmazott anyanyelvének használatára is jogosult, ha ez a nyelv hivatalos használatban van.

30. szakasz

A tartományi közigazgatási szervezetben az alkalmazottak az egymás közötti szóbeli kommunikációt olyan nyelven folytatják, amelyet a beszélgetés valamennyi résztvevője ért és beszél.

31. szakasz

Abban az esetben, ha a tartományi közigazgatási szervek nincsenek kiképezve egy meghatározott nyelven folyó kommunikációra, igényelhetik a közigazgatási ügyekkel megbízott tartományi titkárság keretében működő fordítószolgálat szolgáltatásait.

32. szakasz

A tartományi közigazgatási szervek kötelesek megteremteni az anyagi és műszaki feltételeket, valamint az emberi erőforrásokat a jelen rendelet 26. szakaszának 1. bekezdésében foglalt hivatalos nyelv- és íráshasználat biztosítása érdekében.

A Tartományi Kormány saját aktusában szabályozza részletesen a pénzügyi eszközök összege megállapításának mércéit, valamint a jelen rendelet 26. szakaszának 1. bekezdésében foglalt nemzeti kisebbségi közösségi nyelvek és írássok hivatalos használata biztosításának szempontjából jelentős szervezeti-műszaki kérdéseket.

33. szakasz

A Tartományi Kormány figyelemmel kíséri a hivatalos nyelv- és íráshasználatnak a tartományi közigazgatási szervezetben történő érvényesítését, és intézkedéseket fogantatósít a nyelvi egyenjogúság biztosítása érdekében.”

A Vajdaság Autonóm Tartomány hatáskörének meghatározásáról szóló törvény 76. szakasza megállapítja, hogy az autonóm tartomány szervei révén, a hivatalos nyelv és írásmód használatát szabályozó törvénnyel összhangban, részletesen szabályozza a nemzeti kisebbségek hivatalos nyelv- és íráshasználatát az autonóm tartomány területén, továbbá – az utóbbi törvénnyel összhangban – rábízott teendőként felügyeleti ellenőrzést végez.

A községi, illetve városi statútumok megállapítják az adott község, illetve város vagy település területén hivatalos használatban levő nyelveket és írásmódokat.⁵²

A Vajdaság AT területén levő valamennyi községben (45) és városban a szerb nyelv és a cirill betűs írásmód van hivatalos használatban, míg összesen 22 községben hivatalos használatban van a latin betűs írásmód is. Kilenc községben csak a szerb nyelv hivatalos használatát állapították meg, míg 33 községben hivatalos használatban van egy vagy több nemzeti kisebbségi nyelv és írásmód (27 községben a magyar, 11-ben a szlovák, 8-ban a román, 6 községben pedig a ruszin nyelv és írásmód). Szabadka városban a horvát, Fehértemplom

⁵² A Tartományi Oktatási, Közigazgatási és Nemzeti Közösségi Titkárság Honlapja. <http://www.puma.vojvodina.gov.rs/mapa.php>

községben pedig a cseh nyelv és írásmód is hivatalos használatban van. Az egyes nemzeti kisebbségek hivatalos nyelv- és íráshasználata Belcsény, Versec, Nagykikinda, Ópázova, Apatin községekben, valamint Mitrovica és Pancsova városokban csak az említett községek, illetve városok egyes településeire vonatkozóan van megállapítva.⁵³

A nemzeti kisebbségi nyelvnek és írásnak a helyi önkormányzati egységben hivatalos használatban való bevezetéséhez szükséges feltételeket a nemzeti kisebbségek nyelvének és írásának Vajdaság Autonóm Tartomány területén való hivatalos használatával kapcsolatos egyes kérdések részletezéséről szóló határozat 8. szakasza tartalmazza, miszerint: „A helyi önkormányzati egység statútuma a nemzeti kisebbségi nyelv és írás hivatalos használatát akkor állapítja meg a helyi önkormányzati egység egész területére, ha az adott nemzeti kisebbségnek a teljes népességben való részaránya a legutóbbi népszámlálási adatok szerint eléri a 15%-ot. / Ha a nemzeti kisebbségi nyelv és írás nincs a helyi önkormányzati egység egész területén hivatalos használatban, a területén levő településen vagy helyi közösségben akkor vezethető be a nemzeti kisebbségi nyelv és írás hivatalos használatba, ha az illető településen vagy helyi közösségben az adott nemzeti kisebbségnek a teljes népességben való részaránya a legutóbbi népszámlálási adatok szerint eléri a 25%-ot.”

A határozat 13. és 14. szakasza 1000-tól 100 000, illetve 50-től 5000 dinárig terjedő összegű pénzbüntetést ír elő arra az esetre, ha a jogi személy vagy annak felelős személye megsérti a kisebbségi nyelv- és íráshasználatra vonatkozó rendelkezéseket.

Egy „kétnyelvű” egészségügyi könyv a magyarkanizsai hivatalból

⁵³ Uo. http://www.puma.vojvodina.gov.rs/etext.php?ID_mat=180&PHPSESSID=hbmat3el4uef04isn9f7brm014. A Magyar Nemzeti Tanács 2011. június 1-jén kiadott *Nyelvi jogaink Szerbiában* című anyanyelv-használati útmutatója szerint „a magyar nyelv 45-ből 28 község teljes területén és 3 másik község egyes településein van hivatalos használatban”. A községek listáját lásd az 1.1.2. *A vajdasági községek lakosainak nemzetiségi összetétele* fejezetben.

A kisebbségi nyelv- és íráshasználatra vonatkozó jogszabályok közül fontos még az anyakönyvi kivonatok többnyelvű űrlapmintáiról és a bejegyzések módjáról, valamint a vajdasági magyar helységnevek meghatározásáról szóló határozatok.

A 2010. június 6-i nemzetitanács-választások alkalmával gondok merültek fel a nemzeti kisebbségi nyelvek élőszó- és íráshasználatával kapcsolatban. A polgároknak ugyanis – bár időben megkapták a szavazásról szóló értesítéseket – azzal kellett szembesülniük, hogy az értesítéseken szerbül, cirill betűs írással tüntették fel a szavazóhelyek címét.

A szavazólapokkal kapcsolatban a Magyar Remény Mozgalom azonnal kiadott egy közleményt, amelyben kifejti, hogy „[a] választási meghívók ugyanis amolyan bábeli zűrzavarra emlékeztető stílusban kerültek kiküldésre. [...] Ezzel a szerb állam megmutatta, hogy az egyenrangú nyelvhasználat témájában semmivel sem különb, mint Szlovákia.” Ugyanakkor aggódmuknak adtak hangot, hogy a „szerbül gyengébben beszélő magyar polgárok tehát a meghívó alapján nem biztos, hogy tudni fogják, hol kell leadniuk voksukat a Magyar Nemzeti Tanács választásokon”.⁵⁴

Annak érdekében, hogy megtudjuk, miképp történhetett mindez, a *Magyar Szó* újságírója felkereste Tordé Rozáliát, a Központi Választási Bizottság (KVB) elnökét, aki azt mondta: ő maga is így kapta meg az értesítést, valamint hogy az értesítések kitöltését illetőleg

Dohányzást tiltó feliratok a nagybecskereki városházán

Jobb lett volna az ilyen többnyelvűséget „nem betartani”, hiszen az áthúzott cigarettát látva minden világos (Kecskés István felvétele és szövege)

⁵⁴ Az MRM vezetőségének közleménye: A délvidéki magyarság súlyos megalázása [online]. *A Magyar Remény Mozgalom Honlapja*, 2010. május 30. <http://www.mrm.rs/koezlemenyek/254-a-delvideki-magyarsag-sulyos-megalazasa>. Lásd még Diósi Árpád: Nemzetitanács-választások. Zűrzavar az értesítésekkel [online]. *Magyar Szó*, 2010. június 1. 1., 4. http://www.magjarszo.com/fex.page:2010-06-01_NEMZETITANACS-VALASZTASOK_Zurzarar_az_ertesitesekkel.wcag

nem a KVB az illetékes. Ugyanezt megerősítette Muškinja Heinrich Anikó, az emberi jogi és kisebbségügyi minisztérium akkori államtitkára (most tartományi ombudsman), aki kifejtette, erre azért került sor, mert technikailag egyszerűen kivitelezhetetlen volt lefordítani a választói helyek címét, kiváltképp ilyen rövid idő alatt. A községek nyomtatták ki az értesítéseket, a szavazóhelyekre vonatkozó adatokat pedig eleve szerb nyelven, cirill betűvel írva kaptuk meg a községektől. Ez az adat minden kisebbségi közösségnél egyformán lett feltüntetve – mondta a lapnak az államtitkár. Mint kifejtette, a községek és a minisztérium közötti levelezési nyelv eleve a cirill betűs szerb, ezért a szavazóhelyekre vonatkozó adatok ugyanígy érkeztek meg, és miután azok jóvá lettek hagyva, szintén szerb nyelven, cirill írásmóddal lettek továbbítva az adatbázisból a községeknek. Mint megjegyezi: a számítógépes rendszer nem teszi lehetővé ezeknek az adatoknak az automatikus fordítását, és az értesítések lefordítása csupán úgy lett volna lehetséges, ha azokat külön-külön kézzel fordítják le. Ehhez azonban nem voltak adottak a feltételek. Ugyanakkor az értesítés nyelve az adott kisebbségi közösség nyelve.⁵⁵

A nyelvhasználati jogok területén újabban is vannak pozitív és negatív példák: Az Elektrovojvodina áramszolgáltató – a tartományi ombudsman ajánlása szerint – a villanyszámlákat, a számla hátoldalán lévő magyarázattal együtt, eljuttatja a tartományban hivatalosan használt kisebbségi nyelveken is a fogyasztókhoz. A magyar nyelvű űrlapok a *Magyar Szó* 2011. június 25-i számával együtt jutottak el a fogyasztókhoz, de ugyanez letölthető az Elektrovojvodina honlapjáról is.⁵⁶

Град / Општина: Нови Сад

ПБС МА-31

Бирачко место: 20

Пол: М

ОБАВЕШТЕЊЕ за: Антал Бозоки, 1807946800028, Нови

Сад, (Нови Сад), Шекспирова 36

да ће се дана 6. јуна 2010. године у времену од 7,00-20,00

часова спровести гласање за изборе

НАЦИОНАЛНИХ САВЕТА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА

у просторијама: МЗ "Бошко Буха", Нови Сад, Улица

Фрушкогорска бр. 8

Обавештење о гласању и важећу личну карту, путну исправу или возачку дозволу, којом доказујете свој идентитет, понесите са собом!

Министарство за људска и мањинска права Републике Србије

Варос/Кözség: Нови Сад

NKKVN MA-31

Szavazóhelye: 20

Neme: M

ÉRTESÍTÉS: Antal Bozoki, 1807946800028, Újvidék, (Újvidék),

Šekspirova 36

A szavazás a NEMZETI TANÁCSOK

választására 2010. június 6-án lesz, 7-től 20 óráig,

MЗ "Бошко Буха", Нови Сад, Улица Фрушкогорска бр. 8

A szavazásra vonatkozó értesítést és a személyazonosításra szolgáló érvényes személyigazolványát, útlevélét vagy vezetői engedélyét hozza magával!

A Szerb Köztársaság Emberi és Kisebbségi Jogi Minisztériuma

A város nevét, a választópolgár nemét, az utca nevét és a szavazóhely megnevezését le sem fordították, a nyelvhelyességgel pedig nem foglalkoztak a szavazólap készítői

⁵⁵ Diósi: *Nemzetitanács-választások...*

⁵⁶ Villanyszámla a kisebbségek nyelvén is. *Magyar Szó*, 2011. március 5. 5.; A villanyszámla ezután a kisebbségek nyelvén (is) olvasható [online]. *Vajdaság/MA/Vajdaság*, 2011. június 28. <http://www.vajma.info/cikk/vajdasag/11970/A-villanyszamla-ezut-an-a-kisebbsgek-nyelven-is-olvashato.html>

A magyar nyelvű villanyszámla elérhetősége: http://www.elektrovojvodina.rs/sl/korisnicki_servis/magyar

A kishegyési községben 2011. augusztus elején a polgároknak magyar nyelven is kézbesítették a vagyoadóvégzéseket, mivel korábban nem egy alkalommal sérelmezték, hogy azt sem tudják, mit kell fizetniük.⁵⁷

Az Igazságügyi Minisztérium igazságügyi osztálya arra kötelezte a bírósági fordítókat, hogy a külföldi anyakönyvi kivonatok szerbre fordításakor azokat cirill betűvel írják, az idegen nyelvű személy- és helységneveket pedig betű szerint írják át.⁵⁸

A Szerbiai Földhivatal, illetve annak különböző regionális kirendeltségei (kataszteri hivatalok) újabban „nem fogadták el a hivatalos magyar nyelven készült okiratokat, és fordításra kötelezték a polgárokat”, ami „durva alkotmány- és jogsértésnek számít”, és ellenében van Szerbiának a regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartájának aláírásával vállalt kötelezettségeivel is.⁵⁹

Habár a törvények szavatolják a magyar nyelv és írás egyenrangú használatát, Temerinben például a gyakorlatban ez nem mindig valósul meg. Különbőféle feliratok, rendezvények bejelentői, meghívói csak szerb nyelven és cirill betűkkel íródnak.⁶⁰ Sajnos már Szabadkán sem jobb a helyzet, „a legújabb betelepítések óta üzletekben, hivatalos helyen mondják, hogy beszélj szerbül”.⁶¹

Mindez jól illusztrálja a nemzeti kisebbségek nyelv- és íráshasználatának gyakorlatát. Korhecz Tamás, a Magyar Nemzeti Tanács (MNT) elnöke a már említett palicsi tanácskozáson „megjegyezte, hogy minden eddigi erőfeszítés ellenére sem sikerült a nyolcvanas évek közigazgatási kétnyelvűségét megközelíteni”.⁶²

Az MNT 2011. június 1-jén *Nyelvi jogaink Szerbiában* címmel (30 oldalas) anyanyelv-használati útmutatót jelentetett meg. „E tájékoztató kiadvány célja, hogy a Magyar Nemzeti Tanács jobban megismertesse a szerbiai magyar nemzeti közösség tagjait a nekik járó nyelvhasználati jogokkal. Hogy bátrabban élhessünk nyelvi jogainkkal, ahhoz tudnunk kell, hogy melyek is pontosan a jogaink, és milyen kötelezettségeik vannak a hatóságoknak, intézményeknek” – olvasható többek között a kiadvány bevezetőjében.⁶³

Magyar Nemzeti Tanács 2011. december 29-i ülésén elfogadta a 2012–2017-es időszakra vonatkozó hivatalos nyelvhasználati stratégiát. Az okirat a fejlesztési célok három nagy csoportját és több konkrét, részterületekre vonatkozó célt fogalmazott meg.

⁵⁷ Papp Imre: Adóvégzés magyarul is. *Magyar Szó*, 2011. augusztus 9. 14.

⁵⁸ 2011. március 11-i, 20-00-1/2001-03 számú leirat.

⁵⁹ Pesevszki Evelyn: Gondot okoznak az összehangolatlan törvények. *Magyar Szó*, 2011. március 25. 1., 5.

⁶⁰ G. B.: Nyelvhasználati jogsértés Temerinben. *Magyar Szó*, 2011. június 8. 12.

⁶¹ Szemerédi Magda: Élünk-e jogainkkal? *Magyar Szó*, 2011. december 22. 8.

⁶² Diósi: *Igényesen...*

⁶³ A füzetrel kapcsolatban lásd még Bozóki Antal: Nyelvi jogaink. Leginkább csak papíron [online]. *A Magyar Polgári Szövetség Honlapja*, 2011. június 13. http://www.mpsz.net/VMDP_Hirlevel_XI_evf_133_szam_2011_junius_13_Vajdasag_MA_Tukor, 2011. június 13. <http://www.vajma.info/cikk/tukor/4186/Nyelvi-jogaink-Leginkabb-csak-papiron.html>; Letsch Endre: *Kisebbségben. Hogyan valósítsuk meg nyelvi jogainkat?* Újvidék, 2003, Magyar Szó Lapkiadó Közvévállalat, 23.

A három általános fő cél a következő: a hivatalos nyelvhasználatot érintő jogszabályi háttér fejlesztése, a már meglévő jogszabályoknak a hatóságok által való hatékonyabb alkalmazása és a hivatalos nyelvhasználati jogok hatékony érvényesítése a magyar közösség részéről.

A további és a stratégiai célok megvalósítását támogató programok között szerepel egyebek között: a hivatalos magyar nyelvhasználat minőségének javítása a magyarul értő és beszélő hivatalnokok révén; a nyelvi jogokhoz való viszony aktivizálása a vajdasági magyar közösségben; közösségünk nyelvi tudatosságának fokozása; új hivatalos nyelvhasználati törvény kidolgozása; az önkormányzatokban, helyi közösségekben a hivatalos nyelvhasználatról szóló határozatjavaslat megalkotása és megtartatása; a jogszabályok összehangolása; ajánlások, állásfoglalások megfogalmazása a meglévő jogszabályok értelmezése érdekében.⁶⁴

Az MNT Közigazgatási Hivatalában most „a nyelvhasználat terén mintegy ezer oldalnyi törvény fordítása az egyik időszerű téma, de napirendre került az iratminta-gyűjtemény kiteljesedése is. Többen dolgoznak majd párhuzamosan a fordításon, hogy minél gyorsabban haladjon a munka.”⁶⁵

3.2. ANYANYELVŰ OKTATÁS ÉS NEVELÉS

Az Európa Tanács nemzeti kisebbségek védelmére vonatkozó keretegyezményének 6/1. cikkében a szervezet tagállamai – köztük Szerbia is – kötelezettséget vállaltak, hogy hatékony intézkedéseket hoznak, és előmozdítják minden, területükön élő személy között a kölcsönös tiszteletet, megértést és együttműködést egyebek között az oktatás területén is.

A keretegyezmény 12. cikke szerint a tagállamok – ha szükséges – „az oktatás és a kutatás területén intézkednek mind a nemzeti kisebbségeik, mind a többség kultúrája, történelme, nyelve és vallása megismerésének előmozdítására”.⁶⁶ Ebben az összefüggésben különösképpen megfelelő lehetőségeket fognak teremteni a tanítóképzésre és a tankönyvekhez való hozzájutásra, valamint megkönnyítik a különböző közösségek tanítói és tanulói közötti kapcsolatokat. Kötelezettséget vállaltak továbbá arra, hogy előmozdítják a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek esélyegyenlőségét az oktatáshoz való hozzáférésben minden szinten.

Az egyezményt aláíró államok oktatási rendszerük keretében elismerték (13/1. cikk) minden, valamelyik nemzeti kisebbséghez tartozó személy jogát arra, hogy saját oktatási és képzési magánintézményeiket létrehozassák és működtethessék. Kifejezték továbbá törekvésüket annak biztosítására (14/2. cikk), hogy a nemzeti kisebbségek által hagyományosan és jelentős számban lakott területeken megfelelő igény esetén – lehetőségeik szerint és okta-

⁶⁴ Pesevszki Evelyn: „A nyelv édes miénk” [online]. *Magyar Szó*, 2011. december 30. 1., 4. http://magyarszo.com/fex.page%3A2011-12-30_A_nyelv_edes_mienk.xhtml. A stratégia elérhetősége: <http://www.mnt.org.rs/kereses/nyelvhaszn%C3%A1lati%20strat%C3%A9>

⁶⁵ Simon Erzsébet Zita: Eredmények és tervek. *Magyar Szó*, 2012. január 6. 14.

⁶⁶ Majtényi Balázs – Vizi Balázs: *A kisebbségi jogok nemzetközi okmányai*. Budapest, 2003, Gondolat Kiadó – MTA Jogtudományi Intézet – MTA Kisebbségkutató Intézet, 161.

tási rendszerük keretein belül – a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek megfelelő lehetőségük legyen kisebbségi nyelvüket megtanulni, vagy ezen a nyelven tanulni.

Az Európa Tanács regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartájának ratifikálásával Szerbia az iskola-előkészítő oktatás területén (8/1. cikk – oktatásügy) vállalta, hogy a) (i.) elérhetővé teszi az iskola-előkészítő oktatást az érintett regionális vagy kisebbségi nyelveken, vagy (ii.) ezen intézkedések valamelyikét legalább azokra a tanulókra alkalmazza, akiknek családja ezt kívánja, és létszámuk elegendőnek minősül ehhez, vagy (iii.) amennyiben a közhivataloknak nincs közvetlen hatáskörük az iskola-előkészítő oktatás tekintetében, elősegítik és/vagy bátorítják ezen intézkedések alkalmazását.

Az általános iskolai oktatás területén Szerbia vállalta, hogy (iv.) legalább azon tanulók számára, akiknek családja ezt kívánja, és létszáma elegendőnek minősül, a következő három lehetőséget biztosítja: b) (i.) elérhetővé teszi az általános iskolai oktatást az érintett regionális vagy kisebbségi nyelveken; (ii.) elérhetővé teszi a középiskola lényegi részét az érintett regionális vagy kisebbségi nyelveken, vagy (iii.) biztosítja, hogy az érintett regionális vagy kisebbségi nyelvek oktatása a középiskolai tanrend integráns részét képezze. Ugyanezt vállalta a középiskolai oktatás területén is.

A felsőoktatás területén vállalta, f) (ii.) megteremti a feltételeket, hogy e nyelveket mint egyetemi vagy felsőoktatási tárgyat tanulhassák, és hogy g) intézkedéseket tesz annak érdekében, hogy biztosítsák annak a történelemnek és kultúrának az oktatását, amelyet a regionális vagy kisebbségi nyelvek hordoznak.⁶⁷

3.2.1. Alkotmányos oktatási jogok

Szerbia alkotmánya szerint (71. szakasz) „mindenki jogosult az oktatásra”. Az általános iskolai oktatás kötelező és ingyenes, a középfokú oktatás ingyenes. A felsőfokú oktatás azonos feltételek mellett egyformán hozzáférhető minden polgár számára. A rosszabb anyagi helyzetű sikeres és tehetséges tanulók számára a törvénnyel összhangban lehetővé teszi az ingyenes felsőfokú oktatást. Az iskolák és egyetemek alapítását külön törvény szabályozza.

Az alkotmány 75/2. szakasza szerint kollektív jogaik révén a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek közvetlenül vagy képviselőik által „részt vesznek a döntéshozatalban, vagy maguk döntenek – a kultúra, a tájékoztatás valamint a hivatalos nyelv- és íráshasználat mellett – az oktatásukkal kapcsolatos egyes kérdésekről” is. Ezen joguk „érvényesítése céljából a nemzeti kisebbségek tagjai nemzeti tanácsokat választhatnak, a törvénnyel összhangban”.⁶⁸

⁶⁷ Uo. 140–141.

⁶⁸ „(2) Putem kolektivnih prava pripadnici nacionalnih manjina, neposredno ili preko svojih predstavnika, učestvuju u odlučivanju ili sami odlučuju o pojedinim pitanjima vezanim za svoju kulturu, obrazovanje, obaveštavanje i službeno upotrebu jezika i pisma, u skladu sa zakonom. (3) Radi ostvarenja prava na samoupravu u kulturi, obrazovanju, obaveštavanju i službenoj upotrebi jezika i pisma, pripadnici nacionalnih manjina mogu izabrati svoje nacionalne savete, u skladu sa zakonom.” (Ustav Republike Srbije. *Službeni glasnik RS* [az SZK Hivatalos Közlönye] 2006. november 10. 98. sz.)

A nemzeti kisebbséghez tartozó személyek – az alkotmány 79. szakasza alapján – jogosultak az anyanyelvű oktatásra az állami és tartományi intézményekben, valamint oktatási magánintézmények létesítésére. Szerbia az oktatás terén is serkenti a tolerancia szellemét, és hatékony intézkedéseket fogantat a területén élő minden ember közötti kölcsönös megbecsülés, megértés és együttműködés fejlesztése érdekében etnikai, kulturális, nyelvi és vallási hovatartozásuktól függetlenül (az alkotmány 81. szakasza szól erről).

Az alkotmány szerint az oktatás területén nemcsak Szerbiának (97. szakasz, 10. pont), de Vajdaságnak (183. szakasz, 2. bekezdés, 3. pont) és a községeknek (190. szakasz, 4. pont) is döntési hatáskörei vannak.

A Vajdaság Autonóm Tartomány hatásköreinek meghatározásáról szóló törvény a tartomány illetékességét a tanügyben (11. Tanügy) a következőképpen szabja meg:

- az iskoláskor előtti és általános iskolai oktatás és nevelés terén (33. szakasz): 15 tanulónál kisebb létszám esetében jóváhagyja a tanításnak és a tantervnek a nemzeti kisebbségek nyelvén való megvalósítását (15. pont); kidolgoztatja és elfogadja a nemzeti kisebbségek nyelvére vonatkozó tanterveket (19. pont); jóváhagyja a nemzeti kisebbségek nyelvére vonatkozó tankönyveket és tanítási eszközöket (20. pont); a hatáskörében illetékes minisztériummal egyetértésben meghatározza a nemzeti kisebbségek számára sajátosságaik megőrzése szempontjából fontos tantárgyak tantervét és óratervét, és megállapítja a nemzeti kisebbségi nyelven folyó tanítás megszervezésének feltételeit és módját (21. pont); a hatáskörében illetékes minisztériummal egyetértésben jóváhagyja a nemzeti kisebbségek számára érdekeltektől egyes tantárgyakra vonatkozó tankönyveket és tanítási eszközöket (22. pont)
- a középiskolai oktatás és nevelés terén (34. szakasz): a 15 tanulónál kisebb létszám esetében jóváhagyja a tanításnak és a tantervnek a nemzeti kisebbségek nyelvén való megvalósítását (15. pont); meghozza a nemzeti kisebbségek nyelvére vonatkozó tanterveket (19. pont); jóváhagyja a nemzeti kisebbségek nyelvére vonatkozó tankönyveket és tanítási eszközöket (20. pont); a hatáskörében illetékes minisztériummal egyetértésben meghozza a nemzeti kisebbségek számára sajátosságaik megőrzése szempontjából fontos tantárgyak tantervét és óratervét, és megállapítja a nemzeti kisebbségi nyelven folyó tanítás megszervezésének feltételeit és módját (21. pont).

A hatásköri törvény 38. szakasza úgy rendelkezik, hogy a tartomány szervei révén „részletesen szabályozza és biztosíthatja területén a nemzeti kisebbségek anyanyelvű oktatásra való jogának megvalósítását valamennyi oktatási szinten, a törvénnyel összhangban”.

A tartomány az egyéb területekre vonatkozó hatáskörök által (21. Egyéb területekre vonatkozó hatáskörök, 74. szakasz) gondoskodik az emberi jogoknak és a nemzeti kisebbségek jogainak érvényesítéséről, valamint kiegészítő jogokat állapít meg ezen a területen (1. pont); a kultúra, az oktatás és a tömegtájékoztatás terén a hatáskörébe tartozó teendőket a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsaira ruházhatja át (5. pont).

Vajdaság Autonóm Tartomány statútuma 20. szakaszának első bekezdése kimondja, hogy „a Vajdaság AT hatáskörébe tartozó feladatok ellátásában a jogok és a kötelezettségek tekintetében valamennyi polgár egyenlő faj, nem, születési hely, nyelv, nemzeti hovatartozás, vallásgyakorlás, politikai vagy más meggyőződés, az oktatás, társadalmi származás, vagyoni helyzet vagy valamilyen személyes sajátosság szerinti különbségtétel nélkül”.⁶⁹

A statútum 25. szakasza szerint a nemzeti közösségek tagjai a nemzeti tanácsok révén érvényesítik autonómiájukat, intézményeket alapítanak, önállóan döntenek vagy részt vesznek egyebek között az oktatást és a tudományt érintő kérdésekkel kapcsolatos döntéshozásban is a tartomány jogainak és kötelességeinek keretében. Az egyes feladatok ellátását a nemzeti tanácsokra bízva, vagy bevonja őket a tanüggyel és a tudománnyal kapcsolatos döntéshozásba is, valamint eszközöket biztosít a feladatok ellátásához. (A tudományos kutatás – a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény szerint – nem tartozik a nemzeti tanácsok illetékességi körébe.)

A statútum 29. szakasza a 9. pontban részletezi a tartomány hatáskörébe tartozó tanügyi feladatokat, miszerint (ötödik francia bekezdés) a tartomány a kisebbséget alkotó nemzeti közösségek tagjai számára az oktatás minden szintjén biztosítja az anyanyelvű oktatásra való jog érvényesítését.

A nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről szóló törvény 1. szakaszának 2. bekezdése jogi alapot képez a kisebbségek önkormányzatának „biztosításához és védelmezéséhez” az oktatás, a nyelvhasználat, a tájékoztatás és kultúra területén.

Az anyanyelvű oktatás kérdését a törvény 13–15. szakaszai rendezik.⁷⁰ E rendelkezések értelmében a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van anyanyelvű okta-

⁶⁹ „(1) Pri vršenju poslova iz nadležnosti AP Vojvodine, svi građani su jednaki u pravima i dužnostima, bez obzira na rasu, pol, mesto rođenja, jezik, nacionalnu pripadnost, veroispovest, političko ili drugo uverenje, obrazovanje, socijalno poreklo, imovno stanje ili koje drugo lično svojstvo.” (Statut Autonomne Pokrajine Vojvodine. *Službeni list APV* [a VAT Hivatalos Lapja], 2009. 17. sz. Magyar nyelvű szöveg: a *VAT Hivatalos Lapja*, 2009. 17. sz.)

⁷⁰ „Školovanje na maternjem jeziku

Član 13.

(1) Pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na vaspitanje i obrazovanje na svom jeziku u institucijama predškolskog, osnovnog i srednjeg vaspitanja i obrazovanja. (2) Ukoliko u trenutku donošenja ovog zakona ne postoji obrazovanje na jeziku nacionalne manjine u okviru sistema javnog obrazovanja za pripadnike nacionalne manjine iz stava 1. ovog člana, država je dužna stvoriti uslove za organizovanje obrazovanja na jeziku nacionalne manjine, a do tog vremena obezbediti dvojezičnu nastavu ili izučavanje jezika nacionalne manjine sa elementima nacionalne istorije i kulture za pripadnike nacionalne manjine. (3) Za ostvarivanje prava iz st. 1. i 2. ovog člana može se propisati određeni minimalan broj učenika, s tim da taj broj može da bude manji od minimalnog broja učenika koji je zakonom propisan za obezbeđenje odgovarajućih oblika nastave i obrazovanja. (4) Obrazovanje na jeziku nacionalne manjine ne isključuje obavezno učenje srpskog jezika. (5) Program nastave za potrebe obrazovanja iz stava 1. ovog člana, u delu koji se odnosi na nacionalni sadržaj, u značajnoj meri će sadržati teme koje se odnose na istoriju, umetnost i kulturu nacionalne manjine. (6) U izradi nastavnog plana za potrebe nastave predmeta koji izražavaju posebnost nacionalnih manjina na jeziku nacionalnih manjina, dvojezične nastave u učenja jezika nacionalnih manjina sa elementima nacionalne kulture iz stava 1. ovog člana, obavezno učestvuju nacionalni saveti nacionalne manjine. (7) Plan i program rada u obrazovnim ustanovama i školama sa nastavom na srpskom jeziku, sa ciljem pospešivanja tolerancije prema nacionalnim manjinama, treba da sadrži gradivo koje sadrži saznanja o istoriji, kulturi i položaju nacionalnih manjina, te druge sadržaje koji

tásra és nevelésre az iskoláskor előtti, általános iskolai és középfokú oktatási és nevelési intézményekben. Az állam köteles megteremteni a nemzeti kisebbség nyelvén folyó oktatás megszervezésének feltételeit, illetve köteles biztosítani a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek számára a kétnyelvű oktatást vagy a nemzeti kisebbség nyelvének tanulását a nemzeti történelem és kultúra elemeivel. E jogok érvényesítéséhez előírható meghatározott minimális tanulói létszám azzal, hogy e szám kisebb is lehet a tanulók törvény által meghatározott minimális létszámánál az egyes tanítási és oktatási formák biztosításához. A nemzeti kisebbség nyelvén folyó oktatás nem zárja ki a szerb nyelv kötelező tanulását.

A törvény ígéretéhez tartozik az is, hogy a tantervi program a nemzeti tartalomra vonatkozó részében jelentős mértékben tartalmazni fogja a nemzeti kisebbség történelmére, művészetére és kultúrájára vonatkozó témákat. Az említett tantárgyak tanterveinek kidolgozásában, amelyeket a nemzeti kisebbség nyelvén, kétnyelvűen és a nemzeti kisebbség nyelvének a nemzeti kultúra elemeivel oktatnak, és amely tantárgyak kifejezik a nemzeti kisebbségek sajátosságait, kötelezően részt vesznek a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsai.

A szerb nyelvű oktatási intézmények és iskolák tanterveinek és programjainak a nemzeti kisebbség iránti türelem elősegítése érdekében tartalmaznia kell a nemzeti kisebbségek történelmével, kultúrájával és helyzetével kapcsolatos ismereteket, valamint azokat az egyéb ismereteket, amelyek elősegítik az egymás iránti türelmet és az együttélést. Azokon a területeken, ahol a nemzeti kisebbség nyelve hivatalos használatban van, a szerb nyelvű oktatási intézmények és iskolák tantervének és programjának tartalmaznia kell a nemzeti kisebbségi nyelv tanulásának lehetőségét.

A nemzeti kisebbségek nyelvén folyó főiskolai és egyetemi oktatás keretében tanszékeket és karokat fognak biztosítani, amelyeken a nemzeti kisebbségek nyelvén vagy kétnyelvűen

pospešuju međusobnu toleranciju i suživot. Na teritorijama gde je jezik nacionalne manjine u službenoj upotrebi plan i program u obrazovnim ustanovama i školama sa srpskim nastavnim jezikom treba da sadrže mogućnost učenja jezika nacionalne manjine.

Član 14.

(1) Za potrebe obrazovanja na jeziku nacionalnih manjina iz člana 13. stav 1. u okviru višeg i visokog obrazovanja obezbeđuje se katedre i fakulteti gde će se na jezicima nacionalnih manjina, ili dvojezično, obrazovati vaspitači, učitelji i nastavnici jezika nacionalnih manjina. (2) Pored višeg i visokog obrazovanja iz prethodnog stava ovog člana, fakultet će organizovati lektorat na jezicima nacionalnih manjina, gde će studenti pripadnici nacionalnih manjina moći da savladaju stručne termine i na jeziku nacionalne manjine. (3) Pored obaveza iz st. 1. i 2. ovog člana, država će pomagati stručno osposobljavanje i terminološko usavršavanje nastavnika za potrebe obrazovanja iz stava 1. ovog člana. (4) Država će pospešivati međunarodnu saradnju, sa ciljem da se omogući da pripadnici nacionalnih manjina studiraju u inostranstvu na maternjem jeziku i da se tako stečene diplome priznaju u skladu sa zakonom.

Član 15.

(1) Pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo da osnuju i održavaju privatne obrazovne ustanove, škole, ili univerzitet, gde će se obrazovanje organizovati na jezicima nacionalnih manjina ili dvojezično, u skladu sa zakonom. (2) U finansiranju obrazovanja na jezicima nacionalnih manjina mogu učestvovati i domaće i strane organizacije, fondacije i privatna lica, u skladu sa zakonom. (3) U slučaju finansijske i druge donacije iz prethodnog stava, država će obezbediti određene olakšice ili oslobođanje od dažbina.” (Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina. *Službeni list SRJ* [a JSZK Hivatalos Közlönye], 2002. február 27. 11. sz.).

fogják képezni az óvodai nevelőket, a tanítókat, valamint a nemzeti kisebbségek nyelvtanárait. Az oktatáson kívül az egyetemi kar megszervezi a nemzeti kisebbségi nyelvű lektorátust, ahol a nemzeti kisebbséghez tartozó egyetemi hallgatók elsajátíthatják a nemzeti kisebbség nyelvén a szakkifejezéseket.

Az oktatás területén az állam – az említett kötelezettségein kívül – vállalta, hogy segíteni fogja a tanárok szakképesítését és szakterminológiai továbbképzését a nemzeti kisebbségi oktatás szükségleteire. Továbbá, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek lehetővé teszi, hogy külföldön anyanyelvükön tanuljanak, és az így szerzett oklevelet a törvénnyel összhangban elismeri.

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogosultak oktatási magánintézményeket, magániskolákat vagy -egyetemeket alapítani és fenntartani, ahol az oktatást a nemzeti kisebbség nyelvén vagy kétnyelvűen szervezik meg a törvénnyel összhangban. A nemzeti kisebbség nyelvén történő oktatás finanszírozásában hazai és külföldi szervezetek, alapítványok és magánszemélyek is részt vehetnek. A pénz- és egyéb adományokra az állam bizonyos könnyítéseket nyújt, vagy mentesítést ad a közterhek alól.

Az állam kötelezettségi közé tartozik az is, hogy a közszolgálati rádió és televízió műsoraiban biztosítsa a nemzeti kisebbségi nyelvű oktatási tartalmakat (17/2. szakasz).

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek önkormányzati jogukat az oktatás területén a nemzeti tanács által valósíthatják meg (19/1. szakasz), amiről a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény rendelkezik részletesen.

A nemzeti kisebbséget a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény alapján a nemzeti tanács képviseli az oktatás mint az önkormányzat érvényesítése négy területének egyikén, részt vesz a döntéshozatalban, vagy dönt a vonatkozó kérdésekről.

A nemzeti tanács az oktatás területén is intézményeket, egyesületeket, alapítványokat, gazdasági társaságokat alapíthat a nemzeti kisebbség nemzeti identitása megőrzésének, előmozdításának és fejlesztésének érdekében, valamint alapítói jogokat és kötelességeket gyakorolhat (2. szakasz, 2. bekezdés; 10. szakasz, 1. bekezdés, 6. pont).⁷¹

A helyi önkormányzatokról szóló törvény előírja, hogy a község/város a szervei által az alapfokú oktatás területén is intézményeket és szervezeteket alapít, figyelemmel kíséri és biztosítja azok működését (20. szakasz 16. pont), valamint oktatási ügyekben döntéseket hoz a polgárok véleményének kikérése alapján (73. szakasz).

⁷¹ „(2/2) Nacionalni svet predstavlja nacionalnu manjino u oblasti obrazovanja, kulture, obaveštavanja na jeziku nacionalne manjine i službene upotrebe jezika i pisma, učestvuje u procesu odlučivanja ili odlučuje o pitanjima iz tih oblasti i osniva ustanove, privredna društva i druge organizacije iz ovih oblasti. (10/1/6) osniva ustanove, udruženja, fondacije, privredna društva u oblastima kulture, obrazovanja, obaveštavanja i službene upotrebe jezika i pisma i drugim oblastima od značaja za očuvanje identiteta nacionalne manjine;” (Zakon o nacionalnim svetima nacionalnih manjina.. *Službeni glasnik RS* [az SZK Hivatalos Közlönye], 2009. szeptember 3. 72. sz. Magyar nyelvű szöveg: Törvény a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól. *Magyar Szó* [Melléklet], 2009).

3.2.2. Oktatási és nevelési alaptörvény

Az oktatás területén alaptörvénynek az oktatás és nevelés alapjairól szóló törvény számít, amely az iskoláskor előtti, az általános és középiskolai oktatási rendszer alaprendelkezéseit tartalmazza.⁷²

A terjedelmes (185 szakaszból álló) jogszabály (amit még kerettörvénynek is neveznek)

4. szakasza szerint az oktatás és nevelés céljai, egyebek között:

- 14.) álláspontok, meggyőződés és értékrendszer kialakítása, a személyi és nemzeti önazonosság fejlesztése, a szerb államhoz való tartozás tudatának és érzésének fejlesztése, a szerb nyelv és az anyanyelv, a szerb nép, a nemzeti kisebbségek és az etnikai közösségek, valamint más népek hagyományainak és kultúrájának tiszteletben tartása és ápolása, a multikulturalizmus fejlesztése, a nemzeti és világörökség tiszteletben tartása és megőrzése;
- 15.) a faji, nemzeti, kulturális, nyelvi, vallási, nemi és életkori egyenjogúság és a tolerancia fejlesztése és tiszteletben tartása, valamint a másság méltányolása.

A törvény 6. szakasza szerint „[m]inden személyt megillet az oktatáshoz és neveléshez való jog”. A polgárok egyenlők az oktatáshoz és a neveléshez való jog megvalósítása terén nemre, fajra, nemzeti, vallási és nyelvi hovatartozásra, társadalmi és kulturális származásra, anyagi helyzetre, korra, testi és lelki alkatra, fejlődési zavarokra és fogyatékosagra, politikai elkötelezettségükre, valamint egyéb személyes tulajdonságaikra való tekintet nélkül.

A törvény 9. szakasza kimondja, hogy Szerbiában az oktató-nevelő munka „szerb nyelven folyik”. A nemzeti kisebbségek számára az oktatás és a nevelés „anyanyelven valósul meg”. Az oktatás „kivételesen két nyelven vagy szerb nyelven is megvalósulhat külön törvénnyel összhangban”.⁷³

A 12. törvényszakasz az iskoláskor előtti, általános és középiskolai, valamint a művészeti középiskolai Nemzeti Oktatási Tanács létrehozásáról is rendelkezik, amelynek feladata az oktatási rendszer fejlődése elősegítésének és fejlesztésének a figyelemmel kísérése. A tanács (állandó testületként) bizottságokat alakíthat, amelyek a nemzeti kisebbségek különérdekeltségű oktatási kérdéseivel foglalkoznak. Problematikus a 13. szakasz 3. bekezdésének 10. pontja, amely – a Nemzeti Oktatási Tanács 43 tagja közül – a nemzeti kisebbségek (éppúgy, mint a Szerb Pravoszláv Egyház) számára csak egy (közös) jelölt megválasztását írja elő a tanácsba, akit a nemzeti tanácsok együttesen javasolnak.⁷⁴

⁷² Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja. *Službeni glasnik RS* [az SZK Hivatalos Közlönye], 2009. szeptember 3. 72. sz.; módosítás: 2011. 52. sz.

⁷³ Amikor magyar tagozatra nem találunk magyar anyanyelvű pedagógust, szerb pedagógus tanítja az angolt, németet, testnevelést stb.

⁷⁴ „Nacionalni prosvetni savet ima 43 člana, uključujući i predsjednika. [...] 10) član iz reda nacionalnih manjina, sa liste kandidata koju zajednički podnose saveti nacionalnih manjina; ...” (*Lásd a 7. lábjegyzetben lévő törvényt.*) A nemzeti kisebbségek közös képviselőjének a tanácsba Minerva Trajlović – Kondant választotta a szerb képviselőház 2011. május 25-én, hatéves időszakra. <http://www.trzistesrbije.com/ntrus/law/122954892460256.pdf>

Az Oktatás- és Nevelésfejlesztési Intézetnek a törvény értelmében (18/3. szakasz) külön, a nemzeti kisebbségek kérdéseivel foglalkozó szervezeti egységei is lehetnek.

A törvény 29/4. szakasza szerint „abban az önkormányzati egységben, amelyben hivatalos használatban van valamely nemzeti kisebbség nyelve és írásmódja is, illetve amelyekben az oktatás és nevelés a nemzeti kisebbség nyelvén és írásával történik, az iskoláskor előtti és az általános iskolai hálózatról szóló aktus meghozatalára azon nemzeti kisebbség nemzeti tanácsa véleményének az előzetes megszerzése után kerül sor, melynek a nyelve és írásmódja hivatalos használatban van a helyi önkormányzati egység területén, illetve amelynek nyelvét az oktató-nevelő munkában használják”.⁷⁵

A középiskolai hálózatról szóló döntést a szerb kormány hozza meg figyelembe véve egyebek között a terület nemzeti összetételének a sajátosságait is (29/8. szakasz).

Abban az intézményben, amelyben az oktató-nevelő munka a nemzeti kisebbség nyelvén is folyik, az igazgatási szervnek a helyi önkormányzatot képviselő tagjait az illető nemzeti tanács véleményének kikérése alapján nevezik ki. Amennyiben a nemzeti tanács a véleményét 15 napos határidőn belül nem küldi meg, úgy tekintik, hogy véleményt mondott (54/4. szakasz).

Abban az intézményben, amelyben az oktató-nevelő munka a tagozatok többségében a nemzeti kisebbségek nyelvén folyik, vagy amelyekről a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsainak hatáskörét szabályozó törvénnyel összhangban megállapítást nyer, hogy a nemzeti kisebbség tekintetében kiemelt jelentőségűek, a nemzeti kisebbség nemzeti tanácsa az igazgatási szervbe a helyi önkormányzatot képviselő három tagot javasol (54/5. szakasz). A nemzeti tanács az ilyen jellegű szakközépiskolák háromtagú igazgatási szervének legalább egy tagját az iskola működési területéhez tartozó szociális partnerek közül javasolja (54/8. szakasz).

Az oktatási intézményben, amelyben a nemzeti kisebbség vagy etnikai csoport tagjainak oktatása folyik, a szülői tanácsban a nemzeti kisebbség, illetve etnikai csoport képviselői is részarányosan vannak képviselve (58/3. szakasz).

Abban az intézményben, amelyben az oktató-nevelő munka a nemzeti kisebbségi nyelven is folyik, az igazgatási szerv az igazgatót az érintett nemzeti tanács véleményének kikérése után választja meg (60/2. szakasz). Abban az intézményben, amelyben a tagozatok többségében az oktató-nevelő munka a nemzeti kisebbség nyelvén folyik, vagy amelyről a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsainak hatáskörét szabályozó törvénnyel összhangban megállapítást nyer, hogy a nemzeti kisebbség tekintetében kiemelt jelentőségűek, az igazgatási szerv az igazgatót a megfelelő nemzeti kisebbség nemzeti tanácsának előzetes egyetértésével választja meg (60/3. szakasz). A nemzeti tanácsnak a felkérés átvételétől számított 15 napos határidő áll a rendelkezésére ennek a véleménynek a megküldésére. Ha ez alatt az idő alatt nem válaszol, úgy tekintik, hogy véleményt nyilvánított, illetve hozzájárulását adta (60/4. szakasz).

⁷⁵ „U jedinici lokalne samouprave u kojoj je u službenoj upotrebi i jezik i pismo nacionalne manjine, odnosno u kojoj se obrazovno-vaspitni rad izvodi na jeziku i pismu nacionalne manjine, akt o mreži predškolskih ustanova i osnovnih škola donosi se uz prethodno pribavljeno mišljenje nacionalnog saveta nacionalne manjine čiji je jezik i pismo u službenoj upotrebi u jedinici lokalne samouprave, odnosno čiji se jezik i pismo koristi u obrazovno-vaspitnom radu.”
(Lásd a 72. lábjegyzetben lévő törvényt.)

Az általános és középiskolák az iskolai oktatási programot valósítják meg, de egyéni oktatási programokat is megvalósíthatnak egyebek között a szerb, illetve a nemzeti kisebbségi nyelv oktatását a tanítási nyelvet nem ismerő tanulók számára (69/2. és 69/3. szakasz).

Az általános és középiskolai oktatási és nevelési programnak tartalmaznia kell többek között a nemzeti kisebbségi nyelven és a két nyelven folyó oktatási tantárgyprogram ajánlott illesztésének módját is (74. szakasz, 4. pont). Ezeket a programokat a nemzeti kisebbség nemzeti tanácsának javaslatára és a Nemzeti Oktatási Tanács véleménye alapján az oktatási miniszter hozza meg (79/4. szakasz).

A nyolc évig tartó (94. szakasz) általános iskolába való beiratkozás után a tanulót az iskola pszichológusa és pedagógusa az anyanyelven kérdezi ki. Amennyiben nincsenek meg az anyanyelven való kikérdezés feltételei, az iskolának a nemzeti tanács által javasolt fordítót kell alkalmaznia (98/4. szakasz).

A nemzeti kisebbség nyelven folyó oktató-nevelő munka során külön törvénnyel jóváhagyott tankönyveket és taneszközöket kell használni (102/3. szakasz).

A kisebbségi nyelven előadó pedagógusnak a törvényben előírt feltételekkel bizonyítania kell az oktatási nyelv tudását is (120/2. szakasz). Az iskoláskor előtti intézmény nevelői és az osztálytanító tanári teendőket, ha az oktató-nevelő munka a nemzeti kisebbség nyelven valósul meg, kivéve a roma nyelvet, a megvalósuló munka nyelven megfelelő képzettséget szerzett személy vagy a megfelelő felsőoktatási intézmény programja szerint nyelv- és metodikavizsgát tett személy láthatja el (121/6. szakasz).

Abban az iskolában, amelyben az oktató-nevelő munka a nemzeti kisebbség nyelven folyik – a roma nyelv kivételével –, a tanár és a szakmunkatárs teendőit a nemzeti kisebbség nyelven középiskolai, főiskolai vagy egyetemi végzettséget szerzett személy vagy a megfelelő felsőoktatási intézmény programja szerint nyelvvizsgát tett személy láthatja el (121/7. szakasz). A roma nyelven előadóknak a miniszter által alakított bizottság előtt kell nyelvtudásukat igazolniuk (121/8. szakasz).

A törvény (166/3. szakasza) szerint az Oktatás- és Nevelésfejlesztési Intézet⁷⁶ egyes, a nemzeti kisebbségi nyelveken folyó oktatási-nevelési feladatait a Vajdasági Pedagógiai Intézet⁷⁷ végzi.⁷⁸

⁷⁶ Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, <http://www.zuov.gov.rs/novisajt2012/index.html>

⁷⁷ Pedagoški zavod Vojvodine, <http://www.pzv.org.rs/>

⁷⁸ Az oktatás és nevelés alapjairól szóló törvény és a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény több rendelkezése nem volt összehangolva, ami a gyakorlatban vizsályt okozott az iskolaigazgatók megválasztásakor és az iskolaszékek tagjainak kinevezésekor. Pesevszki Evelyn: Jogmagyarázat többféleképpen. *Magyar Szó*, 2011. június 28. 1., 5.; Egyre kevesebb pénz az oktatásra. *Magyar Szó*, 2011. július 7. 8.; Mihályi Katalin: Hangolják végre össze! *Magyar Szó*, 2011. július 9. 8. A részleteket lásd Pásztor Bálint: Az oktatási és nevelési rendszer alapjairól szóló törvény módosításáról szóló törvényről [online]. *Pásztor Bálint honlapja és blogja*, 2011. július 7. <http://www.pasztorbalint.rs/index.php/start/show/1743/hu>. A két törvény összehangolására 2011. július 14-én került sor, amivel – Pásztor Bálint magyarázata szerint – „megszűnt mindenféle jogi összeütközés. A jövőben bizonyos önkormányzatok politikai szándékaiktól vezérelve nem dönthetnek arról, hogy az oktatási kerettörvény vagy a nemzeti tanácsokról szóló törvény rendelkezései a szimpatikusabbak-e számukra”. Pesevszki Evelyn – Diósi Árpád: Jogharmonizáció. *Magyar Szó*, 2011. július 15. 1., 9.; Pesevszki Evelyn – Diósi Árpád: Huszonöt igazolatlan hiányzás a megengedett. *Magyar Szó*, 2011. július 15.; *Pásztor Bálint honlapja és blogja*, 2011. július 15. <http://www.pasztorbalint.rs/index.php/start/show/1767/hu>. A módosítási javaslatokat lásd <http://www.pasztorbalint.rs/index.php/start/show/1739/hu>

3.2.2.1. AZ ISKOLÁSKOR ELŐTTI OKTATÁSI-NEVELÉSI TÖRVÉNY⁷⁹

Az iskoláskor előtti és nevelés általában szerb nyelvű. A nemzeti kisebbségek számára a nevelés és az oktatás anyanyelven történik, de lehet kétnyelvű vagy folyhat szerb nyelven is, ha a szülők és/vagy gyámok legalább 50%-a úgy dönt. Az óvodai intézmény alapszabálya határozza meg a nevelői-oktatói munka nyelvét, az óvodai program pedig a megvalósítása módját (5. szakasz).

A nyilvántartásokat szerb nyelven cirill írásmóddal kell vezetni. Ha a nevelői-oktatói munka kisebbségi nyelven folyik, az óvodai intézmény, illetve az iskola-előkészítő programot megvalósító iskola az adott nyelven is vezet nyilvántartást. Ez esetben a közokiratok formanyomtatványait szerb nyelven és cirill írásmóddal és két nyelven, szerbül és a hivatalos használatban lévő kisebbségi nyelven kell kinyomtatni (6. szakasz).

Az óvodai program keretében (19. szakasz) a nemzeti kisebbségek nyelvének és kultúrájának ápolását célzó különleges szakosított programok is megvalósíthatók.

A törvény (39. szakasza) értelmében a nemzeti kisebbségekhez tartozó gyermekekkel az személy foglalkozhat, illetve óvodapedagógusi teendőket az a személy láthatja el, aki a törvényben előlátott általános feltételek mellett „a képzettséget azon a nyelven szerezte, amelyen a nevelő-oktató munka folyik, vagy vizsgát tett abból a nyelvből és módszertanból a megfelelő felsőoktatási intézményben” (1. bekezdés, 7. pont). Kivételesen az óvodapedagógus mellé, aki a nyelvismeret hiányában nem tesz eleget a feltételeknek, alkalmazható segéd óvodapedagógus, aki ismeri a nyelvet és legalább középfokú képzettséggel rendelkezik az óvóképző szakon, a pályázat lebonyolításáig, de legkésőbb a következő év augusztus 31-ig” (1. bekezdés, 8. pont). A nyelvismereti vizsga teljesítésének programját a felsőoktatási intézmény határozza meg (39. szakasz, 3. bekezdés).

A Magyar Nemzeti Tanács a zentai önkormányzat ellen több közigazgatási pert is indított, mivel a testület „az MNT javaslatlételi és véleményezési jogosítványait megkerülve nevezte ki a zentai székhelyű oktatási és művelődési intézmények iskolaszékét, illetve igazgatóbizottságát”. Bozóki Antal: Pirruszi győzelem – gondolatok a zentai önkormányzat elleni perekről [online]. *A Magyar Polgári Szövetség honlapja*, 2011. december 18. http://www.mpsz.net/index.php?option=com_content&view=article&id=520:pirruszi-gyzelem-gondolatok-a-zentai-onkormanyzat-elleni-perekrl&catid=63:argus&Itemid=69

⁷⁹ Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju. *Službeni glasnik RS* [az SZK Hivatalos Közlönye], 2010. március 26. 18. sz. Az iskolai előkészítő, óvodás tagozatokon, ha összeadjuk a különféle nyelven tanuló magyar nemzetiségű gyerekek számát, akkor kiderül, hogy ebben a tanévben 2056-an vannak, ami 75-tel (3,52%) kevesebb, mint az előző tanévben. Magyar nyelvű tagozaton 1739 (9,25%) gyermek tanul, ami az egy évvel korábbihoz viszonyítva 0,4 százalékos növekedést jelent. Fontos tudni, hogy közöttük nem csak magyar ajkúak vannak. Kétnyelvű iskolai előkészítésben 433 vajdasági gyermek részesül, közülük 175-en szerb–magyar nyelven tanulnak, ami lényegesen kisebb létszám mint egy évvel korábban, amikor 41-gyel többen tanultak hasonló csoportokban. A magyar nemzetiségű kisgyermekekre vonatkozó adatok szerint 1568-an (76,26%) tanulnak anyanyelvükön, 2 fővel kevesebben mint egy évvel korábban, 374-en (18,19%) szerb nyelven 68-cal többen mint egy éve, a többiek horvát, szerb–magyar, magyar–német, szerb–angol, szerb–román tagozaton vannak. N-a: Nem csak a magyar tanulók létszáma csökken. *Magyar Szó*, 2013. január 30. 9.

3.2.2.2. ÁLTALÁNOS ISKOLAI OKTATÁS ÉS NEVELÉS

Az általános iskolai törvény 2. szakasza az általános iskolai oktatás és nevelés céljaként az általános műveltség megszerzését, a személyiség harmonikus fejlődését és az életre, valamint a további általános oktatásra és nevelésre való felkészítését tűzte ki, függetlenül a tanulók nemi, faji, vallási és nemzeti hovatartozására, valamint személyes meggyőződésére.

A nemzeti kisebbségi tanulók számára az oktatási terv és program (5. szakasz) anyanyelven vagy két nyelven is megvalósulhat, amikor az első osztályba legalább 15 tanuló jelentkezik. Az iskola 15-nél kevesebb első tanuló számára is megszervezheti az anyanyelvű, illetve kétnyelvű oktatást, de csak az oktatási miniszter jóváhagyásával. A miniszter írja elő a kétnyelvű oktatási és nevelési program megvalósításának módját is.

A kisebbségi nyelven tanuló diáknak el kell sajátítania a szerb nyelv oktatási tervét és programját is. Ha viszont az oktatási terv és program szerb nyelven valósul meg, a nemzeti kisebbségi nyelvű tanulóknak biztosítják az anyanyelv oktatási tervének és programjának a nemzeti kultúra elemeivel való elsajátítását.

A nemzeti kisebbségi nyelvű tanulók számára a szerb és az anyanyelv oktatását a nemzeti kultúra elemeivel meg lehet szervezni az első osztálytól kezdve (25/5. szakasz). Az etnikai csoportokhoz tartozó iskoláskor előtti korosztályú gyermekek számára az iskola előkészítő előadásokat szervezhet a szerb nyelv alapvető ismereteinek elsajátítására (25/6. szakasz).

Elsőtől negyedik osztályig a tanulók számára (a 26. szakasz) heti 20 oktatási órát ír elő azzal, hogy a nemzeti kisebbségi diákok óraszám maximum 23 lehet.

A kötelezettségek megszegése miatt a tanulókat következő nevelő-fegyelmi intézkedésben lehet részesíteni: osztályfőnöki figyelmeztetés vagy megrovás, igazgatói megrovás és a tanári kar szigorú megrovása. A két utóbbi a törvényben felsorolt tanulói kötelezettségek megszegése miatt mondható ki, amelyek közé a verekedés kiváltása vagy abban való részvétel és a nemzeti vagy vallási türelmetlenség kifejezése is tartozik (65. szakasz).

A törvény azt is előírja, hogy az elsőtől a negyedik osztályig szerb és nemzeti kisebbségi nyelven olyan személy taníthat, aki a megfelelő (egyetemi vagy főiskolai) iskolai végzettségét az oktatási nyelven szerezte, vagy aki ebből a nyelvből és módszertanból a megfelelő főiskolán, illetve egyetemen levizsgázik (69/2. szakasz).

A nemzeti kisebbségek nyelvén oktató iskolák a nyilvántartást ezen a nyelven is vezetik (129/2. szakasz). Ebben az esetben az okiratokat (diákkönyv, általános iskolai bizonyítvány, átiratkozás, bizonylat az idegennyelv-vizsgáról) ezen a nyelven is kiadják (132. és 133/4. szakasz).

3.2.2.3. KÖZÉPISKOLAI OKTATÁS ÉS NEVELÉS

A középiskolai törvény 11. szakaszának 4. pontja a polgárok általános érdekű jogai közé sorolja a nappali tagozatos középiskolai tanulók nemzeti kisebbségi, illetve kétnyelvű oktatását is.

Az iskola az oktatási tervet és programot kisebbségi nyelven, illetve két nyelven is megvalósíthatja a törvénnyel összhangban, amennyiben így nyilatkozik legalább 15 első

osztályos tanuló (5. szakasz). Kevesebb tanuló esetében a kisebbségi, illetve kétnyelvű osztály megnyitásához az Oktatási Minisztérium egyetértése szükséges.

A nemzeti kisebbséghez tartozó tanulónak, amikor szerb nyelven folytatja a képzést, joga van „az anyanyelvének a nemzeti kultúra elemeivel való tanulására” is (5/5. szakasz).⁸⁰ Ez külön tantárgy keretében történik, amit valójában anyanyelvápolásnak neveznek. Ennek a tantárgynak az oktatását a törvény (a 27/6. szakasz) a „fakultatív”, illetve választott oktatási-nevelési formák közé sorolja. Amennyiben azonban a tanuló ennek a tantárgynak a tanulása mellett dönt, akkor az ő számára kötelezővé válik (27/7. szakasz).

A kisebbségi, illetve kétnyelvű osztályokban a tanulóknak heti két kötelező órával van több, mint a szerb nyelvű osztályokban, vagyis a gimnáziumban 33, a szakmai és művészeti középiskolában pedig 35 órát tart a képzés. A fakultatív képzés legfeljebb heti négy óra lehet (30. szakasz).

Az iskolába való beiratkozáskor a jelöltnek jogában áll, hogy minősítő, illetve felvételi vizsgát azon a nyelven tegyen, amelyiken az általános iskolát végezte (42/3. szakasz).

Az iskolai verekedés kezdeményezését és az abban való részvételt, a nemzeti és vallási türelmetlenség kifejezését ez a törvény is a tanulói kötelezettségek megsértésének súlyosabb formái közé sorolja (62. szakasz), amely elkövetéséért nevelési-fegyelmi intézkedés róható ki (osztályfőnöki figyelmeztetés vagy megrovás, illetve az osztálytanács, az igazgató vagy a tantestület megrovása és az iskolából való kizárás, amelyről a tantestület dönt).

A nyilvántartásokat (az anyakönyvet, az oktató-nevelő munka nyilvántartási könyvét, a vizsgák nyilvántartását, a tanulók eredményeinek nyilvántartását, a kiadott bizonyítványok és a tanítók tantárgyak szerinti beosztásának nyilvántartását) szerb nyelven és cirill betűs írásmóddal vezetik a törvénnyel összhangban. Amikor az oktatás nemzeti kisebbségi nyelven is folyik, a nyilvántartást is, a munkanaplón (osztálykönyvön) kívül, azon a nyelven vezetik, amelyiken az oktatás folyik (99. szakasz).

Az okiratokat (diákkönyv, kiiratkozásról szóló bizonylat, bizonyítvány és oklevél) az iskola szerb nyelven és cirill betűs írással adja ki a törvénnyel összhangban, amikor viszont az oktatás nemzeti kisebbségi nyelven is folyik, az okiratokat az illető nemzeti kisebbség nyelvén is kiadja (100. szakasz).

3.2.2.4. TANKÖNYVELLÁTÁS

A tankönyvekről és egyéb taneszközökről szóló törvény rendezi a tankönyvek és a tankönyvcsomagok előkészítését, engedélyezését, kiadását és kiválasztását az általános és középiskolák számára, valamint ezeknek az oktatás-nevelés folyamatában való felügyeletét és értékelését (1. szakasz).

A tankönyveket szerb nyelven és cirill betűvel nyomtatják. A kisebbségi nyelvű oktatásban és nevelésben részesülő tanulók számára a tankönyveket kisebbségi nyelven és írással is nyomtatják (3. szakasz).

⁸⁰ „(5/5) Kada se učenik pripadnik narodnosti školuje na srpskom jeziku ima pravo da uči maternji jezik sa elementima nacionalne kulture” (Zakon o srednjoj školi. *Službeni glasnik RS* [az SZK Hivatalos Közlönye], 1992. 50. sz.; módosítások: 1994. 48. sz.; 1996. 24. sz.; 2002. 23. sz.; 2002. 25. sz.; 2003. 62. sz.; 2003. 64. sz.; 2005. 101. sz.)

A törvény tiltja (4. szakasz), hogy a tankönyvek és egyéb taneszközök tartalmukkal vagy formájukkal egyes csoportokat vagy egyéneket faji, nemzeti, etnikai, nyelvi, vallási, nemi, továbbá minden más, a törvény által tiltott megkülönböztetési alapon veszélyeztessenek, lebecsüljenek, megkülönböztessenek, illetve azok elkülönítésére vagy ilyen irányú viselkedésre ösztönözzenek.

Azt, hogy valamely nemzeti kisebbség számára kisebbségi nyelvű tankönyvekre és a kisebbség számára fontos tantárgyakból tankönyvekre van szükség, a Nemzeti Oktatási Tanács állapítja meg, az Oktatás- és Nevelésfejlesztési Intézet és a nemzeti kisebbség nemzeti tanácsának javaslatára (9/3. szakasz). A nemzeti kisebbségi nyelvű tankönyvekkel kapcsolatos kiadói előterjesztésnek az általános adatok mellett tartalmaznia kell az adott nemzeti kisebbség nemzeti tanácsának a véleményét is (13/3. szakasz).

A tankönyvet az oktatási miniszter az illetékes tanács javaslatára hagyja jóvá. A nemzeti kisebbségi nyelvi tankönyveket és az egyes, a nemzeti kisebbségek számára fontos tantárgyak tankönyveit a Nemzeti Oktatási Tanács⁸¹ javaslatára és a nemzeti kisebbségi tanács kedvező véleménye alapján hagyja jóvá. Azoknak a tankönyveknek a használatát, amelyeket a miniszter szerb nyelvű kiadásra engedélyezett, a nemzeti kisebbségi nyelvre és írásra való fordítás után, az Oktatás- és Nevelésfejlesztési Intézetnek a tankönyv kézírata minőségére vonatkozó szakmai értékelése után engedélyezik (20. szakasz).

A nyelvi és a nemzeti kisebbségek számára fontos tantárgyak tankönyveinek kiadását és használatát Vajdaság Autonóm Tartomány területén a tartományi oktatásügyi szerv engedélyezi az illetékes tanács és a nemzeti kisebbségi tanács javaslatára (21. szakasz). A nemzeti kisebbség nemzeti tanácsának negatív véleménye alapján a tankönyv kézírata elutasítható (26. szakasz), amiről végső döntést közigazgatási eljárásban hoznak.⁸²

A miniszter az iskola megfelelő szaktestületének indokolással ellátott javaslatára engedélyezheti valamely tantárgy vagy osztály számára kisebbségi nyelven és írással készült, az anyaországban használatos tankönyv behozatalát a nemzeti kisebbség nemzeti tanácsának és az Oktatás- és Nevelésfejlesztési Intézetnek a pozitív véleménye alapján. A tartományi oktatásügyi szerv ugyancsak engedélyezheti az anyaországban használatos tankönyv behozatalát és a tartomány területén való használatát (28. szakasz).

A nemzeti kisebbségi nyelvű tankönyvek a törvényben az alacsony példányszámú kiadványok közé lettek sorolva (31/1. szakasz). Ennek a jelentősége a kiadónak pályázaton való kiválasztásánál, a megjelentetéshez szükséges eszközök biztosításánál, a tankönyv árának a megállapításánál stb. jut kifejezésre.

⁸¹ Nacionalni prosvetni savet Republike Srbije.

⁸² Az európai országokban egy-egy fontosabb tantárgyból átlagosan 8 kiadó tankönyvei közül választhatnak a pedagógusok. Szerbiában rosszabb a helyzet, mert jóval kisebb ez a lehetőség. A legfejlettebb európai országok már régen szakítottak a tankönyv-engedélyezés rendszerével. Szerbiában még mindig létezik ez a gyakorlat, és a szerbiai oktatási rendszer legrosszabb szegmenstuma közé tartozik. Ezt Preben Spaeth, a tankönyvkiadók európai szervezetének igazgatója jelentette ki 2011. május 12-én Belgrádban. Mint megjegyezte, az a jó tankönyv, amely a legkülönbözőbb diákoknak megfelel, s lehetőséget nyújt a képességek kibontakozásában. A nyitott tankönyvpiacra a legjobbak maradnak fenn, s ez hasznára válna az iskoláknak és a gazdaságnak is – fejtette ki a szakember. (A tankönyvjóváhagyás rossz gyakorlata. *Magyar Szó*, 2011. május 13. 4.)

3.2.3. Felsőoktatás

A főiskolai és egyetemi szintű képzést a felsőoktatási törvény⁸³ rendezi.

Szerbiában minden személynek, aki előzőleg középiskolai képesítést szerzett, joga van a felsőoktatásban való részvételre fajra, a bőr színére, nemre, szexuális irányultságra, etnikai vagy nemzeti hovatartozásra, nyelvre, vallásra, politikai vagy egyéb véleményre, születéssel szerzett státusra vagy fogyatékosagra való tekintet nélkül (8/1. szakasz).

A felsőoktatási intézmények és egységek akkreditálását az Akkreditációs és Minőség-ellenőrzési Bizottság⁸⁴ végzi (13. szakasz).

Amikor az Nemzeti Felsőoktatási Tanács⁸⁵ a nemzeti kisebbség szempontjából jelentős felsőoktatási kérdést vitat meg, „ha az oktatás teljes egészében vagy annak egy része nemzeti kisebbségi nyelven folyik, a nemzeti tanács képviselője döntéshozatali [*szavazati* – B. A.] joggal vesz részt annak munkájában” (10/3. szakasz).

A nemzeti tanács véleményét ki kell kérni a köztársaság által alapított felsőoktatási intézmény tanácsa és szervei tagjainak kinevezésekor azokon a karokon, amelyeken teljes egészében vagy legalább egy tantárgyból az adott nemzeti kisebbség nyelvén is folyik oktatás (52/2. és 54/4. szakasz).

A felsőoktatási intézmény a tanulmányokat szerb nyelven szervezi meg, de a tanulmányokat vagy azok egy részét, a záróvizsgát, a magiszteri és szakvizsgát, valamint a doktori értekezés elkészítését és megvédését nemzeti kisebbségi nyelven is megszervezheti az alapszabályával összhangban. A felsőoktatási intézmény a tanulmányi programot a nemzeti kisebbség nyelvén is megvalósíthatja, amennyiben az ilyen program jóvá lett hagyva, illetve akkreditálva lett (80. szakasz).

A felsőoktatási intézmény hallgatójának joga van a nemzeti kisebbségi nyelven való oktatásra, a törvénnyel összhangban (86. szakasz, 2. bekezdés, 7. pont).

Amikor az előadások a nemzeti kisebbség nyelvén folynak, a felsőoktatási intézmény a nyilvántartásokat (a hallgatók törzskönyvét, a kiadott oklevelek és azok kiegészítéseinek nyilvántartását, a vizsgáról szóló jegyzőkönyvet) szerb nyelven és cirill betűvel vezeti. Annak a községnek a területén, ahol hivatalos használatban van a latin betűs írásmód, a nyilvántartásokat ilyen írással is vezetik azzal, hogy a latin betűs szöveget a cirill betűs szöveg alá kell írni. Abban az esetben, ha az előadások nemzeti kisebbségi nyelven folynak, az említett nyilvántartásokat szerb nyelven és cirill betűs írásmóddal, valamint nemzeti kisebbségi nyelven és írással is vezetik (97. szakasz). Ez utóbbi esetben, illetve ha az előadások valamelyik világnyelven folynak, az okiratokat (a leckekönyvet, a főiskolai vagy egyetemi végzettségről szóló oklevelet és annak kiegészítését) kétnyelvű formanyomtatványon kell kiadni szerb nyelven cirill írásmóddal és azon a nyelven és írásmóddal, amelyen folyik az oktatás (99/4. szakasz).

⁸³ Zakon o visokom obrazovanju. *Službeni glasnik RS* [az SZK Hivatalos Közlönye], 2005. szeptember 2. 76. sz.; módosítások: 2008. 97. sz.; 2010. 44. sz.; 2012. 13. sz.

⁸⁴ Komisija za akreditaciju i proveru kvaliteta.

⁸⁵ Nacionalni savet za visoko obrazovanje Republike Srbije.

A törvény legutóbbi módosításai a gyakorlatban azt jelentik, hogy a Nemzeti Felsőoktatási Tanács⁸⁶ munkájában a nemzeti kisebbségek képviselője a továbbiakban szavazati joggal vehet részt. (A nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény 18. szakaszának 12. pontja alapján a nemzeti kisebbségek képviselője „döntéshozatali jog nélkül” vehetett részt a Tanács munkájában.) Két másik módosítás azt irányozza elő, hogy a nemzeti tanács véleményét ki kell kérni egyetemi karok dékánjainak és kari tanácsa tagjainak kinevezésekor azokon a karokon, amelyeken az adott nemzeti kisebbség nyelvén is folyik oktatás, teljes egészében vagy legalább egy tantárgyból. A további módosításokkal a 80-as évek gyakorlatát követően 20-25 év után megint törvény adta lehetőség az, hogy magyarul vizsgázhassanak az egyetemi hallgatók azokból a tantárgyakból, amelyek esetében magyar vagy magyarul is tudó munkatárs is van az adott katedrán. Továbbá, hogy magyar nyelven is lehessen diplomamunkát, magiszteri munkát írni és védeni. (A doktori disszertáció esetében ez a lehetőség már eddig is adott volt.)⁸⁷

3.2.4. Az oktatási törvények és a gyakorlat

Az utóbbi években a vajdasági magyar oktatási rendszer folyamatos leépülésének vagyunk a tanúi, aminek – a közösség megmaradásának szempontjából is – végzetes következményei lehetnek.

Az adatokból kitűnik, hogy a magyar tannyelvű osztályok száma az általános iskolákban a 2011–2012-es iskolaévben 28-cal (most 891), a tanulók száma pedig 235-tel kevesebb (most 15 575), mint egy évvel korábban. A magyar tagozatok megszűnése növeli a pedagógusok munkanélküliségét, a szerb államnak pedig nincs megfelelő szociális programja ennek megoldására.

A magyar osztályok száma a 2010–2011-es és a 2011–2012-es iskolaévben

A magyar tannyelvű osztályok száma

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Kom. ⁸⁸	Összesen
2010–2011-es tanév	113	110	112	113	110	114	122	125	38	919
2011–2012-es tanév	110	111	109	110	109	110	111	121	36	891
Különbség	-3	+1	-3	-3	-1	-4	-11	-4	-2	-28

⁸⁶ Elérhetőség: <http://nsvo.etf.rs/>

⁸⁷ Mihályi Katalin: Öt elfogadott módosítási javaslat. *Magyar Szó*, 2010. június 17. 5.

⁸⁸ Kombinált, illetve összevont osztályok, amelyek megnyitására akkor kerül sor, ha nincs elegendő létszámú diák külön osztály létrehozására.

A magyar tannyelvű osztályba járó tanulók száma

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
2010–2011-es									
tanév	2027	1939	1887	1894	1889	1964	2120	2090	15 810
2011–2012-es									
tanév	1927	2013	1948	1908	1950	1847	1919	2063	15 575
Különbség	-100	+74	+61	+14	+61	-117	-201	-27	-235 ⁸⁹

Némileg kielégítő helyzetről csupán a magyar többségű községekben beszélhetünk, ám a szórványosodás jelei már itt megmutatkoznak, erre figyelmeztet Szabadka példája. Itt a magyar tanulók létszámának csökkenése négy fő okra vezethető vissza: 1. a magyar lakosság elöregedése, a születések számának csökkenése, 2. kivándorlás, 3. vegyes házasságok/asszimiláció, 4. a szülők egy részének bizalmatlansága a magyar tagozatok nyújtotta lehetőségek iránt a gyermek karrierjének biztosítása terén. A felsorolt okok többsége az oktatási rendszeren kívüli, ezért pusztán az oktatás színvonalának emelésével nem fordítható meg, de enyhíthető.

⁸⁹ Nagy Magdolna: Állandó harcban a minisztériummal. *Magyar Szó*, 2011. november 26. 9. *Lásd* még N-a: A kevés ide-oda rakosgatása. *Magyar Szó*, 2011. szeptember 9. 5.; A Magyar Nemzeti Tanács (MNT) oktatásfejlesztési stratégiatervezete szerint a magyar általános iskolásoknak évtizedekre visszamenőleg csak mintegy 80 százaléka tanult az anyanyelvén. „Míg az 1985/86-os tanévben 33 240 magyar gyermek járt általános iskolába (ebből 26 201 magyar tannyelvű osztályba), az 1995/96-os tanévben az általános iskolai magyar tanulók létszáma 29 000 (a magyar tagozatokon tanulók száma 25 000), 2005/2006-ban ez a szám mindössze 20 000 körül mozgott, közülük 17 778 diák tanult magyar nyelven, mintegy 78 iskolában. A 2009/2010-es tanévben ez a szám már mindössze 16 168.” A dokumentum kimondja: „A magyar nyelvű közoktatás szakmai színvonala, minősége és eredményessége jelenleg elfogadhatatlan és nem eléggé versenyképes sem az európai mintákhoz, sem a vajdasági szerb nyelvű oktatáshoz képest”. *Lásd* <http://www.mnt.org.rs/10-Strategiak>; Kabók Erika: Alapozás. *Magyar Szó*, 2010. október 2. 13.; Az MNT által szervezett 2011. június 14-i szabadkai megbeszélésen hangzott el, hogy Vajdaságban 78 olyan általános iskola van, amelyben magyar tagozat is működik. Ezekben az intézményekben 2135 magyar nyolcadikos tanuló van, és 1940-en, vagyis 195-tel kevesebben indultak szeptemberben a magyar tagozatokon első osztályba. Elhangzott az is, hogy „a magyar fiatalok sajnos alulképzettek a többségi nemzet tagjaihoz képest: nagyobb arányban iratkoznak hároméves középiskolai szakokra, kevesebben tanulnak a felsőoktatásban, és ezen belül is többen választják a főiskolai tanulmányokat, mint az egyetemieket. Sőt a magyar diákok közül többen nem tanulnak tovább nyolcadik után, mint szerb ajkú társaik.”

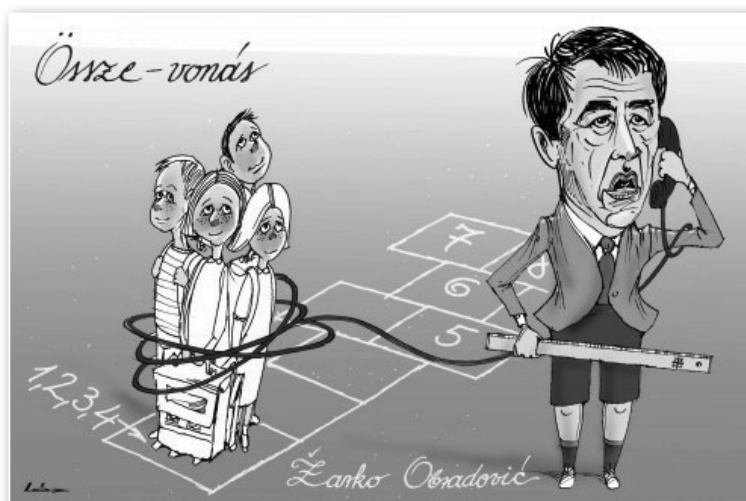
Mihályi Katalin: Mindössze 1940 elsős diák a magyar tagozatokon. *Magyar Szó*, 2011. június 15. 1., 5.

A 2012–13-as tanévben tovább csökkent az általános iskola első osztályába íratott gyermekek száma. Összesen 19 093 gyermek kezdte meg iskolai tanulmányait, ami 527 tanulóval (2,69%) kevesebb mint az előző tanévben. Ezen belül a magyar ajkú diákok összlétszáma 194 fővel (8,56%), a magyar tagozatokon tanuló elsősök létszáma pedig 134 fővel (6,95%) csökkent az egy évvel korábbihoz viszonyítva. A kimutatás szerint (a 2072 induló közül) 1658 magyar nemzetiségű kisdiák kezdte meg tanulmányait anyanyelvén. Ez az összlétszám 80,05 százaléka. A 414 fős különbséget a szerb nyelvű tagozaton tanuló magyar ajkú elsősök teszik ki, ami nem kevesebb, mint az iskolába induló magyar nemzetiségű kisgyermek 19,98 százaléka. N-a: Nem csak a magyar tanulók létszáma csökken. *Magyar Szó*, 2013. január 30. 9. Az előzetes adatok szerint a 2012–13-as tanévben 2040-nel kevesebb nyolcadikos diák fejezte be általános iskolai tanulmányait a Vajdaságban az egy évvel korábbihoz viszonyítva, a magyar tagozatokon 220 fővel lett kisebb a létszám. N-a: A csökkenő diáklétszám a magyar tagozatokat sem kíméli. *Magyar Szó*, 2013. április 4. 9.

Jelenleg a magyar anyanyelvű általános iskolások 15-20 százaléka szerb tagozatra jár,⁹⁰ a magyar általános iskolák kádergondokkal küzdenek, a tanárok jelentős része – különösen a szórványvidékeken – nem tud magyarul, vagy ha tud is, nem ismeri megfelelő színvonalon a magyar szaknyelvet. Ezért az eddigieknél is erőteljesebb támogatásra szorulnak a magyar nyelvű továbbképzési programok, és azokon belül különösen a magyar szaknyelv magas szintű elsajátításának lehetőségeit kell kidolgozni alap-, közép- és felsőfokon egyaránt.⁹¹

Számos helyen – a tanulók csökkenő számának függvényében – bizonytanná vált a magyar nyelvű tagozatok megmaradása, a szórványterületeken pedig fokozatosan megszűnik a magyar tannyelvű oktatás az óvodától a középiskoláig (Közép-Bánátban és Dél-Bánátban, Dél-Bácskában, Szerémségben).

Az oktatási törvény kimondja ugyan, hogy 15 fő alatt is indítható osztály külön miniszteri engedéllyel, de ezt a különengedélyt sokszor nem kapják meg a szórványmagyarság diákjai. A magyar osztályokat vagy iskolákat a szerb osztályokkal/iskolákkal vonják össze, ami egyenes út a végleges asszimilálódás felé. Ezt segítik azok a szülők is, akik gyermeküket – az állítólagos jobb érvényesülés érdekében vagy más okokból kifolyólag – szerb iskolába járatják.

Léphafi Pál karikatúrája (*Magyar Szó*, 2010. szeptember 4.)

⁹⁰ A 2011–12-es tanévben – a Magyar Nemzeti Tanács adatai szerint – „a magyar nemzetiségű gyermekek 15 százaléka tanul szerb nyelven. E tanulók 5,3 százaléka olyan községekben él, ahol nincs módjuk anyanyelvükön tanulni. A magyar gyerekek 9,7 százaléka esetében választották a szerb osztályt annak ellenére, hogy rendelkezésre áll a magyar nyelvű oktatás is.” Mihályi Katalin: Vonzóbbá váltak a magyar osztályok. *Magyar Szó*, 2011. december 24. 9.

⁹¹ Csorba Béla: Néhány javaslat és észrevétel az oktatási és kulturális stratégia alapelveinek kidolgozásához. *VMDP Hírléve*, IX. évf. 2011. július 16. 163. sz.

A tankönyvek terén még mindig komoly hátrányok érik a magyar tanulókat. Az alkotmány és az oktatási törvény biztosítja ugyan a magyar diákok számára az anyanyelven történő oktatást minden tantárgy esetében, de ez több iskolában nincs szavatolva.

Az állam már évek óta képtelen megoldani a magyar nyelvű tankönyvkiadás helyzetét. Az alsós tagozatos tanulók részére (1–4. osztály) vannak tankönyvek, de a kisegítő tagozatosok számára már nincsenek. A felsős tagozatokon is hiányzik néhány tankönyv. Gondot jelent az is, hogy a szerb nyelven kiadott, szerbről fordított tankönyveknek stílusban és helyesírást tekintve nem kielégítő a fordítása. A középiskolák esetében többnyire régi kiadású, elavult tankönyvek vannak forgalomban a gimnáziumokban, a szakiskolák részére pedig nagyon kevés a magyar nyelvű tankönyv.⁹² A kéziratok akkreditációja nehézkes, bonyolult. Hiányoznak a tanári kézikönyvek is.

Alapvető volna, hogy a magyar diákok is ugyanolyan minőségű és tartalmú tankönyvekből tanuljanak, mint a szerb diákok, mert csak így vehetnek egyenrangúan részt a különböző versenyeken és a középiskolai, valamint az egyetemi felvételi vizsgákon. Mindezt úgy kellene megvalósítani, hogy a mindegyik kisebbség nyelvén megjelent (irodalomkönyv, történelemkönyv stb.) tankönyv az adott kisebbség sajátos szükségleteinek is megfeleljen.

Igazi problémát (főleg a történelem- és földrajzkönyvek esetében) mégis a valódi kisebbségi érzést kiváltó tartalom jelent: a magyarság bűnös vagy másodrendű népként való bemutatása.⁹³ Az ilyen tartalmú könyvek nagyban hozzájárulnak a saját etnikulturális közösséghez való kötődések esetleges gyengítéséhez, az etnikai immunitás (a kisebbség aszinkronitásából adódó kisebbségi érzések kialakulását megelőzendő) kialakításnak akadályozásához.

⁹² Lásd Rontó Bozóki Judit: Egyenrangú oktatás? [online]. *VajdaságMA [Tükör]*, 2008. május 4. <http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor&id=1938>; Bozóki Antal: Milyen tankönyvekből tanulnak diákjaink? [online]. *VajdaságMA*, 2008. július 3. <http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=tukor#2050>; Rontó Bozóki Judit: Hogyan és miből tanítjuk diákjainkat? [online]. *VajdaságMA*, 2008. július 6. <http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor&id=2053>; Lukács Melinda: Tankönyvböngészés. *Magyar Szó*, 2011. február 9. 9. Majdnem húsz év után készül új tanterv magyar nyelvből és irodalomból. (Mihályi Katalin: Lehetetlen küldetés. *Magyar Szó*, 2011. február 19. 1., 9.) 2013. március elején „jelezték a Magyar Nemzeti Tanácsnak az iskolák, hogy gond van a tankönyvekkel, ugyanis abból a katalógusból, amelyet a Tankönyvkiadó Intézet kiküldött az iskoláknak, számos engedélyezett, jóváhagyott tankönyv hiányzik. Az MNT felvette a kapcsolatot a tankönyvkiadóval, az intézetből voltak is egyeztetésen az MNT-ben, és kiderült, hogy összesen 34 magyar címszó hiányzik az általános iskoláknak szóló tankönyvek közül, ebből 23 egyáltalán nincs a raktáron, 11-ből pedig a kelletténél kevesebb példány van. A Tankönyvkiadó Intézetnek kötelezettségei vannak, de egyszerűen nincs pénze kiadni a könyveket. Erre a minisztériumnak kellene eszközöket biztosítania”. (t.r.: Alapvető fontosságú magyar tankönyvek is hiányoznak. *Magyar Szó*, 2013. március 23. 1., 9. Lásd még hgy: Kevés a pedagógus, rossz a tankönyvellátás. *Magyar Szó*, 2013. május 20. 4.)

⁹³ A szerbiai tankönyvek hemzsegek a sztereotípiáktól, előítéletektől és a hátrányos megkülönböztetésektől – ez derül ki az elemzésekből. Éppen ezért Nevena Petrušić, az egyenjogúság védelmének biztosa többek között azt ajánlja, hogy a tankönyvek mutassanak be különböző nemzetiségű és vallású jeles személyiségeket, iktassák ki az egyes szakmákkal kapcsolatos sztereotípiákat, járuljanak hozzá a fejlődési rendellenességgel született, tanulási nehézséggel küzdő, szegénységben élő gyerekekkel kapcsolatos előítéletek enyhítéséhez, dobják ki e kiadványokból az idejétmúlt és sértő kifejezések használatát. (B92: Előítéletekkel, sztereotípiákkal teli tankönyvek. *Magyar Szó*, 2011. július 6. 4.) Az MNT-nek követelnie kell, hogy a magyar diákok is ugyanolyan minőségű és tartalmú tankönyvekből tanuljanak, mint a szerb diákok, mert csak így vehetnek egyenrangúan részt a különböző versenyeken és a középiskolai, valamint

A Magyarországról behozandó, a szerbiai oktatási programmal összeegyeztethető modern tankönyvekre is szükség van. Ez azonban továbbra is nehézkes és megoldatlan kérdés. Nagyon fontos, hogy ne csak adományok útján jusson el egy-egy nagyobb könyvszállítmány a Vajdaságba, hanem folyamatos és szervezett körülmények között. (A vajdasági horvátok jelenleg is a Zágrábban kiadott könyvekből tanulhatnak.)⁹⁴

Sok vajdasági magyar fiatal érvényesülését gátolta az államnyelv hiányos ismerete is, továbbá „az esetenkénti jellegzetes dikció, ami miatt sokan meg sem mertek szólalni ott, ahol szólni kellett volna.”⁹⁵ Ezért a középiskolai tanulmányokat folytató diákok számára ki kellene alakítani (a tanárok segítségével) egy olyan kampányt, amelyben a diákok és a szülők figyelmét felhívnák arra, hogy magyar tagozaton is hatékonyan el lehet sajátítani a szerb nyelvtudást. Ehhez azonban az államnak is úgy kell(ene) megszerveznie annak oktatását, hogy az a modern idegen-, illetve környezeti nyelvtanítási követelményeknek megfeleljen.

A magyar nyelvű oktatás színvonalának emelése fontos feladat, ezt szolgálja a minőséges tantervek, tankönyvek elkészítése és jóváhagyása. Az MNT az oktatási stratégia elfogadása (2010. október 28.) óta 53 tankönyv kéziratát hagyta jóvá. A magyar nyelv és irodalom tantárgy tudásszabványa elkészült a felsős tagozatokra. Az MNT elfogadta a magyar nyelv és irodalom tantárgy tantervét a gimnáziumok, valamint a három- és négyéves középiskolai szakok számára is, mégpedig minden évfolyam esetében.

Az általános iskolák magyar osztályai számára elkészültek a nemzeti önazonosság erősítését szolgáló kiegészítő tantervek a történelem, képzőművészet, zenei nevelés, valamint a természet- és a társadalmi ismeretek tantárgy esetében. A népi hagyományok mint szabadon választható tantárgy tantervprogramját a minisztérium elutasította. Ennek új változatban fontos volna bekerülnie az elfogadott tantervek közé. A szerb nyelv mint környezetnyelv tan- és óraterve szintén elkészült az általános iskola mind a nyolc osztálya számára, de ennek minisztériumi elfogadása várat magára.

az egyetemi felvételi vizsgákon. Azzal a kitételrel, hogy mindegyik kisebbség nyelvén megjelent (irodalom-, történelem- stb.) tankönyv az adott kisebbség sajátos szükségleteinek is megfeleljen. A tankönyvek, elsősorban a történelem- és földrajzkiadványok esetében kiemelkedően fontos a kisebbségi érzést kiváltó tartalom, azaz a magyarság bűnös vagy másodrendű népként való bemutatásának megszüntetése, mivel az ilyen tartalmú könyvek nagyban serkentik az asszimilációt, hiszen fiatal korban a legkönnyebb befolyásolni az érzelmi világot – olvasható a Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesülete (VMPE) 2012. március 31-én Újvidéken, az anyanyelvi oktatásról és nevelésről tartott tanácskozásról kiadott zárónyilatkozatban (Magyar oktatás az óvodától az egyetemig! *Magyar Szó*, 2012. április 11. 9.).

⁹⁴ Újabbán a Nemzeti Oktatási Tanács munkacsoportjának javaslata szerint a jelenlegi közoktatási törvényből „törölni kell a behozatali tankönyv használatának engedélyezését. Szintén törölnék azt is, hogy a nemzeti kisebbségek miniszteri engedéllyel az anyaországból behozott tankönyveket használják.” (Mihályi Katalin: Tilos lesz behozni tankönyvet?! *Magyar Szó*, 2008. október 30. 16.)

⁹⁵ Friedrich Anna: Egy ígéret kapcsán. *Családi Kör*, 2011. július 14. 3. Az oktatási minisztérium „bürokratikus ellenállása miatt a szerb nyelv tanulásának reformja az előzetes egyetértés ellenére megtorpan”, de „a nyár folyamán végre elkészül szerb nyelvből az új tanterv, amely már az idegen nyelv tanulásának módszertanára épül” – olvasható Korhecz Tamás, a Magyar Nemzeti Tanács elnökének jegyzetében. (Nyüzsgő méhkas vagyunk. *Magyar Szó*, 2011. július 9. 16.); A szerb nyelvű tagozatokra járó magyar diákok gondoljaival kapcsolatban lásd még Bozóki Antal: Pótvizsga [online] *VajdaságMA [Tükör]*, 2011. szeptember 3. <http://www.vajma.info/cikk/tukor/4357/Potvizsga.html>; *A Magyar Polgári Szövetség Honlapja*, 2011. szeptember 3. <http://www.mpsz.net/>; *VMDP Hírlevél*, IX. évf. 2011. szeptember 4. 196. sz.

Azért, hogy minél több jó tankönyv legyen, az MNT oktatási bizottsága minden tantárgy esetében külön szakértői csoportot hozott létre. Az ezekben részt vevő szakemberek véleményezik, javítják az MNT-hez beérkező kéziratokat, és kapcsolatba lépve a kiadókkal segítenek abban, hogy szakmailag és nyelvezetében is színvonalas tankönyvek kerüljenek ki a nyomdából.⁹⁶

Továbbra is gondot okoz viszont, hogy nincsenek magyar tannyelvű felügyelők, iskolapedagógusok és pszichológusok. Nincsenek kielégítő válaszok az iskolák önállósulási követeléseivel (Torda, Magyarittabé), a kétszakos tanárképzéssel⁹⁷ és a diplomahonosítások⁹⁸ felgyorsításával kapcsolatban sem. Azt sem lehet megkerülni, hogy „az iskoláknak nincsen annyi pénzük sem, hogy továbbképzésre küldjék a pedagógusokat”.⁹⁹

Aggodalomra ad okot az is, hogy – a Tartományi Képviselőház oktatási, tudományos, művelődési, ifjúsági és sportbizottságának kimutatása szerint – „a vajdasági általános iskolákban a legkevesbé képzettek a magyar nyelven előadó tanárok”. A kimutatás szerint a magyar nyelven előadó tanítók, tanárok végzettsége „75,50 százalékban felel meg az előírásoknak”.¹⁰⁰

Tantárgyanként a magyar nyelvű oktatásban „kifejezetten rossz” a matematikatanárok szakképzettségi szintje, csupán 50 százalékuknak van megfelelő végzettsége. Nem sokkal jobb a helyzet az angol szakos tanárok esetében sem, akik 57,23 százalékának, a fizikatanárok 58,89, az informatikatanárok 61,33 százalékának, a zenei nevelést előadó tanárok 62,82 százalékának van kielégítő szakmai felkészültsége és végzettsége – olvasható a bizottság üléséről szóló tudósításban.¹⁰¹

Miközben a magyar tannyelvű általános és középiskolák tantárgyeloadókban szűkülnek, alig vagy szinte semmi sem történik ennek az égető problémának a megoldása vagy akár az enyhítése érdekében.

Vajdaságban nincs önálló magyar tanárképző egyetem, mint ahogyan nincsenek önálló magyar középiskolák és nincs önálló magyar általános iskolai rendszer sem. Ezek a hiányosságok egyértelműen az asszimilációs folyamatokat serkentő tényezők, és nagymértékben hozzájárulnak a magyarság akkulturációjához. Ebből a szempontból kulcskérdés az önálló

⁹⁶ Mihályi Katalin: Vonzóbbá váltak a magyar osztályok. *Magyar Szó*, 2011. december 24. 9.

⁹⁷ „Mindent megteszünk annak érdekében, hogy a kétszakos képzés minél hamarabb elinduljon. Eddig sem mi voltunk azok, akik miatt ez nem történt meg, hanem a törvényeink ellentmondásossága miatt. Nincs világosan megfogalmazva, hogy mit lehet és mit nem. Például a munkahelyi nómenklatúrában a kétszakos tanár megfogalmazás nem is létezik. Mi csak akkor tudjuk elvégezni, ha a tanári, tanítói szakok valami módon hasonlóságot mutatnak.” (Káich Katalin, a szabadkai Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar dékánjának nyilatkozata. Tápai Renáta: Matematikatanárokká is válhatnak a tanítók. *Magyar Szó*, 2011. július 6. 5.).

⁹⁸ Csonka Áron, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének elnöke 2011. április 1-jei sajtótájékoztatóján azt javasolta, hogy Szerbia és Magyarország írjon alá államközi egyezményt, amely alapján egyenértékűvé teszik mindkét ország felsőoktatásában szerzett diplomákat. A pártelnök elmondta, hogy ez a gyakorlat működik Svédország és Finnország között is. (Csincsik Zsolt: Honosítás helyett egyenértékű diplomát. *Magyar Szó*, 2011. április 2. 6.)

⁹⁹ Nagy Magdolna: Híd a nemzeti tanácsok és az oktatásiügyi titkárság között. *Magyar Szó*, 2010. január 1. 10.

¹⁰⁰ N-a: A magyar tanerő a legkevesbé képzett. *Magyar Szó*, 2009. december 9. 15.

¹⁰¹ Uo. Az *Oktatásunk jövőjéért* címmel 2013-ban tartott pedagóguskonferencián is elhangzott, hogy „nagy gondot jelent a pedagógushiány, kevés a szakképzett pedagógus, ezenkívül rámutattak arra is, hogy megoldatlan a magyar nyelvű pedagógusképzés”. hgy: Kevés a pedagógus, rossz a tankönyvellátás. *Magyar Szó*, 2013. május 20. 4.

magyar tanárképző egyetem létrehozása. A már működő szabadkai tanítóképző kar ezt nem teszi feleslegessé, éppen ellenkezőleg: fölerősíti a szükségletet.¹⁰²

A pedagógusi szakvizsga kérdése is csak 2011 végén oldódott meg. Minden tanügyben dolgozó személynek ugyanis kötelező ún. licencvizsgát tenni ahhoz, hogy státusa törvényesnek számítsa. A licencet a magyar pedagógusok csak Belgrádban szerezhették meg, a magyartanárok például úgy, hogy mind a diákoknak, mind a bizottság tagjainak néhány mondatonként magyarról szerbre fordítottak.¹⁰³

A 2009 végén meghozott ún. omnibusztörvény¹⁰⁴ a vajdasági adminisztrációra bízta (többek között) a tanári licencek megszerzésével járó teendők lebonyolítását is (33. szakasz 1. bekezdés 24. pont), de mindennek a gyakorlati megvalósulását két éves huzavona előzte meg.

A tanügyi intézmények egy részében azonban hallgatólagosan eltekintettek ettől a felvételtől, különösen a kisebbségek esetében, mert várták a hatásköri törvény alkalmazását, vagyis hogy a pedagógusok lakhelyükhöz közelebb, a tartomány területén, anyanyelvükön és anyanyelvüket értő diákok előtt tarthassák meg a bemutató tanításukat, illetve hogy olyan bizottság előtt vizsgázhassanak, amelynek tagjai értik az anyanyelvüket.

Mintegy 1500 vajdasági pedagógus már másfél-két éve várta, hogy ennek a Belgrád és Újvidék között zajló huzavonának vége szakadjon, és megszerezhessék a munkavégzésükhöz szükséges minősítést. Miután 2011 szeptemberében az oktatási miniszter jóváhagyta a vajdasági szakvizsgázást, a Tartományi Oktatási, Közigazgatási és Nemzeti Községi Titkárság szándéka az, hogy gyors tempóban, akár havi két-három vizsganapot is beiktatva, lehetőleg már 2012-ben behozza a belgrádi adminisztráció időhúzásából fakadó lemaradást.¹⁰⁵

Megoldatlan volt az oktatásban foglalkoztatottak alkalmassági vizsgájának kérdése is. Az óvodapedagógusi, tanítói, tanári állásra pályázóknak szerb nyelvű alkalmassági tesztet kellett kitölteniük szerb anyanyelvet, kulturális azonosságtudatot, szocializációt előfeltételező tartalommal, kockáztatva ezzel a munkába állás lehetőségét és tanítóként, tanárként való leértékelésüket. Mindemellett egy interjúra is sor került – szintén szerb nyelven. Az MNT

¹⁰² Csorba Béla: i. m. „A Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesülete (VMPE) kérelmezte Miroslav Vesković rektornál a magyar csoportok beindítását az Újvidéki Egyetemen magyarországi támogatással. Ennek oka a vajdasági szaktanárhiány és a fiatalság Magyarországra való folyamatos áttelepülése. A rektor válaszelevelében kifejtette, hogy az egyetem kész nemzetközi projekt keretében fejleszteni a nemzeti kisebbségek nyelvén történő oktatást” – áll az egyesületnek *A vajdasági magyar felsőoktatásért* című közleményében. (*Magyar Szó*, 2011. július 21. 9.)

¹⁰³ Tápai Renáta: Megrekedt a szakvizsgakérdés. *Magyar Szó*, 2010. augusztus 3. 1., 15.; Mihályi Katalin: A magyar pedagógusokról elfeledkeztek. *Magyar Szó*, 2010. szeptember 9. 14.; Mihályi Katalin: Másodrangú magyar pedagógusok, diákok? *Magyar Szó*, 2010. szeptember 11. 10.; Mihályi Katalin: Mit is mérnek? *Magyar Szó*, 2010. szeptember 11. 10.; Pressburger Csaba: Pedagógusi szakvizsgáztatás Vajdaságban, anyanyelven. *Magyar Szó*, 2012. december 31. 8.

¹⁰⁴ Az omnibusztörvény 21. fejezetben – a kultúrától és az oktatástól egészen a mezőgazdaságig és a sporttal kapcsolatos jogkörökig – részben visszaadta Vajdaságnak a miloševići rendszerben megnyírbált autonóm hatásköröket. A törvénytörvény hatályon kívül helyezett hetven olyan köztársasági jogszabályt, amelyekkel a miloševići rendszer idején korlátozták a tartomány hatásköreit.

¹⁰⁵ A vajdasági magyar pedagógusok 2012 eleje óta már „anyanyelvükön is szakvizsgázhatnak. A Magyar Nemzeti Tanács lefordíttatta a felkészüléshez szükséges jogszabályok és dokumentumok többségét, s ezeket az MNT honlapján is megtalálhatják az érintettek”. (Pesevski Evelyn: Pedagógusi alkalmassági vizsga magyarul is. *Magyar Szó*, 2012. június 23. 16.)

magyar szakemberek bevonásával is igyekezett megoldást találni az oktatásban dolgozók alkalmassági vizsgájának problémájára.

Végül 2012 tavaszán az MNT, a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat és a Tartományi Munkaügyi, Foglalkoztatási és a Nemek Egyenjogúságával Foglalkozó Titkárság között létrejött együttműködési megállapodás alapján „megteremtődtek a feltételek az oktatási, valamint nevelési foglalkoztatottak pszichofizikai alkalmassági felmérésére magyar nyelven. Ezáltal megoldódtak azok a nyelvi akadályok, amelyekkel az iskoláskor előtti nevelési intézmények, általános és középiskolák foglalkoztatottjai – a magyar nemzeti közösség tagjai a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat kirendeltségeiben történő pszichofizikai alkalmassági felmérés során szembesültek.”¹⁰⁶

Jogilag azonban továbbra is szabályozatlan, hogy a nemzeti kisebbségi oktatási intézményekben munkaviszony létesítéskor „mit lehet a nemzeti kisebbségi nyelv ismeretéről szóló bizonyítéknak tekintetni, és hogyan lehet azt beszerezni.”¹⁰⁷

A mostoha oktatási keretek miatt tanácskozott 2011. január 14-én az anyanyelvápoló tanárok egy csoportja Újvidéken. Szlovák, magyar és ruszin pedagógusok gyűltek össze a Vajdaság több településéről a szlovákok újvidéki művelődési házában, hogy közösen kíséreljenek megoldást találni az anyanyelvápolás tantárgy védelmére. Az elhangzottak szerint évről évre nehezebb helyzetben vannak, a tantárgy pedig a ranglétra aljára süllyedt. A tantárgy nem szerepel az órarendben, a tanár az elsősők iratkozása alkalmával nem tekinthet bele a tanulók dokumentációjába, az osztályzatot nem számítják be az átlagba, a tantárgy státusa teljesen nyitott, ebből kifolyólag minden igazgató legjobb belátása szerint viszonyul hozzá.

A tanárok nem győzték hangsúlyozni az állam nemtörődömességét a tantárggyal szemben, amely tekintettel arra, hogy a nemzeti kisebbségek nyelvéről van szó, nem hozhat jó pontokat az EU-ba igyekvő Szerbiának. Ezért az összejövetel résztvevői indítvánnyal fordultak minden illetékes intézményhez – a nemzeti tanácsokhoz, a Vajdasági Pedagógiai Intézethez, a tartományi oktatásügyi titkársághoz, az oktatásügyi minisztériumhoz – amelyben kéri, hogy az anyanyelvápolás tantárgyat hozzák a vallási vagy a polgári neveléssel egy szintre, azaz tegyék választhatóvá és egyben kötelezővé mindazok számára, akik nem anyanyelvükön részesülnek iskolai oktatásban.

¹⁰⁶ Tápai Renáta: Magyar pszichológusok készítik az interjút. *Magyar Szó*, 2011. január 5. 1., 5.; Tápai Renáta: Cinikusan reagáltak az MNT egyéves munkájára. *Magyar Szó*, 2011. november 10. 9.; Beretka Katinka: A külön magyarok. *Új Esély*, 2011. december 15. 34.; Tápai Renáta: Még nem zárult le a magyar nyelven való tesztelés ügye. *Magyar Szó*, 2011. december 29. 8.; Tesztelés magyar nyelven. *Magyar Szó*, 2012. október 6. 8. 2012. október 13-a és december 3-a között 64 tesztelést folytattak le magyar nyelven az MNT-vel szerződéses jogviszonyban álló magyar nyelvű pszichológusok. A magyar nyelvű tesztelés költségeinek finanszírozását, szervezésének kötelezettségét a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálatnak kellett volna átvennie 2013-ban, ez azonban elmaradt. Ezért 2013-ban nem folytatódott a magyar nyelven történő pedagógusi alkalmassági vizsga gyakorlata. „Jelenleg sem szakmai, sem pénzügyi korlátok nem akadályozzák a magyar nyelvű pszichofizikai tesztelést, csak hiányzik a megfelelő jogi alap, azaz a megállapodás, mely a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat aláírására vár.” t. r.: Egy aláírás hiányzik. *Magyar Szó*, 2013. március 27. 9.

¹⁰⁷ Izveštaj Pokrajinskog ombudsmana za 2010. godinu [online]. *Zvanična web prezentacija Pokrajinskog ombudsmana Autonomne Pokrajine Vojvodine*, http://www.ombudsmanapv.org/Dokumenti/2011/Izvestaj_PO_2010%20_Final.pdf, 15.

Továbbá – mint elhangzott – lényeges kettéválasztani a tantárgyat: egyfelől azokat külön csoportba kell osztani, akiknek egészen vagy félig-meddig anyanyelve az adott tantárgy nyelve, másfelől azokkal pedig, akik idegen nyelvként kívánnak megismerkedni a környezetükben élők, illetve az EU-ban már egyenrangú nyelvként szereplő magyar, szlovák vagy más nyelvvel, külön program szerint kell dolgozni. Ezenkívül lehetővé kell tenni, hogy az átlagososztályzatba beszámítsák ezt a tantárgyat is; lehetővé kell tenni, hogy az elsősök beíratásakor az anyanyelvápoló tanár betekinthessen a diákok dokumentációjába; a tantárgyat iktassák be az órarendbe, és ne esetlegesen kerüljön sor annak megtartására; törvényes keretek között egyértelműen rendezzék a tantárgy státusát. Az említett problémákon túl a magyarnyelv-oktatásban az anyanyelvápolást tanító tanárok legnagyobb nehézsége az, hogy az első és a második osztályosokat leszámítva nincs megfelelő tankönyvük.¹⁰⁸

2012. március végén érkezett meg az oktatási minisztérium válasza a szabadkai önkormányzat azon kezdeményezésére, hogy a magyar környezetnyelvként választható és osztályozható tantárgy legyen a szerb osztályokban. Három éve küldte el első ízben az önkormányzat a kérést, majd – mivel erre nem kapott választ – a közelmúltban megismételte beadványát. A minisztériumi átirat szerint a környezetnyelv lehet választható tantárgy, ha megvan hozzá a megfelelő tan- és óraterv, illetve ha az iskolaszék is jóváhagyja, hogy az adott iskolában bekerüljön a választható tantárgyak közé, amelyek jelenleg a vallási nevelés és a polgári nevelés.¹⁰⁹ Ha viszont inkább a vallási nevelés és a polgári nevelés iránt van érdeklődés, akkor maradhat a magyar mint környezetnyelv oktatása fakultatív.¹¹⁰

Vajdaságban a 2011–12-es tanévben 2063 nyolcadikos került ki az általános iskolából, akik közül 1945-en (94,28%) folytatták középiskolai tanulmányaikat anyanyelvükön. A tartományban 38 kétnyelvű középiskola működött, ezek közül 33 szerb és magyar nyelvű, 2-2 szerb–szlovák és szerb–román nyelvű, egy pedig szerb–ruszin nyelvű. Három iskolában három nyelven tanítottak, nyolcban pedig egy nyelven. Ez utóbbiak esetében 78 szerb, kettő pedig magyar nyelvű középiskola. Ha a középiskolai diákokthon fejlesztését is sikerül befejezni, minden bizonnyal még 1-1 százalékkal növelhető azok aránya, akik nem a szerb középiskolai osztályokat vagy a magyarországi továbbtanulást választják.¹¹¹

¹⁰⁸ Nagy Magdolna: Méltó rangra emelni az anyanyelv ápolását. *Magyar Szó*, 2011. január 15. 11.; Ká: Anyanyelv a számárfulön. *Magyar Szó*, 2011. április 11. 4.

¹⁰⁹ A törvény szerint, ha valaki első vagy ötödik osztályban egy választható tantárgy mellett dönt, azt a következő négy évben tanulnia kell.

¹¹⁰ Mihályi Katalin: Választható tantárgy lehet a magyar mint környezetnyelv. *Magyar Szó*, 2012. március 28. 9.; Bálizs Jutka – Ágó Katalin – Korponai Edit: *Játsszunk, beszéljessünk magyarul!* Újvidék, 2012, Vajdasági Pedagógiai Intézet. Ez a kötet az első és a második osztályban nyújt segítséget a magyart mint környezetnyelvet oktató pedagógusoknak. Gruik Ibolya: *Játsszunk, beszéljessünk magyarul!* *Magyar Szó*, 2012. április 5. 9. Előzőleg 1997-ben Bálizs Jutka, Juhász Éva és Mikes Melánia *Süss fel, nap* címmel jelentetett meg kézikönyvet óvónőknek, majd 2004-ben Bálizs és Mikes készített szintén *Játsszunk, beszéljessünk magyarul!* címmel kézikönyvet pedagógusoknak a nem magyar anyanyelvű gyerekek oktatásához.

¹¹¹ N-a: Nem csak a magyar tanulók létszáma csökken. *Magyar Szó*, 2013. január 30. 9.; Mihályi Katalin: Vonzóbbá váltak a magyar osztályok. *Magyar Szó*, 2011. december 24. 9.

A szabadkai Magyarságkutató Tudományos Társaság kutatásai szerint Vajdaságban az egyetemi hallgatók mindössze 6 százaléka magyar anyanyelvű, míg a főiskolások számát figyelembe véve ez az arány 11 százalék. A hallgatók száma tehát jóval a demográfiailag elvárt 14,28 százalék alatt van, és mindössze az egyharmaduk tanul anyanyelvén.¹¹²

A vajdasági magyar egyetemisták és főiskolások elvándorlási szándékát vizsgálta 2010-ben a zentai székhelyű Identitás Kisebbségkutató Műhely. Kiderült, a migrációs hajlandóság tekintetében jelentős különbségek tapasztalhatók a magyarországi és a szerbiai felsőoktatási intézményekben tanuló vajdasági magyar fiatalok között: a Magyarországon tanulók több mint 90 százaléka foglalkozik a külföldre költözés gondolatával, míg a Szerbiában tanulók esetében ez az arány 70 százalék körüli. Azok is sokkal nagyobb arányt képviselnek a Magyarországon tanulók körében, akik már meghozták a döntést, hogy külföldre költöznek. A kérdésre, hogy milyen tényezőkre vezethető vissza a kivándorlási szándék, a felkínált (válasz)lehetőségek közül a legtöbben a jobb megélhetést és a hátrányos kisebbségi helyzetet jelölték meg.¹¹³

Az MNT 2010. október 18-án fogadta el a 2010–2016-os időszakra vonatkozó oktatásfejlesztési stratégiáját.¹¹⁴

Az ülésen többen is megfogalmazták, hogy az oktatás megőrzése és hozzáigazítása napjaink követelményeihez kulcsfontosságú a délvidéki magyar kisebbség fennmaradása szempontjából, a képzettségi mutatók és az oktatás minőségének emelése így mindenki számára létfontosságú. Különösen a vajdaságiak esetében, ugyanis az ottani magyar közösség – a többi népcsoportéhoz viszonyítva – kétszeresen alulképzett.

A stratégia az általános irányvonalak kijelölése mellett több konkrétumot is tartalmaz, amelyeknek megvalósulását meghatározott időávokhoz köti. Ezek közé tartozik például az a célkitűzés, hogy legalább 5 százalékkal több gyerek tanuljon anyanyelvén az alapoktatásban. Ennek érdekében az MNT mintegy 15 olyan magyar nyelvű osztály fenntartásához is hozzájárult, ahol a tanulók száma 15 alatt van.¹¹⁵

A 152 magyar nyelven is oktató intézmény közül 36 iskolát tett kiemelt jelentőségűvé az MNT, illetve 28 iskola esetében elindította a társalapítói kezdeményezést. E folyamatot 8 középiskola esetében sikerült befejezni.

¹¹² Korhecz Tamás, a Magyar Nemzeti tanács elnöke a *Magyar Tudomány Napja a Délvidéken* elnevezésű tanácskozáson egyebek között a vajdasági magyarságnak az egyetemi végzettségűek, a tudományos fokozattal rendelkezők száma tekintetében tapasztalható lemaradásról szólt. (Mihályi Katalin: Kisebbségvédelem, 1944/45-ös atrocitások. *Magyar Szó*, 2010. november 15. 1., 4.) Az MNT elnökének reményei szerint a 2011/2012-es tanévről kezdve „legalább 500, de esetleg 600-700 stúdiumát kezdő fiatalat tudnak majd támogatni.” (Pesevski Evelyn: Páratlan esély az elsőéveseknek. *Magyar Szó*, 2010. december 2. 1., 15.)

¹¹³ Máriás Endre: Örök kérdés: Menni vagy maradni. *Magyar Szó [Kilátó]*, 2010. július 24. 21., 23.

¹¹⁴ Oktatásfejlesztési Stratégia 2010–2016 [online]. *A Magyar Nemzeti Tanács Hivatalos Honlapja*. <http://www.mnt.org.rs/1-Aktualis/9-Oktatasfejlesztesi-Strategia-2010-2016>

¹¹⁵ Bővebben lásd Pesevski Evelyn: Megszületett az oktatásfejlesztési stratégia. *Magyar Szó*, 2010. október 19. 1. 5.; Elfogadták az oktatásfejlesztési stratégiát [online]. *VajdaságMA*, 2010. október 18. <http://www.vajdasagma.info/cikk.php?ar=tukor&id=3685>; Megszületett a vajdasági magyar oktatási stratégia; Zsár Virág: Megszületett a vajdasági magyar oktatási stratégia [online]. *Kitekintő.hu*, 2010. október 21. http://kitekinto.hu/karpat-medence/2010/10/21/megszuletett_a_vajdasagi_magyar_oktatasi_strategia/

A kiemelt jelentőségűnek nyilvánított iskolák esetében az MNT átveheti az alapítói vagy társalapítói jogokat. A nemzeti tanácsokról szóló törvény értelmében az MNT a vegyes tannyelvű iskolák 25 százalékát nyilváníthatja kiemelt jelentőségűnek.¹¹⁶ A Tarományi Képviselőház döntése alapján az MNT társalapítója a Bolyai Tehetséggondozó Gimnáziumnak és Kollégiumnak (Zenta), valamint a Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó Gimnáziumnak (Szabadka).¹¹⁷

Az MNT 2011-ben több mint 450 ösztöndíjat osztott szét a vajdasági magyar elsőévesek és további 100 demonstrátori ösztöndíjat a mesteri képzésben részvevő egyetemisták körében, ami lehetővé teszi egyrészt, hogy tanulmányaik során kizárólag a tanulmányokra összpontosítsanak, másrészt pedig hogy itthon, a Vajdaságban tanuljanak tovább.¹¹⁸

Az ösztöndíjas elsősöket segítette az MNT szerb nyelvi felkészítő programja is, amely két részből állt: a 2011. szeptemberi intenzív kurzusból (erre 70 jelentkező volt, akik tudásszintjük szerint napi négy órában 9 csoportba osztva dolgoztak) és az első félévben zajló órákból (amelyen 30 diák vett részt heti egy alkalommal).¹¹⁹

A Magyar Nemzeti Tanács oktatási stratégiájának kiemelt célja a magyar nyelvű közoktatás minőségének, színvonalának, versenyképességének növelése. E közösségnek akkor van jövője, ha nemcsak nyelvén, szellemiségében, tartalmában, közösségmegtartó erejében magyar, hanem versenyképes is. Olyan színvonalú, amely vonzóvá teszi a magyar nyelvű iskolákat a magyar szülők és a nem magyar ajkú lakosok egy része számára is – olvasható az MNT 2012. március 29-i konferenciájáról szóló tudósításban.¹²⁰ Ezt a megfogalmazást úgy is lehet értelmezni: az MNT elismeri, hogy baj van a magyar nyelvű oktatás minőségével, színvonalával és versenyképességével is.

Az MNT munkáját beárnyékolja az a törekvés is, hogy az iskolák igazgatóinak és az iskolaszékek tagjainak megválasztásakor nem a szakmai követelményeket és a rátermettséget, hanem a párhovatartozást és a politikai megfelelőséget helyezi előtérbe. Ez nemcsak nagy elégedetlenséget váltott ki szakmai körökben, de több per is indult. Egy tanulási folyamat részeként tematizálódik, hogy az oktatást mentesíteni kell a pártpolitikai befolyástól és csatározásoktól.

A Magyar Nemzeti Tanács – a többéves ígéretek és határozatok ellenére – a mai napig nem tudta megvalósítani a szerb iskolaközponthoz tartozó tordai és a magyarittabéi általános iskola önállósulását.¹²¹

¹¹⁶ Pesevszki Evelyn: Újabb kiemelt jelentőségű oktatási intézmények. *Magyar Szó*, 2011. április 6. 1., 4.

¹¹⁷ Pesevszki Evelyn: Többet a legnagyobb magyar iskoláknak. *Magyar Szó*, 2011. április 7. 1., 9.; Mihályi Katalin: Vonzóbbá váltak a magyar osztályok. *Magyar Szó*, 2011. december 24. 9.

¹¹⁸ Magyar Nemzeti Tanács – Ösztöndíjprogram. <http://mntosztondij.org.rs/>

¹¹⁹ Tápai Renáta: Pályakezdők útját egyengetnék. *Magyar Szó*, 2011. december 31. 8.

¹²⁰ m. k. – t. r.: A hatékonyabb, színvonalasabb, versenyképesebb oktatásért. *Magyar Szó*, 2012. március 30. 1, 9.

¹²¹ Bozókai Antal: Mikor önállósodik a tordai és a magyarittabéi iskola? [online]. *A Magyar Polgári Szövetség honlapja*, 2011. július 16. <http://www.mpsz.net>; *VajdaságMA*, 2011. július 16. [21:30], <http://www.vajma.info/cikk/tukor/4258/Mikor-onallósodik-a-tordai-es-a-magyarittabéi-iskola.html>; *VMDP Hírlevél*, IX. évf. 2011. július 17. 164. sz.; *Civitas Europica Centralis (CEC)* [Kisebbségi Sajtófókus], 2011. július 19.; A vajdasági magyar közösség azonossága megőrzésének és fejlődésének alapkövetelményei [online]. *VajdaságMA*, 2012. szeptember 30. <http://www.vajma.info/cikk/tukor/5207/>.

3.3. MŰVELŐDÉS (KULTÚRA) ÉS HAGYOMÁNYÁPOLÁS

Az ENSZ polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányának¹²² 27. cikke szerint az „olyan államokban, ahol nemzeti,¹²³ vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbségekhez tartozó személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen¹²⁴ saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vallják és gyakorolják, vagy hogy saját nyelvüket használják”.

Az Európa Tanács nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezménye 6/1. cikkében az aláíró államok kötelezettséget vállaltak, hogy „bátorítják a tolerancia és kultúrák közötti párbeszéd szándékát, valamint hatékony intézkedéseket hoznak, hogy előmozdítsák minden, területükön élő személy között a kölcsönös tiszteletet, megértést és együttműködést, kiváltképpen az oktatás, a kultúra és a tömegkommunikációs eszközök területén, tekintet nélkül e személyek etnikai, kulturális, nyelvi vagy vallási identitására”.¹²⁵

Az Európa Tanács regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartájának becikkelyezésével Szerbia vállalta, hogy a „kulturális tevékenységre és a kulturális létesítményekre – különösen a könyvtárakra, videotékákra, kulturális központokra, múzeumokra, archívumokra, akadémiákra, színházakra és filmszínházakra, valamint irodalmi és filmművészeti alkotásokra, a nép kulturális önkifejezésére, fesztiválokra és – ideértve egyebek között az új technológiák használatát – a kulturális iparra vonatkozóan, azokon a területeken, ahol e nyelveket beszélik, és abban a mértékben, ahogy a hatóságoknak ezen a téren hatáskörük, hatósági jogkörük vagy szerepük van, a felek vállalják, hogy

- a) bátorítják a regionális vagy kisebbségi nyelveken történő önkifejezést, valamint az ilyen kezdeményezéseket, és elősegítik az ezeken a nyelveken készült műalkotások megismerésének különböző módjait;
- b) támogatják a regionális vagy kisebbségi nyelveken készült műalkotások más nyelveken történő megismerését lehetővé tevő különböző módokat, a fordítások, a szinkronizálás, az utószinkronizálás és a feliratozás segítségével és fejlesztésével;
- c) támogatják a más nyelveken készült műalkotások regionális vagy kisebbségi nyelveken történő megismerésének lehetővé tételét, a fordítások, a szinkronizálás, az utószinkronizálás és a feliratozás segítségével és fejlesztésével; [...]

¹²² Elfogadva és aláírásra, ratifikálásra és csatlakozásra megnyitva a közgyűlés 1966. december 16. napján kelt 2200 A (XXI) sz. határozata által. Hatálybalépés: 1976. március 23., a 49. cikknek megfelelően. *Emberi Jogok – Nemzetközi Okmányok Gyűjteménye*. New York, 1988, Egyesült Nemzetek Szervezete, 20–42. A szerb nyelvű szöveg: Međunarodni ugovori [Nemzetközi szerződések]. *Službeni list SFRJ* [a JSZSZK Hivatalos Lapja] 1971. 7. sz.

¹²³ Az egyezségokmányt kihirdető magyar jogszabály az „etnikai” („ethnic”) kifejezést a „nemzeti”-vel cserélte fel. (Majtényi Balázs – Vizi Balázs: *A kisebbségi jogok nemzetközi okmányai*. Budapest, 2003, Gondolat Kiadó – MTA Jogtudományi Intézet – MTA Kisebbségkutató Intézet, 63.)

¹²⁴ Az egyezségokmányt kihirdető magyar jogszabály a „közösségben” („in community”) kifejezést az „együttesen”-nel cserélte fel. (Majtényi–Vizi megjegyzése. Uo.)

¹²⁵ Uo. 159.

- f) támogatják a regionális vagy kisebbségi nyelveket használók képviselőinek közvetlen részvételét az eszközök biztosításában és a kulturális programok tervezésében.”¹²⁶

Szerbia ugyancsak vállalta, hogy azokat a területeket illetően, amelyek kívül esnek a regionális vagy kisebbségi nyelvek hagyományos használati területein, bátorítja és/vagy biztosítja a megfelelő kulturális tevékenységeket és kulturális létesítményeket, amennyiben azt valamely regionális vagy kisebbségi nyelvet használók száma indokolja (12/2. cikk).

3.3.1. Művelődési jogszabályok

Szerbia alkotmánya (79/1. szakasz) alapján a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek jogosultak a nemzeti, etnikai, kulturális és vallási sajátosságaik megőrzésére, ápolására, fejlesztésére és kinyilvánítására. A 80/1. szakasz szerint „a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek közművelődési és művelődési egyesületeket alakíthatnak, amelyek pénzelése önkéntes alapon” történik. A következő (80/2.) szakasz elismeri az egyesületek „fontos szerepét” ezen személyek jogainak érvényesítésében. Az első bekezdés megfogalmazása szerint a kisebbségek a művelődési egyesületeiket saját maguk tartják fenn. Nincs előírva a szerb állam kötelezettsége ezeknek az egyesületeknek finanszírozásában, miközben a nemzeti kisebbségi adófizető polgárok is hozzájárulnak a hasonló szerb egyesületek működéséhez. Az alkotmány 81. szakasza szerint: Szerbia a kultúra területén is serkenti a tolerancia és a kultúrák közötti párbeszéd szellemét, és hatékony intézkedéseket foganatosít a területén élő minden ember közötti kölcsönös megbecsülés, megértés és együttműködés fejlesztése érdekében, etnikai, kulturális, nyelvi és vallási hovatartozásuktól függetlenül.

Az alkotmány egyebek között tilt minden, a kultúrán is alapuló hátrányos megkülönböztetést (21. szakasz) és ösztönzi a polgárok kulturális másságának megértését, méltányolását és tiszteletben tartását (48. szakasz). Kollektív jogaik révén a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek a nemzeti kisebbségi tanács által részt vesznek a döntéshozatalban, vagy maguk döntenek egyes, saját kultúrájukkal kapcsolatos kérdésekről a törvénnyel összhangban (75. szakasz 2. és 3. bekezdés).

A kulturális javak védelme a Szerb Köztársaság (97. szakasz 10. pont) és a községek (190. szakasz 6. pont) hatáskörébe tartozik.

A Vajdaság Autonóm Tartomány hatásköreinek meghatározásáról szóló törvény szerint a tartomány szervei által a kultúra területén meghatározza a nemzeti kisebbségek kultúra iránti szükségleteit és érdekeit, és eszközöket biztosít azok megvalósításához (13. Kultúra, 41. szakasz, 2. pont). Eszközöket biztosít olyan egyéb intézmények és szervezetek működéséhez, beruházó és folyó karbantartásához, illetve programrészeik finanszírozásához, amelyeket nem a Vajdaság AT alapított, de amelyek hozzájárulnak a kultúra és a művészet fejlesztéséhez Vajdaság AT területén, vagy biztosítják a nemzeti kisebbséghez tartozók kultúrájának

¹²⁶ Uo. 146.

fejlesztését, külön határozat alapján, amely szabályozza ezen eszközök elosztásának mércéit, kritériumait és odaítélésük rendjét (10. pont). A hatáskörébe tartozó teendőket a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsaira ruházhatja át (74. szakasz, 5. pont).

Vajdaság AT statútuma (20/2. szakasz) tiltja – többek között – a kultúra alapján történő közvetlen vagy közvetett hátrányos megkülönböztetést.

Az összlakosságában számbeli kisebbséget alkotó nemzeti közösségek tagjai a nemzeti tanácsok révén vesznek rész a kultúrát érintő kérdésekkel kapcsolatos döntéshozatalban is (25/1. szakasz). A szakasz második bekezdése alapján Vajdaság AT jogainak és kötelességeinek keretében az egyes feladatok ellátását a nemzeti tanácsokra bízta, vagy bevonja őket a kultúra kérdéseiről való döntéshozatalba, és eszközöket biztosít e feladatok ellátásához. A statútum 29. szakasza 14 pontban részletezi a tartomány hatáskörébe tartozó feladatokat. A tartomány a tanügy, a sport és a kultúra területén (9. pont) az alkotmánnyal, a megerősített nemzetközi szerződésekkel és a tartományi jelentőségű kérdéseket szabályozó törvénnyel összhangban szabályozza a tartományi jelentőségű kérdéseket a művelődés területén (10. francia bekezdés), valamint szabályozza és érvényesíti a közérdeket a Vajdaság összlakosságában számbeli kisebbséget alkotó nemzeti közösségek kultúrája területén (11. francia bekezdés).

A Tartományi Képviselőház hatáskörébe tartozó olyan kérdések megvitatása során, amelyek közvetett vagy közvetlen kapcsolatban vannak a Vajdaság AT összlakosságában számbeli kisebbséget alkotó nemzeti közösségek jogérvényesítésével, amelyek közé a kultúra is tartozik, kötelezően ki kell kérni a Nemzeti Közösségek Tanácsának véleményét (40/7. szakasz).

A nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről szóló törvény 12/2. szakasza szerint a nemzeti és etnikai sajátosságok megőrzése és fejlődése céljából a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogosultak arra, hogy a művelődési és művészeti élet valamennyi területén külön művelődési, művészeti és tudományos intézményeket alapítsanak. Az állam, „lehetőségeihez mérten”, részt vesz e társaságok és egyesületek finanszírozásában. Azok a múzeumok, levéltárak és műemlékvédő intézmények, melyeknek alapítója az állam, biztosítják a területükön lévő nemzeti kisebbségek kulturális és történelmi örökségének bemutatását és védelmét. A nemzeti tanácsok képviselői részt vesznek közösségük kulturális és történelmi örökségének bemutatási módját meghatározó döntéshozatalban.

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek önkormányzati jogukat a kultúra területén is a nemzeti tanács által valósíthatják meg (19/1. szakasz), amiről a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény részletesen rendelkezik.

A nemzeti kisebbséget, a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény alapján a nemzeti tanács képviseli a kultúra mint az önkormányzat érvényesítése négy területének egyikén, részt vesz a döntéshozásban, vagy dönt a vonatkozó kérdésekről.¹²⁷ A nemzeti tanács intézményeket, gazdasági társaságokat és egyéb szervezeteket alapíthat a nemzeti

¹²⁷ A törvény 2. szakasza értelmében a másik három terület az oktatás, a tájékoztatás, valamint a hivatalos nyelv- és írás-használat.

kisebbség kulturális sajátosságai és nemzeti identitása megőrzésének, előmozdításának és fejlesztésének érdekében, valamint alapítói jogokat és kötelességeket gyakorolhat (2. szakasz, 2. bekezdés; a 10. szakasz 1. bekezdésének 6. pontja és a 16/1. szakasz).

A művelődés területén Szerbiában alapvető jogszabály a művelődési törvény, amely meghatározza az általános érdeket a művelődésben, annak megvalósítása és a művelődési tevékenységek folytatásának módját, valamint a köztársaság, a tartomány és az önkormányzatok jogait, kötelezettségeit és felelősségét, valamint a művelődési alanyok tevékenységének feltételeit (1. szakasz).

A nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsai a kultúra területén is felelősek a nemzeti kisebbség művelődési politikájának megvalósításáért és – a törvénnyel összhangban – részt vesznek a döntéshozatalban, vagy maguk döntenek kultúrájuk egyes kérdéseiről, művelődési intézményeket és egyéb jogi személyeket alapíthatnak ezen a területen is (5. szakasz). (Ez a szakasz lényegében megegyezik a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény 2. szakaszának 2. bekezdésével.) A (köz)művelődési és alkotói szabadságot, a művelődési alanyok önállóságát, a polgárok hozzáférését a kulturális tartalmakhoz, az európai és nemzeti kulturális és demokratikus értékek, valamint a kulturális különbözőségek elismerését a törvény (3. szakasza) a kulturális fejlődés elvei közé sorolja.

A törvény 6. szakasza 22 pontban sorolja fel, mi képezi az „általános művelődési érdeket”. Nemzeti kisebbségi szempontból fontos, hogy ide sorolja a művelődés intenzív és összehangolt fejlődési feltételeinek a megeremtését (1. pont); a kulturális és művészeti alkotótevékenység ösztönzése feltételeinek kialakítását (2. pont); a kulturális javak kutatását, védelmét és használatát (3. pont); azon művelődési intézmények folyó kiadásainak és programjai megvalósításának finanszírozását, amelyeknek az alapítója Szerbia (4. pont); a művelődési intézmények, egyesületek és egyéb művelődési alanyok azon programjait és projektumait, amelyek minőségükkel hozzájárulnak a művelődés és a művészet fejlődéséhez (5. pont); a szerb kultúra és a nemzeti kisebbségi kultúra feltárását, létrejöttét, tanulmányozását, ápolását és bemutatását (6. pont); valamint a nyilvánosságnak a kulturális örökséghez való hozzáférése feltételeinek biztosítását (7. pont) stb. A kormány a nemzeti, illetve a nemzeti kisebbségi kultúra fejlesztéséhez való kiemelkedő hozzájárulás elismeréseként élethossziglani havi pénzjuttatást adományozhat művészeknek, illetve kulturális szakembernek (14/1. szakasz).

A Nemzeti Művelődési Tanácsba¹²⁸ (15. szakasz) a nemzeti kisebbségek közül két tagot választanak a nemzeti kisebbségi tanácsok javaslatára a tekintélyes és elismert művészek vagy művelődési szakemberek közül ötéves időszakra (16. szakasz, 2. bekezdés, 7. pont és 3. bekezdés, 7. pont). A szerb képviselőház tízéves művelődési fejlesztési stratégiát fogad el (19. szakasz), amelynek tartalmaznia kell a nemzeti kisebbségek kulturális alkotótevékenységének és kulturális kifejezőmódjának a fejlesztését is (20. szakasz, 3. pont, 4. francia bekezdés).

¹²⁸ Nacionalni savet za kulturu Republike Srbije.

Szerbia, Vajdaság AT és a helyi önkormányzatok intézményeket alapíthatnak a nemzeti kisebbségek kulturális sajátosságainak megőrzése, fejlesztése és nemzeti önazonosságuk megőrzése érdekében, illetve a nemzeti kisebbségi tanács javaslatára megváltoztatva a már létező intézmények alapító okiratát, megállapíthatják, hogy azoknak kiemelt jelentőségük van az illető kisebbség kulturális sajátosságainak megőrzése, fejlesztése és fejlődése, valamint a nemzeti identitás megőrzése szempontjából. Ilyen intézmények alapítása előtt be kell szerezni a megfelelő nemzeti kisebbségi tanács véleményét. A köztársaság, a tartomány és az önkormányzatok mint a művelődési intézmények alapítói az alapítói jogokat teljes egészében vagy részben a nemzeti kisebbségi tanácsokra ruházhatják (24. szakasz). Ebben az esetben az igazgatóbizottság legalább egy tagját a megfelelő nemzeti tanács javaslatára nevezik ki. Amennyiben több nemzeti kisebbség kultúrája szempontjából fontos intézményről van szó, a javaslatot az érdekelt nemzeti kisebbségi tanácsok közösen terjesztik be (42/3. szakasz). Ugyanez vonatkozik a felügyelőbizottságra is (46/2. szakasz).

Ha az intézmény alapító okiratának módosítása kimondta, hogy az intézmény a kulturális egyediség megőrzése, fejlesztése és előmozdítása, a nemzeti kisebbségek nemzeti identitásának megőrzése szempontjából kiemelt jelentőségű, az igazgató kinevezésének eljárásában a nemzeti kisebbség nemzeti tanácsának a véleményét is ki kell kérni (35/7. szakasz). Amennyiben sor kerül az alapítói jogok átruházására a nemzeti tanácsra, a vonatkozó okiratban meg kell állapítani a nemzeti tanács részvételét az igazgató (35/10. szakasz) és az igazgatóbizottság (42/4. szakasz), valamint a felügyelőbizottság tagjának kinevezési eljárásában is (46/3. szakasz).

Az a művész, illetve az a kulturális szakember, aki a kulturális tevékenység keretében végzett munkájával nagyban hozzájárult a nemzeti kultúrához, illetve a Szerb Köztársaságban élő nemzeti kisebbségek kultúrájához, és aki eleget tesz az e törvényben és a törvény végrehajtására vonatkozó egyéb jogszabályokban előírt feltételeknek, elnyerheti a kiváló művész, illetve kiváló kulturális szakember státust. Az erről szóló döntést a Nemzeti Művelődési Tanács hozza meg a művelődési egyesület(ek), illetve a nemzeti kisebbségek esetében a nemzeti kisebbségi tanács javaslatára (68. szakasz), a tanács által javasolt és a művelődési miniszter által előírt kritériumok alapján. A kulturális programok és projektumok, továbbá a kulturális tevékenység egyes területeihez fűződő művészeti, szakmai és tudományos kutatások finanszírozásához vagy társfinanszírozásához szükséges eszközöket a köztársasági, a tartományi és a helyi önkormányzatok költségvetéséből biztosítják nyilvános pályázatok révén, a törvénnyel összhangban (10. és 11. szakasz).

A művészeti alkotások és tevékenységek ösztönzése érdekében a szerb és a tartományi kormány köztársasági, illetve tartományi díjakat hozhat létre, és megállapíthatja azok odaítélésének mércéit (13. szakasz).

Nemzeti kisebbségi szempontból a kultúra terén fontos rendelkezéseket tartalmaznak még a következő törvények: a) A helyi önkormányzatokról szóló törvény előírja, hogy a község/város a szervei által a kultúra területén is intézményeket és szervezeteket alapít, figyelemmel kíséri és biztosítja azok működését (20. szakasz, 16. pont). Illetékes a helyi önkormányzat

számára jelentős kulturális javak védelmének megszervezésében, ösztönzi a művelődési és művészeti alkotótevékenységet, részt vesz a helyi jellegű programok és projektumok társfinanszírozásában, és feltételeket teremt az általa alapított múzeumok, könyvtárak és egyéb intézmények működéséhez (20. szakasz, 18. pont). b) A közhivatalokról szóló törvény szerint a köztársaság, az autonóm tartomány, a város, a község a kultúra területén intézményt, vállalatot vagy más szervezeti formát alapíthat a törvényben meghatározott jogok, illetve egyéb törvénnyel meghatározott érdek biztosítására (3/1. szakasz), például a kulturális javak védelmére és az alkotótevékenység ösztönzésére, ideértve a nemzeti kisebbségi alkotótevékenységet is. Az egyes tevékenységek, illetve feladatok ellátását átruházhatja más jogi vagy természetes személyekre (6/1. szakasz). c) A kulturális javakról szóló törvény az ilyen javak védelmének és használatának rendszerét rendezi, és meghatározza az azok védelmével foglalkozó tevékenységek ellátásának feltételeit (1. szakasz). Kulturális javaknak a törvény értelmében (2. szakasz) az általános érdekű anyagi és szellemi javak számítanak, amelyek e törvényben megállapított külön védelemben részesülnek.

Az említett törvényeken kívül még számos más jogszabály is rendezi ezt a rendkívül széles területet.¹²⁹

3.3.2. Elhúzódó problémák

Szerbiában a kultúra területén a vajdasági magyarság számára fontos intézmények működésének pénzelése nincs rendezve, vagy csak részben megoldott. Többek között ilyen a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség, a zentai Vajdasági Magyar Művelődési Intézet (VMMI),¹³⁰ a Forum Könyvkiadó Intézet, az Újvidéki Színház és a Szabadkai Népszínház magyar társulata, amelyek működéséhez nélkülözhetetlen az állami támogatás, amire az állam ígéretet is adott. Sok vajdasági magyar művelődési egyesület is a pénztelenséggel küszködik, vagy éppen az egyesület székházával kapcsolatban rendezetlenek a jog-, illetve tulajdonviszonyok, például az újvidéki Petőfi Sándor Magyar Művelődési Központ, a törökbecsei Jókai Mór Magyar Művelődési Egyesület stb.¹³¹ Vagy lakbérfizetési gondja van, mint a szabadkai Lányi Ernő Iparos Művelődési Egyesületnek.¹³²

Vajdaságban 17 kisebbségi közösség részesül kisebb-nagyobb támogatásban a tartományi költségvetésből. A tartomány „233 millió dinárt költött multikulturális rendezvényekre és 141 millió dinárt a 2010-es év folyamán a nemzeti kisebbségek céljaira. Ha az egész költségvetéshez vagy a pályázat nagyságához viszonyítjuk, akkor meg kell állapítani, hogy

¹²⁹ A jogszabályok listáját lásd a Szerb Köztársaság Művelődési Minisztériumának honlapján: <http://www.kultura.gov.rs/?jez=sc&p=56>

¹³⁰ Az intézet a 2012. évi „költségvetését 28 millió dinárra tervezte”. dió: Megérte a befektetett munka. *Magyar Szó*, 2011. december 31. 5.

¹³¹ Halász Gyula: Ünnepsorozat a pénztelenség árnyékában. *Magyar Szó*, 2011. november 19. 18.; Fehér Rózsa: Feltörték a művelődési egyesület ajtaját. *Magyar Szó*, 2011. december 22. 8.; Csábi Éva, B.: A székház felét elvették a Jókaitól. *Családi Kőr*, 2012. január 26. 10–11.

¹³² Mihályi Katalin: Eddig csak két telefonhívás. *Magyar Szó*, 2011. december 23. 9.

a kultúrában azért a kisebbség nem kapja meg azt az egyharmadot, ami népességi arányát illetően megilletné” – hangzott el a képviselőház oktatási, tudományos és művelődési bizottságának 2011. szeptember 8-i ülésén.¹³³

A magyar amatőr színtársulatok és kulturális, valamint táncsoportok¹³⁴ az önerő mellett magyarországi támogatásból tartják fenn a tevékenységüket. „Mintegy tízszer több támogatás érkezik Magyarországról az itteni kultúra támogatására, mint amit Szerbia hagy jóvá a nemzeti kisebbségek művelődési életére.”¹³⁵ Ezért a szerb kormány nem könyvelheti el saját eredményeként ezen szervezetek meglétét és működését.

A városi alapítású Újvidéki Színház 2010-ben „a programokra szánt pénznek csak a felét kapja meg a várostól”, és ez „érzékenyen fogja érinteni a produkcioit”.¹³⁶ A nagybecskerekai színházban jobb időkben évi nyolc bemutató volt, 2010-ben pedig (talán) négy.¹³⁷

A szabadkai községi képviselő-testület még 1997-ben hozta meg a döntést arról, hogy a szakemberek hozzákezdhetnek a Népszínház rekonstrukciós tervének elkészítéséhez. 2007-ben kezdődött meg az épület bontása, a következő évben az építkezés, amelynek tervezett költsége 22 millió euró (a felszereléssel együtt). Ez idő alatt Belgrádban, ahol 20 teátrum

¹³³ N-a: A kevés ide-oda rakosgatása. *Magyar Szó*, 2011. szeptember 9. 5. Milorad Đurić tartományi művelődési és tájékoztatási titkár a 2011-es évet értékelve leszögezte: „a titkárság kitarzott abbéli törekvésében, hogy egyidejűleg törekedjen a kulturális sokszínűség ápolására, a kulturális örökség, hagyatékek megőrzésére, valamint a kortárs alkotóművészet ösztönzésére a tartományban. Mindezek céljából közel 1300 projektumot támogatott. Igyekezünk, hogy minden nemzeti közösség számbeli jelenlététől függetlenül megkapja a kellő figyelmet és támogatást” – mondta a titkár. Nagy Magdolna: A multikulturalizmus nem vajdasági sajátosság. *Magyar Szó*, 2012. december 31. 8.

¹³⁴ Ennek a résznek az elkészítéséhez a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet (<http://www.vmmi.org/>) segítségét kértem. Kérdéseim a következők voltak: 1. Hány művelődési egyesülete van a vajdasági magyaroknak, és ezeknek milyen a szerkezete (ezek közül hány alap, egyesület, szervezet, bejegyzett, be nem jegyzett stb. létezik)? 2. Ezek közül mennyi a művelődési szervezetek száma, és mennyi foglalkozik színjátszással, népi táncal, hagyományápolással stb.? 3. Körülbelül hányan vesznek részt ezeknek a szervezeteknek a munkájában (amennyiben ilyen adat létezik)? 4. Hogyan történik ezeknek az egyesületeknek, szervezeteknek a pénzelése, milyen forrásokból, kb. milyen a vajdasági, illetve szerbiai és a magyarországi forrásokból származó eszközöknek az aránya? 5. Milyen akadályok, problémák jelentkeznek ezeknek az egyesületeknek stb. a munkájában? A következő választ kaptam: A VMMI utoljára 2003. június 15-e és 2004. február 9-e között végzett adatfelvételt, amelynek alapján Hajnal Jenő elkészítette a kulturális kataszter délvidéki elemzését. Az akkori adatok azonban ma már csak összehasonlítási alapul szolgálhatnak. A 2006-os művelődési helyzetkép: http://www.mtt.org.rs/adattar-cimtar/civil_szervezetek/HajnalJenointerju2006.pdf; A Címtár (In 2008. évi Vajdasági Magyar Kalendárium. Szabadka, 2008, Hét Nap, 278–292.) szerint a következő művészeti szervezetek/intézmények léteztek: 7 színház, 7 színjátszó műhely, 32 zeneművészeti csoport, 11 irodalmi kör, 20 képző-, ipar-, fotó- és népművészeti műhely, 5 filmművészeti alkotóműhely/intézmény. A nem hivatalos adatok szerint jelenleg Vajdaságban mintegy 130 magyar művelődési egyesület működik.

¹³⁵ t. r.: Kultúrátáplálás csak kiskanállal. *Magyar Szó*, 2007. november 7. 15. „A kisebbségi művelődési és hagyományápoló egyesületek eddig állandó pénzüsséget kaptak a költségvetésből, most viszont pályázni kell, és ezen a téren merülnek fel a legfőbb gondok, részben a helyi önkormányzatok felkészületlensége és az általánosan rossz gazdasági helyzete miatt, részben a pályázatok elbírálásánál jelentkező, kritériumhiányos és kaotikus pénzelosztás miatt.” Máriás Endre: Kulturális érdekvédelem. *Magyar Szó*, 2010. november 18. 7., 15.

¹³⁶ Nagy Magdolna: Öt helyett négy bemutató. *Magyar Szó*, 2010. január 22. 1.

¹³⁷ Gruik Ibolya – Kecskés István – Mihályi Katalin – Nagy Magdolna: Mennyi pénz jut a kultúrára? *Magyar Szó*, 2010. február 4. 16.

működik – rendbe hozták az Atelje Színházat, a tüzeset után felújították a Jugoszláv Drámai Színházat, s nem hivatalos adatok szerint ez utóbbi beruházás meghaladta a szabadkai színház tervezett költségeit.

Annak ellenére, hogy a 2006-ban aláírt szerződés kötelezi a feleket – a köztársasági és a tartományi kormányt, Szabadka városvezetését – a színház építése „teljesen a napi politika függvénye”, így „nyögvenyelősen halad”. „Még mindig bizonytalan a kifizetése annak

Így nézett ki a szabadkai Népszínház...

... és így néz ki most

a hiányzó 15 millió eurónak, ami a Népszínház épületének befejezéséhez kell”,¹³⁸ amelyet 2012-re ígértek.

Zomborban évek óta problémákat vet fel a városi támogatás odaítélése során a kisebbségi közösségek művelődési egyesületeinek hátrányos helyzete. A polgármester által kiírt pályázatot a Laza Kostić Művelődési Központ vezényli, a bírálóbizottság javaslatát a Városi Tanács véglegesíti, a támogatási szerződéseket pedig a polgármester írja alá. Azon túlmenően, hogy szűkös a városi költségvetés, a Magyar Nemzeti Tanács (MNT) által kiemelt intézményként kezelt Laza Kostić MK kritériumai egyformák mind a többségi, mind a kisebbségi egyesületek esetében.

Több magyar egyesület nem is vesz részt a pályázaton, mert esélye sem lenne a támogatásra, ugyanis az indulásnak alapfeltétele, hogy az előző esztendőben legalább községi szemlén szerepeljen a pályázó, miközben például a tevékenységi körét érintő területen nem is tartanak községi szemlét.¹³⁹ Évek óta nyilvánvaló, hogy a művelődési egyesületek tevékenységének a város által történő társfinanszírozására vonatkozó kritériumok nem ismerik el a kisebbségi egyesületek különbözőségét.¹⁴⁰

¹³⁸ Mihályi Katalin: Politikai színházépítés. *Magyar Szó*, 2010. február 20. 6.; Tómos Margaréta: Hiányzik a tizenötmillió euró. *Magyar Szó*, 2010. augusztus 5. 5.; Tápai Renáta: Leállt a munka. *Magyar Szó*, 2010. november 20. 10.; L. M. – t. r.: Folytatódik a munka. *Magyar Szó*, 2010. november 27. 5.; A szabadkai színház épülete nem készül el 2012-ig, sajnos az anyagi körülmények ezt nem teszik lehetővé – jelentette ki Oliver Dulic környezetvédelmi és területrendezési miniszter. Mihályi Katalin: Az idén 80 millió dinár a színházépítésre. *Magyar Szó*, 2011. április 29. 1., 4.; 100 millió dinárral tartozik az elvégzett munkáért a Tartományi Nagyberuházási Alap a kivitelezőnek és a tervezőnek, s mivel a munkálatok folytatásához sincs pénz, a szabadkai Népszínház építkezésén leállt a munka. Tápai Renáta: Leállt a munka az építkezésen. *Magyar Szó*, 2011. június 17. 9.; Kabók Erika: Havi tízezer euró elszáll. *Magyar Szó*, 2011. szeptember 24. 17.; A Demokrata Párt szabadkai szervezetének 2011. október 21-i sajtótájékoztatóján a színház épületével kapcsolatban elhangzott, hogy a meglévő projektumot át kell dolgozni, hogy reális, anyagilag elérhető és a szükségleteknek megfelelő objektum épüljön fel. A színházat megfelelő méretűre kell szabni, az épület új külső alakját meg kell írni, aminek hozzá kell járulnia a városközpont építészetének kulturális-történelmi örökségéhez, valamint több kereskedelmi tartalommal kell azt megöltetni, melyből az épület fenntartásához elegendő bevételt tud a város megvalósítani. A színházzal kapcsolatban is kérvényezni fogják, hogy a terveket változtassák meg. Sztojánovity Livia: Lesz medence, csak máshol. *Magyar Szó*, 2011. október 22. 1., 5.; Miklós Hajnalka: Bontják a színházat, új medencét építenek. *Magyar Szó*, 2011. október 28. 1. 11.; Mihályi Katalin: Mekkora is lesz a színház épülete? *Magyar Szó*, 2011. november 12. 1., 6.; Mihályi Katalin: Szó sem lehet bontásról. *Magyar Szó*, 2011. december 10. 9.; Mozi a leendő színházépületben? *Magyar Szó*, 2012. április 18. 9.; Miklós Hajnalka: Ha mozi is lesz, a színházépület elveszíti rendeltetését. *Magyar Szó*, 2012. április 19. 8.; Mihályi Katalin, Tápai Renáta: Mozi a színházban? *Magyar Szó*, 2012. április 21. 18.; Mihályi Katalin: Elfecsérelt évek. *Magyar Szó*, 2012. április 28. 13.; tm: Öttermes multiplex mozi a színház épületében. *Magyar Szó*, 2012. május 3. 10.

¹³⁹ Községi szemlét a kultúra különböző területein tartanak. Ilyen például a népművészeti szemle, amelyen bemutatják a helységek népi motívumait, vagy kézimunkákat szemléltethetnek meg a jelenlevők, betekintheznek a hagyományörző csoport gyűjteményébe, kézimunkáiba. Községi szemlét tartanak az amatőr művészek, a néptáncscsoportok, gyermek népi zenekarok, énekcsoportok és táncgyűttek stb. is.

¹⁴⁰ Fekete J. József: Változtatni kell a városi támogatás rendszerén. *Magyar Szó*, 2011. május 6. 5.

A tartományi kisebbségügyi jogvédőhelyettes 2010. évi jelentése a nemzeti kisebbségi jogokról a kultúra területén a legnagyobb problémának a nemzeti kisebbségi művelődési és hagyományápoló egyesületeknek a helyi önkormányzatok általi pénzelését tartja (Izveštaj Pokrajinskog ombudsmana za 2010. godinu [online]. *Zvanična web prezentacija Pokrajinskog ombudsmana Autonomne Pokrajine Vojvodine*. http://www.ombudsmanapv.org/Dokumenti/2011/Izvestaj_PO_2010%20_Final.pdf, 13).

A 2007 és 2009 közötti időszakban a Vajdaság területén nyolc intézmény, illetve program részesülhetett kiemelt magyarországi támogatásban, elnyerték ugyanis a nemzeti jelentőségű intézményi státust. A jövőben ezekre a támogatásokra majd egyenként pályázni kell. Az említett három évben a következő intézmények kaptak támogatást:

Intézmény	Támogatás (évente) millió forintban
Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar	20
Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium és Kollégium	15
Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó Gimnázium	10
Szekeres László Alapítvány	3
Magyar Ház Alapítvány	10
Tolerancia Program	15
Pannónia Alap	35
Mozaik Alapítvány	10
Évente összesen ¹⁴¹	118

Az intézmények vezetőinek a *Magyar Szó* című napilapnak adott válaszaiból¹⁴² az derül ki, amennyiben ez a támogatás nem lett volna, többen egyáltalán nem tudtak volna fejlődést felmutatni. Hiányolták, hogy „a nemzeti jelentőségű intézmények listája nem bővül, és nehezményezték, hogy ezután csak pályázat útján lehet majd támogatáshoz jutni”.

Évek óta megoldatlan a vajdasági magyar könyvkiadás pénzelése, mint ahogy rendezetlen a magyar nyelvű könyvek és sajtó intézményes behozatala is. A belgrádi kormányzat az utóbbi években sem tett semmit ezeknek a problémáknak az áthidalása érdekében. Emiatt a vajdasági magyarok közművelődése és kultúrája óriási és pótolhatatlan kárt szenved. Az újvidéki Forum Könyvkiadó (most Intézet – FKI) 2007-ben, a megalapításának ötvenedik évfordulójára megjelent bibliográfia szerint összesen 2220 könyvet jelentetett meg, zömmel, természetesen magyar nyelven. Eddig úgy tartottuk, hogy a vajdasági magyar szellemi élet az irodalom és művelődéstörténet terén összeforrt a kiadóval. Átlagban véve évente 45 könyv jelent meg, de ha közelebbről elemezzük a bibliográfiát, kiderül, hogy míg a hetvenes-nyolcvanas években a Forum évente 55-60 könyvet jelentetett meg, addig az elmúlt másfél évtizedben az évi produkció 20-25 címre csökkent, s azok is többnyire magyarországi támogatásból készültek el. Ez a vajdasági magyarság kultúrájának az elszegényedéséhez vezetett.

¹⁴¹ Létszükségletté vált a támogatás. *Magyar Szó*, 2010. április 24. 19.

¹⁴² Uo. 2012-ben szerbiai forrásokból 92 millió dinárt, magyarországi forrásokból pedig 59 millió dinárt osztottak szét a vajdasági magyar kultúra területén. A Bethlen Gábor Alap 2013 közepén zárult pályázata erre az évre 140 millió forintot ítél meg a vajdasági pályázóknak. Mihályi Katalin: Mindenkit lehetőséghez kell juttatni. *Magyar Szó*, 2013. július 13. 9.

A 2009-es év is a „pénzügyi nehézségek jegyében telt el”, de ennek ellenére a kiadóház igazgatóbizottságának elnöke úgy értékelte, hogy a 34 címszó kiadása mégis a „kiadó jó működésének a tükré, csakúgy, mint a *Hid*-szám megjelentetése, amiből egy kettős szám volt, és a *Létünk* folyóirat mind a négy számának a közreadása is”.¹⁴³

Könyvkiadásunk további problémája a társadalomtudományi kutatások publikálásának hiánya. Ha fellapozzuk az 50 éves Forum Könyvkiadó bibliográfiáját, találhatunk ugyan (de akkor is csak elvétve) – leginkább még a volt Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság fennállása idején készült – társadalompolitikai kiadványt, viszont lehet, hogy az utóbbi tíz év ilyen kiadványait az egyik kezünk ujjain is meg lehetne számolni.

A magyarországi „Szülőföld Alap támogatása az FKI produkciójának egyik legfőbb forrása”.¹⁴⁴ Egy ideig teljesen szünetelt az FKI állami támogatása, most annival jobb a helyzet, hogy alapítóként a tartomány fedezi az ott dolgozók (tizennyolcra kilencre csökkent személyzete) szerény személyi jövedelmét és a rezsiköltségeket. Az írói megbecsülést is jelentő tiszteletdíjak viszont megalázóan alacsonyak, minek következtében a nevesebb írók Magyarországon vagy a szlovákiai magyar kiadóknál publikálják könyveiket. Kapitális művek jelentek meg ugyan, mint Bori Imre irodalomtörténete, Gerold László írói lexikonja vagy Kalapis Zoltán háromkötetes életrajzi lexikonja, de befulladtak a sorozatok (Életmű,

A Forum egykori, ma a *Magyar Szó* újvidéki székháza (Dávid Csilla felvétele)

¹⁴³ Nagy Magdolna: A kiadót a könyvek minősítik. *Magyar Szó*, 2010. február 27. 10.

¹⁴⁴ Németh Ferenc: A Forum könyvkiadó igazgatójának válasza [online]. *Vajdaság/MA [Tükör]*, 2008. május 23. <http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor>

Esszék – tanulmányok, Kövek, Forum-kiskönyvtár), nincs regény- vagy novellapályázat, egyszerűen beszűkülés tapasztalható. Miért van az, hogy „a fiatalok viszonylag ritkán jelentkeznek kéziratokkal a Forum Könyvkiadónál”, és mit kellene tenni a fiatal – nemcsak irodalmár – szerzők ösztönzésére?¹⁴⁵

Adva van tehát egy kisebbségi könyvkiadó (az FKI), amely úgyszólván anyaországi pénzekből adja ki a vajdasági magyar könyveket, a tartomány pedig állja az ott dolgozók fizetését és az anyagi költségeket. Itt most önmagától adódik a kérdés: ha már biztosítva vannak a működési költségek és „léteznek más pályázati források is”, akkor mire/hova költi el az FKI az eladott könyvek árából befolyt összege(ke)t? Mivel az FKI-nek saját kiadói terve, illetve saját eszközökből kiadott publikációi nincsenek, könyvkiadásunk szinte csaknem teljesen a magyarországi forrásoktól függ, illetve ennek a pénznek „a folyósítása” határozza meg. Az FKI „hozott anyagból dolgozik”. Ha a („hozott”) kézirat „támogatást nyer”, akkor az FKI „meg is jelenteti”.¹⁴⁶ Magyarán, az FKI-nak saját kiadói kritériumai (és bizonyára erre szánt anyagi lehetőségei) nincsenek.

A kiadónak az alkotókhoz és nem utolsósorban az olvasókhoz való ilyen viszonyulása ismét újabb kérdéseket vet fel. Mit tett az FKI vezetése annak érdekében, hogy saját kiadványai és pénzforrása is legyen? Csak azt adja ki, amire pénzt kap? Hol van itt akkor a kiadónak a kultúrpolitikai és művelődésfejlesztési szerepe? Vagy közvetítő-szolgáltató vállalatná vált az FKI? Bemutatja-e a kiadó a magyarországi közönségnek – különböző manifesztációkon, pl. a budapesti könyvhéten – a teljes vajdasági magyar produkciót? Fontos megjegyezni azt is, hogy amíg a korábbi évtizedekben a Forum az egyedüli magyar könyvkiadó volt az akkori Nagy-Jugoszláviában, ahhoz képest ma mellette még öt-tíz kiadó is megjelent a vajdasági magyar könyvpiacra. Megváltoztak tehát játékszabályok, másmilyenek a pénzügyi lehetőségek.¹⁴⁷ Ezekhez a körülményekhez azonban a Forum Kiadó – úgy tűnik – nem tudott kellően alkalmazkodni.¹⁴⁸

Baj van a *Híd* és a *Létünk* folyóiratokkal is. Az előbbi „irodalmi, művészeti és társadalomtudományi”, az utóbbi pedig „társadalmi, tudományi, kulturális” folyóirat. Miközben mindkét folyóirat a társadalomtudományi témák publikálását is feladatául tűzte ki, a

¹⁴⁵ A Forum Könyvkiadó igazgatóbizottsága csak 2010. február 25-i ülésén döntött arról, hogy „hamarosan pályázatot írnak ki 35 évnél fiatalabb szerzők részére, amivel folytatják a fiatal szerzők támogatását”. Fekete J. József: Változtatni kell a városi támogatás rendszerén. *Magyar Szó*, 2011. május 6. 5.

¹⁴⁶ N-a: A kiadót a könyvek minősítik. *Magyar Szó*, 2010. február 27. 10. Sándor Zoltán a *Kultúrpolitikai sokkállapotban* című írásában erről a következőket írta: „A magyar könyvkiadás vajdasági terrénúmrára összpontosítva a problémát, abba a helyzetbe kerültünk, hogy a fark csóválja a kutyát. Sokszor nem azok a kéziratok kerülnek előnybe, amelyek esetleg felkelhetnének az olvasóközönség figyelmét, hanem azok, amelyekkel könnyebb pályázni! Olvasói igények figyelembevétele nélkül, üres szövegek szajkózásával jelennek meg könyveink. A megmaradásunkat szolgálja! – hangzik a jól bevált frázis. De vajon mennyire szolgálhat bármit is egy olyan kötet, amelyiket aligha lapoz fel valaki?! A belterjesség telepedett rá irodalmi és kulturális életünkre, öncélúvá vált a kulturális tevékenység, amely már csak azért van, hogy művelői egymásnak és önmaguknak tetszelegjenek, holott kultúrafogyasztó – olvasó, néző, hallgató – nélkül aligha beszélhetünk kulturális életről.” (*Magyar Szó*, 2011. január 22. 6.)

¹⁴⁷ Létszükségletté vált támogatás. *Magyar Szó*, 2010. április 24. 19.

¹⁴⁸ A vajdasági magyar könyvkiadás problémájával korábban a *Tudjuk a dolgunk?* című írásomban foglalkoztam. *Aracs*, 2008. augusztus 20. 32–33.

szerkesztéspolitikában a kultúra és a hagyományápolás kerül túlsúlyba – ami a szerkesztők irodalmi irányultságának is betudható – ahelyett, hogy a *Létünk* a vajdasági magyar társadalomtudományok, a *Híd* pedig az irodalmi és művészeti témák hangadó folyóirata lenne.

A vajdasági magyar könyvkiadás helyzetére jellemző az is, hogy a köztársasági művelődési minisztérium sokéves gyakorlata szerint – a kiadók részére kiírt pályázat alapján – csak az első kiadású, szerb nyelvű könyvek fennmaradt példányait vásárolta meg és kínálta fel a közkönyvtáraknak, a nemzeti kisebbségek nyelvén kiadott könyveket viszont nem.¹⁴⁹

2010 végéig a szerbiai könyvtárak 56 200 új könyvvel gazdagodtak. A köteteket a művelődési minisztérium könyvfelvásárló bizottságának 639 címszót tartalmazó listájáról választották. Ezzel egyidejűleg a minisztérium felvásárolta 127 szerbiai kiadó 2009. évi eladatlan termését. A pályázat diszkriminatív a nemzeti kisebbségekkel szemben, hiszen a szerb nyelvű könyvek felvásárlását felölelte, a nemzeti kisebbségek nyelvén megjelent könyveket pedig kizárta ebből a támogatási keretből. 2008-ban elhangzott ugyan, hogy majd külön pályázatot írnak ki a nemzeti kisebbségek nyelvén megjelenő kiadványok felvásárlására, ám ez elmaradt. Elégedetlenek a könyvtárak, mert csak a szerb nyelvű könyvállomány gyarapszik ott is, ahol éppen másra lenne szükség, és elégedetlenek a kiadók is, mert hátrányba kerülnek, ha nem szerb kiadványokat publikálnak.¹⁵⁰

A művelődésügyi minisztérium 2011 elején megjelent két pályázata ismét csak a szerb kiadványok felvásárlására vonatkozott.¹⁵¹ A több ízben kifogásolt, a nemzeti kisebbségekkel szemben diszkriminatív könyvfelvásárlási pályázati rendszeren végül Predrag Marković, a 2011. március 14-én felállt szerb kormány művelődési minisztere változtatott: 2011. április 22-én megjelent a könyvfelvásárlási pályázat, melyen a Szerbia területén működő kisebbségi nyelveken publikáló kiadók felvásárlásra felkínálhatták kiadványaikat, amelyekből a könyvtárak igényeik szerint válogathatnak. Újdonságnak számít az is, hogy az előválogatást a nemzeti tanácsok közreműködésével végzik el.¹⁵²

Nagyon fontos támogatásban részesülnek a vajdasági magyar könyvtárak a Szülőföld Alap által a közművelődési közkönyvtárak állománygyarapítása céljából odaítélt pénzek révén. 2010-ben támogatást kapott a zombori, törökkanizsai, csókai, magyarcsernyei, bácskerteszi, magyarkanizsai, kishegyési, újvidéki, óbecsei, topolyai, adai, temerini és szabadkai könyvtár 0,5 és 1 millió forint közötti értékben. E támogatás nélkül a vajdasági magyar könyvtárak magyar nyelvű könyvállománya nemcsak mennyiségét tekintve lenne jóval szerényebb, hanem minden bizonnyal minőségében és változatosságában is. Emellett még a magyar többségű helységekben is gyorsan túlsúlyba kerülnének a szerb nyelvű könyvek, a magyar nyelvűek pedig elévülnének a közkönyvtárakban.¹⁵³

¹⁴⁹ Nagy Magdolna: Sorra kerül a kisebbség is. *Magyar Szó*, 2008. január 10. 1. 16.

¹⁵⁰ Uő: Kisebbségi könyvek kirekesztve. *Magyar Szó*, 2010. december 9. 15.

¹⁵¹ Uő: A kisebbségek ismét kizárva. *Magyar Szó*, 2011. március 9. 9.

¹⁵² Uő: Új miniszter, új remények. *Magyar Szó*, 2011. március 19. 9.; Uő: Csupán politikai jóakaratra volt szükség.

Magyar Szó, 2011. április 28. 8. Lásd még az MNT Egyeztetés, együttműködés című közleményét, *Magyar Szó*, 2011. május 10. 9.

¹⁵³ Lásd 150. lábjegyzet.

A szakemberek felhívták a figyelmet arra is, hogy szükséges lenne elkészíteni a vajdasági magyar könyvek jegyzékét, ami nélkül az olvasók nem értesülnek az itteni könyvújdonságokról.¹⁵⁴

Újabban pozitív jelenség a vajdasági magyar könyvkiadók együttes magyarországi fellépése. „Nyolc vajdasági magyar kiadó (együtt) 49 új címszava, több mint háromezer-kettőszáz könyve indult el 2010. május végén a zentai vámudvarból budapesti székhelyű terjesztőjéhez, a Xantusz Könyv Kft.-hez, hogy Budapesten és több vidéki helyszínen várta a június 3-án kezdődött Ünnepi Könyvhét forgatagát. Ilyen címszóbőség a Vajdasági Magyar Könyvkiadók standján az utóbbi években bizonyosan nem volt – jegyezte meg Beszédes István, a zEtna Kiadó vezetője. – Az együttes könyvkivitelben részt vevő nyolc kiadó a Dudás Gyula Múzeum- és Levéltárbarátok Köre, az Életjel, a Forum, a Kiss Lajos Néprajzi Társaság, a Thurzó Lajos Közművelődési Központ, a szabadkai Városi Könyvtár, a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet és a zEtna. A kivitel és az anyaországi terjesztés azokon a csatornákon történik, amelyeket a zEtna az utóbbi esztendőben fellelt (az utóbbi esztendőben a VMML-vel együttműködve), s amelyekhez pozitív tapasztalata fűződik. Ezen tapasztalatot osztotta meg a zentai kiadó a többiekkel, mintegy a Vajdasági Magyar Könyves Céh, illetve egy, a magyar könyv életét szavatoló, érdekellentéteket felülmúló könyvszakmai együttműködés tökéjeként letétbe helyezve – nyilatkozta Beszédes.”¹⁵⁵

A legnagyobb magyarországi könyvterjesztők között azonban „nincs igény a határon túli magyar kiadványokra általában, ezért nem is forgalmazzák azokat”. A nagy könyvterjesztők esetében az üzleti és a kulturális szempontok teljes egészében szétváltak, s a „nagyok” már csak az előbbieket veszik figyelembe kereskedelmi profitjuk kialakításkor. A magyar vásárló pedig már csak olyan, hogy amit nem talál meg a nagy könyvesházakban, arról azt hiszi, nem is létezik – nyilatkozta Bihari Zoltán, a Xantusz Könyv Kereskedelmi Kft. vezetője. Elmondása szerint a vajdasági kiadókkal volt a legnehezebb biztosítani a folyamatos kapcsolattartást, ugyanis gondot okoz a beszállítás esetében, hogy Szerbia nem tagja az EU-nak, ezért más kereskedelmi szabályok vonatkoznak az innen érkező árura. Ez a helyzet az utóbbi két évben rendeződött, azóta a Xantusz kínálatában megtalálhatók a vajdasági magyar kiadványok is.¹⁵⁶

A kultúra területét egyéb megoldásra váró problémák is terhelik, mint például az 1994-ben meghozott, immár idejétmúlt levéltári törvény módosítása is, amit különösen a magyar–szerb akadémiai történész vegyes bizottság megalapítása tesz időszerűvé. A bizottság munkáját ugyanis akadályozza, hogy az érvényben levő jogszabály a külföldi kutatók számára nem teszi lehetővé a szerbiai levéltárakban való kutatást, ezenkívül a levéltárak vezetői megtagadhatják a belföldi kutatóktól is a kutatás lehetőségét egy-egy témára vonatkozóan, amennyiben úgy mérik föl, hogy az arra vonatkozó levéltári anyag rendezetlen. Hasonlóan

¹⁵⁴ Uo.

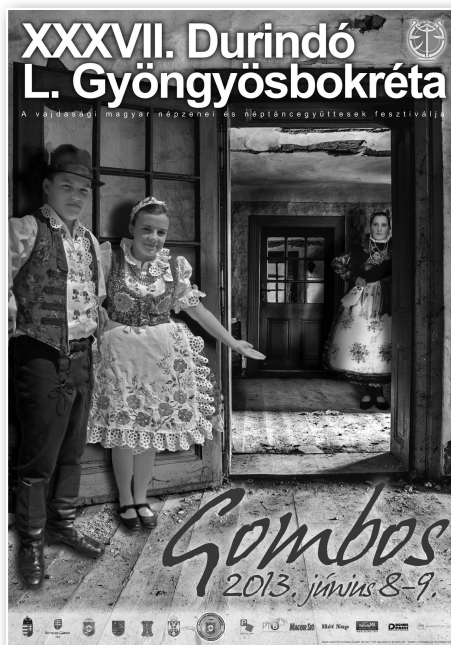
¹⁵⁵ Nyolc vajdasági magyar kiadó! Vajdasági szerzők az ünnepi könyvhéten. *Magyar Szó*, 2010. június 3. 17.

¹⁵⁶ Mihájlovits Klára: Ami a nagyoknál nem kapható, az nincs. *Magyar Szó*, 2010. november 17. 15.

diszkriminatív az érdemes művészek nemzeti nyugdíjának elbírálási rendszere is, mivel a nemzeti kisebbségek „eddig valahogy eléggé kimaradtak a nemzeti kategóriából”.¹⁵⁷

A kultúráról és a nemzeti tanácsokról szóló törvények nincsenek összehangolva. Erre 2010 őszén figyeltek fel, amikor az MNT Vajdaság-szerte mintegy 40 kulturális intézményt jelölt meg kiemelt jelentőségűnek. Ezen kulturális intézmények körül – elsősorban Szabadkán – bizonyos gondok merültek fel, mivel nincsenek meghatározva azok a mércék, amelyek alapján kiemeltté lehet nyilvánítani egy kulturális intézményt, illetve nincs meghatározva, hogy az igazgatóbizottságot, az igazgatóválasztást vagy az alapító okiratokat illetően mi a kiemeltté nyilvánítás következménye.¹⁵⁸

Az MNT 2011. november 22-i ülésén kulturális stratégiát fogatott el a 2012–2018-as időszakra. Siflis Zoltán, a testület kulturális bizottságának elnöke szerint a stratégiával

Fél évszázados lett a Gyöngyösbokréta
(Ifj. Sebestyén Imre plakátja)

¹⁵⁷ Nagy Magdolna: Új miniszter, új remények. *Magyar Szó*, 2011. március 19. 9. Több év után két magyar is van a „nemzeti nyugdíjasok” között, Vrábel János népművész, zenepedagógus és Toplák Imre karmester (Vrábel János és Toplák Imre a „nemzeti nyugdíjasok” között [online], *Vajdaság/MA [Kultúra]*, 2012. január 5. <http://www.vajma.info/cikk/kultura/7039/Vrabel-Janos-es-Toplak-Imre-a-8220nemzeti-nyugdijasok8221-kozott.html>; Nagy Magdolna: Az igazságtalanság semlegesítéseként indult. *Magyar Szó*, 2012. január 11. 9.

¹⁵⁸ Pesevszki Evelyn: Gondot okoznak az összehangolatlan törvények. *Magyar Szó*, 2011. március 25. 5. Ez a probléma például Szabadkán jelentkezett a kiemelt jelentőségű iskolák megnevezésekor is. *Lásd* Biljana Vučković *Moć nacionalnih saveta ugroziće škole u Subotici* [A nemzeti tanácsok hatalma veszélyezteti a szabadkai iskolákat] című írását. *Blic*, 2011. október 17. 5.

mérföldköhöz értünk a vajdasági magyar kultúra életében. „Az alapos, mindenre kiterjedő dokumentumban sikerült definiálni és vizionálni kulturális életünk minden szegmensét” – hangsúlyozta Siflis mondván, hogy az összeállított anyag összetettsége, alapossága páráját ritkítja. Úgy véli, hogy a „dokumentum biztos pontot nyújt a vajdasági magyar kultúra résztvevői számára, támogatja az alkotást és az értéktéremtést. A kulturális élet résztvevői számára hivatkozási és számonkérési alap lehet a kultúrpolitikát irányítók felé. A dokumentumban megtalálhatóak az innováció elemei, ami biztosíték arra, hogy a vajdasági magyar kortárs művészet megőrizheti és elmélyítheti az elmúlt évtizedekben kivívott helyét. Egyetlen, még az anyaországi magyar közösség sem büszkélkedhet ehhez hasonló dokumentummal”.¹⁵⁹

3.3.3. Hagyományápolás

A vajdasági magyarság legnépesebb hagyományápoló rendezvényei az évente megrendezésre kerülő Durindó,¹⁶⁰ Gyöngyösbokréta,¹⁶¹ Szól, síp, szólj!, Köketánc, Aranycitera, a Dél-bánati Művelődési Egyesületek Szemléje, a Tordai Művelődési Napok stb.¹⁶²

A Durindó és a Gyöngyösbokréta Fesztivál, a vajdasági magyar népzenei együttesek, néptáncsoportok és szolisták hagyományápoló és hagyományőrző, ifjúsági és felnőtt kategóriájú szemléje.

2013-ban Gomboson rendezték meg a 37. Durindót és az 50. Gyöngyösbokrétát. A Duna menti település hetedik alkalommal adott otthont a vajdasági magyarság egyik legjelentősebb rendezvényének, amelyen 29 táncsoport mutatkozott be.

Az első Gyöngyösbokrétán ötven évvel ezelőtt négy falu: Doroszló, Bácskertes, Szilágyi és Gombos vett részt. A helyieknek ezért külön örömet jelentett, hogy az ötvenedik Gyöngyösbokrétát Gomboson szervezhették meg. A 2013. évi kétnapos rendezvényen 1700 fellépő volt 67 vajdasági magyarul lakta településről, emellett Magyarországról is érkeztek vendégek. A kísérőrendezvények között kézműves vásár és koncertek is szórakoztatták a vendégeket.

A fesztivál művészeti szakbizottsága a muzslyai Petőfi Sándor Magyar Művelődési Egyesület hagyományőrző énekeseit és citerásait tüntette ki a 2013. évi Bodor Anikó-díjjal.¹⁶³

¹⁵⁹ Pesevszki Evelyn: Elfogadták a kulturális és a médiastratégiát. *Magyar Szó*, 2011. november 23. 1., 4. A stratégia elérhetősége: <http://www.mnt.org.rs/kereses/kultur%C3%A1lis%20strat%C3%A9gi>

¹⁶⁰ Csak a mi vidékünkön ismert tájszó: durindónak nevezték (elsősorban a Tisza mentén) a zenés-táncos házi összejöveteleket. Moholi adatközlők szerint a házigazda gondoskodott zenéről (tamburások vagy citerások szolgáltatták a zenét), a legények italt, a lányok pampuskát (fánkot) vagy pogácsát vittek magukkal. Más vidékeinken cécóknak, házibáloknak nevezték a hasonló összejöveteleket. A hagyomány felelevenítésében, a Durindó-mozgalom megszerzésében Király Ernőé a legfőbb érdem. Bogár László volt viszont az első Durindó házigazdája és főszervezője. Az ő kezdeményezésére tartották meg Pacséron 1977-ben az első Durindót.

¹⁶¹ 1936-ban Tamaskó József, a gombosi (Bogojevo) világhírű méhészt alapította meg a népi táncsoportot, és a Gazdánapok keretében tartották meg az első Gyöngyösbokréta-találkozót, amelyen négy falu táncosai vettek részt.

¹⁶² A Magyar Nemzeti Tanács kiemelt jelentőségű vajdasági magyar hivatásos és amatőr rendezvényeit lásd a http://vmmi.org/index.php?module=rendezveny_honlapon.

¹⁶³ Fél évszázados lett a Gyöngyösbokréta. <http://pannonrtv.com/web/?p=64935>, 2013. június 10. és Tóth Lívia: Mérföldkö és nyitott kapu. *Hét Nap*, 2013. 6. 12. <http://hetnap.rs/cikk/Merfoldko-es-nyitott-kapu-14374.html>

Páratlan években a Vajdasági Magyar Népművészeti és Közművelődési Központ szervezi meg Újvidéken (legutóbb 2011. november 19-én és 20-án) a Néptáncosok Országos Színpadát, népszerű nevén a Minősítő Fesztivált. A rendezvényen az induláskor 21 vajdasági magyar néptáncgyűttes vállalta a megmérettetést. Ezek közül 8 együttes legalább egyszer kiérdemelte a legmagasabb – kiválóan minősült – értékelést. A minősítő ugrásszerű, pozitív minőségi fejlődést eredményezett a vajdasági magyar néptáncgyűttesekénél. Az egyszer kiérdemelt értékelés nem örök érvényű, két évente a néptáncgyűttesnek újra versenybe kell szállnia. A szervezők ezzel is ösztönözni akarják az együtteseket a kitartó, folyamatos, minőséges munkára.¹⁶⁴

¹⁶⁵ T. T.: XXVIII. Szólj sip, szólj! <http://delhir.com/cimlap/friss-hireink/6995-xxviii-szolj-sip-szolj> 28. Szólj, sip, szólj! Vajdasági Rádió és Televízió. http://www.rtv.rs/hu/vajdas%C3%A1g/28.-sz%C3%B3lj-s%C3%ADp-sz%C3%B3lj!_386869.html

A hertelendyfalvi, székelykevei, pancsovai, kevevári és torontálvásárhelyi magyar művelődési egyesületek kezdeményezésére 1969. november 27-én Hertelendyfalván megrendezték a Dél-bánati Magyar Művelődési Egyesületek I. Szemléjét, amelyen Dél-Bánát magyarul lakta helységeinek műkedvelői vettek részt. A szemlék mutatós műsorát fontos tanácskozás előzte meg. Ezeken a kultúra alapkérdéseit vitatták meg, és a művelődési élet ápolását tűzték a szemlék zászlajára. A tanácskozások olyan szintűek voltak, hogy a vidék kultúrparlamentjének nevezték. A szemléket 1977-ben az akkori hatalom megszüntette. A pancsovaiak kezdeményezésére 1997-ben indult újra.

A XXIII. szemle 2012. május 26-án a torontálvásárhelyi József Attila Művelődési Otthonban volt. A szemle tanácskozásának vitaindítója a magyar nyelvnek a jelen(lét) körülményei közötti életképességét boncolgatta, majd a kézimunka-kiállítás megnyitása és az ökumenikus istentiszteletet után a népviseletbe öltözött vendégsereg a színpadi bemutatkozás helyszínét vette birtokba, ahol 15 művelődési egyesület csoportja mutatta be erre az alkalomra készített műsorát.¹⁶⁶

Tizenkettedik alkalommal szervezték meg – 2013. január 19-i kezdettel – a Tordai Művelődési Napokat. „A két hónapig tartó színes rendezvénysorozat már rég kinőtte helyi jellegét, és egész Bánát egyik legjelentősebb művelődési-ismeretterjesztő eseményévé vált.”¹⁶⁷ Az eseményen részt vettek Torda testvértelepüléseinek – a romániai Újszentesnek és a magyar-

Tordai néptáncosok

¹⁶⁶ Martinek Imre: „Járt utat járatlanért, új szerveződésekért régiekért – el ne hagyj!” [online]. *Hét Nap*, 2012. június 5. <http://hetnap.rs/cikk/-39;-39;Jart-utat-jaratanert-uj-szervezodeseket-regiekert---el-ne-hagyj-8221;-11924.html>; http://www.youtube.com/watch?NR=1&v=v_coPqVYEjc&feature=endscreen

¹⁶⁷ L. J.: Túl a tizediken [online]. *Magyar Szó*, 2011. január 25. http://www.magyarsozo.com/fex.page:2011-01-25_Tul_a_tizediken.xhtml; Tor.: Tordai művelődési napok [online]. *VajdaságMA [Kultúra]*, 2011. január 24. <http://www.vajma.info/cikk/kultura/6075/>

országi Balástyának – a képviselői. Az ünnepi műsorban a helyi egyesület táncscsoportjai mellett a vendégek is felléptek.

A rendezvény keretében könyvbemutatókat, kiállításokat, mezőgazdasági szakelőadásokat és tanácskozásokat is szerveznek. 2013-ban első ízben megszervezték a *Bánáti estet* is, amelyen főleg az észak- és közép-bánáti szórványtelepülések művelődési egyesületei képviseltették magukat.¹⁶⁸

A Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesülete népzenei szakosztálya 2013. május 11-én az óbecsei Petőfi Sándor Magyar Kultúrkörben szervezte meg a Kőketáncot, az általános iskolások énekes népi játék és néptánc vetélkedőjét. A vetélkedőn minden eddiginél több, 1500 óvodás és általános iskolás gyermek lépett fel. A 32 helységről érkezett résztvevők 62 műsorszámot mutattak be. Minden versenyző eredeti népi gyermekjátékot adott elő.

A bírálóbizottság 14 arany (ebből 7 kiemelt aranyminősítés), 28 ezüst és 14 bronz oklevéllel fejezte ki elismerését azoknak a gyerekeknek, akik már ilyen fiatalon is magas színvonalon művelik e műfajt hozzájárulva ezzel népi hagyományaink fennmaradásához.

A vetélkedőt követően a bírálóbizottság a szakmai kiértékelés alkalmával ezúttal is értékes tanácsokkal látta el az oktatókat, csoportvezetőket a további munkájuk érdekében.¹⁶⁹

Az Aranycitera, a vajdasági gyermek kiségyüttesek és szólísták évente megrendezésre kerülő vetélkedője, melynek célja a citerajáték és a népzene népszerűsítése és ösztönzése a

Óbecse, XVII. Kőketánc (Lukács Attila felvétele)

¹⁶⁸ Dobai János: Gazdag műsor a Tordai Művelődési Napokon. *Tordai Újság*, 2012. március 15. 6–7.; XII. Tordai Művelődési Napok [online]. *Pannon RTV*, 2013. január 20. <http://pannonrtv.com/web/?p=42054>; Torda, <http://www.torda.rs/vesti.html>

¹⁶⁹ Terhes Tamás: Óbecse: XVII. Kőketánc énekes népi gyermekjáték és néptánc vetélkedő [online]. *Délbír*, 2013. május 13. <http://delhir.com/cimlap/friss-hireink/7960-obecse-xvii-kketanc-enekes-nepi-gyermekjatek-es-neptanc-vetelkedo>

legjobb zenekarok és szolisták díjazása által. Az eddig 16 alkalommal megtartott vetélkedő színhelye Szenttamás.¹⁷⁰

Számos hagyományápolással foglalkozó egyesület és civil szervezet jelentős sikereket ért el a szerbiai, de a magyarországi rendezvényeken is. Az egyik ilyen kiemelkedő hagyományápoló szervezet a Nagy István kezdeményezésére 1995. szeptember 2-án Topolyán alakult, most szabadkai székhelyű Vajdasági Magyar Folklórközpont (VMF),¹⁷¹ amely „a szellemi és tárgyi népművészettel foglalkozók (igen nagy táborának) érdekvédelmi, értékmentő, szakmai szervezete kívánt lenni”.¹⁷²

A szervezet elsősorban a Vajdaságban élő, népzenevel, néptáncsal és egyáltalán népművészettel – néprajzzal foglalkozó embereket tömöríti egy intézménybe, ami persze nem zár ki semmiféle más népi kultúrát művelő szervezetekkel, szakemberekkel való együttműködést. Olyan információs és szervező központról van szó, mely a folklór szűkebb és tágabb értelemben vett területén tevékenykedő egyéneket és szervezeteket szeretné segíteni országhatárokon belül és kívül.

A VMF-nek több mint másfél száz egyéni tagja van, de több csoportegyesület is a soraiba lépett (középiskolás diákok, egyetemisták, tanáremberek, munkások, mérnökök, orvosok) a kb. 5000-re tehető aktív vajdasági műkedvelőből. Tevékenységét sikerült kiterjeszteni az egész Vajdaságra és a munkába bekapcsolni a szellemi és tárgyi folklór itt élő és alkotó művelőinek igen nagy részét.

Magyar népviseletbe öltözött fiatalok az Illés-napi felvonuláson

¹⁷⁰ Bővebben <http://www.vmf.org.rs/FR/Aranycitera.htm>; Varjú Márta: Citeraszóval Szenttamáson [online]. *Magyar Szó*, 2010. május 17. http://www.magyarsozo.rs/fex.page:2010-05-17_Citeraszoval_Szenttamason.xhtml

¹⁷¹ Honlapja: http://www.vmf.org.rs/index_hu.htm

¹⁷² A kezdetektől – napjainkig [online]. *A Vajdasági Magyar Folklórközpont Honlapja*. www.vmf.org.rs/index_hu.htm

A hagyományokat tisztelő temeriniek minden évben megemlékeznek az 1848–49-es szabadságharc bukása utáni ínséges időkről, amikor a falu lakói Szent Illés próféta napját (július 20. – mert ekkor érte a falut a legnagyobb elemi csapás) fogadalmi ünnepé tették. Volt idő azonban, hogy az ünnepet csak a templomban tarthatták meg, de léteznek feljegyzések a múlt század harmincas éveinek derekáról, amikor nagyszabású felvonulásokkal, tábori misével, szabadtéri színházi előadással emlékeztek az ősök fogadalmára.

Mintegy húsz éve szervezik meg a jelenlegi formájukban a megemlékezéseket, például az utcai felvonulást, amibe bekapcsolódtak a művelődési és civil szervezetek is. Ettől az időtől fogva viszik a menetben az új kenyeret is, amit a templomban a plébános atya megáld, majd az esti mulatságon megszeg és szétoszt a vendégek között.¹⁷³

Negatív példa a hagyományápolási jog gyakorlása terén, hogy 2009. december 28-án – előzetes bejelentés nélkül – minisztériumi rendelettel megszüntették a muzslyai anyakönyvvezetői hivatal munkáját. Azután a helyi tanács közbenjárására 2010. január 4-étől a hivatal újra megnyílt, de a gyerekek anyakönyveztetését és a halotti bizonyítványok kiállíttatását már a városban kellett elvégezni. Ezek után Muzslyán házasságot sem lehetett kötni, amivel több mint egy évszázados hagyomány szűnt meg. A helyi irodában (hétfőn, kedden, csütörtökön és pénteken) csak születési, házassági és halotti anyakönyvi kivonatot, valamint állampolgársági bizonylatot kérelmezhetek.

Itt még szokás az esküvőre való felvonulás
(Kecskés István felvétele)

¹⁷³ Góbor Béla: Kitartás és hűség. *Magyar Szó*, 2010. július 21. 5.; Uő: Temerin ünnepe. *Magyar Szó*, 2010. július 22. 10.

A sajtóban megjelent hír¹⁷⁴ azonban nem részletezte, hogy milyen miniszteri rendeletről is volt szó, és mivel indokolták meg azt. Azt sem tudtuk meg, hogy a miniszteri rendelet miért éppen vagy csak éppen Muzslyára vonatkozott. Annál inkább, mert ebben a helységben az őshonos magyar nemzeti közösséghez tartozók vannak többségben. Az sem egészen világos, hogy ha már az anyakönyvvezetői hivatal „január 4-étől újra megnyílt”, akkor – az anyakönyvi kivonatok kiadási kérelmének átvételén kívül – mivel foglalkozik, hiszen nem vezeti az anyakönyveket, és a muzslyaiak házasságot is csak a nagybecskereki városházán köthetnek – amennyiben nem kívánnak az anyakönyvvezető kiszállásáért külön (tízezer dinárt) fizetni.

A falugyűlésen az önkormányzat illetékese nem sok jóval biztatta a helybélieket: a törvény szerint ugyanis egy településen egy anyakönyvet lehet vezetni. Mivel Muzslya közigazgatásilag Nagybecskerek helyi közössége, így nem jogosult anyakönyvvezetőre. Az egyetlen megoldás az lenne, ha Muzslya visszakapná az önálló település státust.¹⁷⁵ A szerbiai jogszabályok biztosítják a szerzett nemzeti kisebbségi jogok védelmét. A szerb alkotmány 20/2. szakasza szerint „az emberi és a kisebbségi jogok elért szintje nem csökkenthető”.

Csaknem tíz hónapig tartó huzavona és a nemzeti kisebbségi jogok védelmével megbízott tartományi jogvédőhelyettes közbenjárása után – 2010. október közepétől – Muzslyán újra lehet házasságot kötni, mint ahogyan több mint egy évszázadon keresztül. Az esketést a városházán kell bejelenteni, amely alapján az adott napon az anyakönyvvezető kiviszi az anyakönyvet Muzslyára, és megtartja az esküvőt. Magyar nyelven és külön fizetség nélkül. „Egy kérdés azonban megválaszolatlan maradt: Kinek volt érdekében megbolygatni egy több mint egy évszázados hagyományt?”¹⁷⁶

3.4. AZ INFORMÁCIÓHOZ ÉS A TÁJÉKOZTATÁSHOZ VALÓ JOG

Az Európa Tanács nemzeti kisebbségek védelmére vonatkozó keretegyezményének 9/1. cikke a nemzeti kisebbséghez tartozó személynek a véleménynyilvánítási szabadságáról szól, amely magában foglalja „a véleményalkotás szabadságát és az információk, az eszmék megismerésének és közlésének szabadságát a kisebbség nyelvén, országhatárokra tekintet nélkül és hatósági szerv beavatkozása nélkül”. A tagországok kötelezettséget vállaltak, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeket nem éri hátrányos megkülönböztetés a tömegkommunikációs eszközökhöz való hozzájutásban.

A keretegyezményben részes államok nem akadályozhatják a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeket a nyomtatott tömegkommunikációs eszközök létrehozásában és használatában (9/3. cikk). Kötelezettséget vállaltak továbbá, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára megkönnyítik a tömegkommunikációs eszközökhöz való hozzájutást, ezzel is előmozdítva a toleranciát, és lehetőséget teremtve a kulturális sokszínűségnek (9/4. cikk).

¹⁷⁴ Mi lesz az esküvőkkel? *Magyar Szó*, 2010. január 6. 5.; Kecskés István: Száz év után megszűnt az eskettetés Muzslyán. *Magyar Szó*, 2010. január 9. 7.

¹⁷⁵ Kecskés István: A pénztelenség (mégsem) akadály Muzslyán. *Magyar Szó*, 2010. június 26. 5.

¹⁷⁶ Uő: (Újra) esketnek Muzslyán. *Magyar Szó*, 2010. október 16. 5.

Az Európa Tanács regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartájának ratifikálásával Szerbia vállalta, hogy a regionális vagy kisebbségi nyelvek használói számára e nyelvek használatának területei tiszteletben tartva a tömegtájékoztatási eszközök függetlenségének és autonómiájának elveit (11/1. cikk – Tömegtájékoztatási eszközök): (a/ii.) bátorítja és/vagy megkönnyíti legalább egy-egy, a regionális vagy kisebbségi nyelveken sugárzó rádió-állomás és televíziós csatorna létesítését; (d.) bátorítja és/vagy megkönnyíti regionális vagy kisebbségi nyelvű audiovizuális műalkotások készítését és terjesztését; (e/ii.) bátorítja és/vagy megkönnyíti regionális vagy kisebbségi nyelveken készült sajtócikkek rendszeres közlését; (f/ii.) kiterjeszti a létező pénzügyi támogatási intézkedéseket a regionális vagy kisebbségi nyelvű audiovizuális műalkotásokra.

Szerbia úgyszintén vállalta (11/2. cikk), hogy biztosítja a szomszédos országokból egy regionális vagy kisebbségi nyelvvel azonos vagy hasonló nyelven készült rádió- és televízióadás közvetlen vételének szabadságát, és nem támaszt akadályt a szomszéd országok ilyen nyelvű rádió- és televízióadásainak tovább sugárzása elé. Ezen túlmenően gondoskodik arról, hogy a regionális vagy kisebbségi nyelveket használók érdekeit képviseltessek vagy vegyék tekintetbe a törvényeknek megfelelően esetleg létrehozott, a tömegtájékoztatási eszközök szabadságát és pluralizmusát garantáló testületekben (11/3. cikk).

3.4.1. Tájékoztatási jogszabályok

Szerbia alkotmánya biztosítja a sajtószabadságot (50. szakasz) és a tájékoztatásra való jogot (51. szakasz). A 79. szakasz biztosítja a nemzeti kisebbségek számára a jogot a teljes körű, idejében történő és pártatlan anyanyelvű tájékoztatásra – beleértve az információk és eszmék kifejezését, fogadását, továbbítását és cseréjét is, valamint saját tájékoztatási eszközök létrehozását a törvényvel összhangban.

Szerbia a tájékoztatás területén is serkenti a tolerancia és a kultúrák közötti párbeszéd szellemét, és hatékony intézkedéseket foganatosít a területén élő minden ember közötti kölcsönös megbecsülés, megértés és együttműködés fejlesztése érdekében, etnikai, kulturális, nyelvi és vallási hovatartozásuktól függetlenül (81. szakasz).

Vajdaság Autonóm Tartomány illetékességét a tömegtájékoztatás területén a Vajdaság AT hatásköreinek meghatározásáról szóló törvény 62. szakasza határozza meg. A szakasz 3. pontja arra kötelezi a tartományt, hogy biztosítsa a nemzeti kisebbségek és etnikai közösségek nyelvén működő tömegtájékoztatási eszközök munkájához szükséges eszközök egy részét vagy egyéb feltételeket a nemzeti kisebbségek és etnikai közösségek saját nyelvű tájékoztatására.

A törvény ugyancsak felhatalmazza a tartományt, hogy szervei révén felügyeletet gyakoroljon területén a tömegtájékoztatást szabályozó törvény végrehajtása felett. Ezt a teendőt a tartomány átruházott jogkörben látja el (63. szakasz).

A tömegtájékoztatás terén a hatáskörébe tartozó teendőket a tartomány a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsaira ruházhatja át (74/5. szakasz).

Vajdaság AT statútuma szerint (25/1. szakasz) az összlakosságában számbeli kisebbséget alkotó nemzeti közösségek tagjai a nemzeti tanácsok révén vesznek részt a tájékoztatást érintő kérdésekkel kapcsolatos döntéshozatalban is. A szakasz második bekezdése alapján Vajdaság AT jogainak és kötelességeinek keretében az egyes feladatok ellátását a nemzeti tanácsokra bízta, vagy bevonja őket a tájékoztatás kérdéseiről való döntéshozásba, és eszközöket biztosít e feladatok ellátásához. Ezek a megfogalmazások azonban túlságosan általánosak és eltérő értelmezésekre adhatnak okot, amíg pontosítva nem lesz, hogy a nemzeti tanácsoknak valójában milyen illetékessége is van ezen a téren.

Kétségtelen azonban, hogy Vajdaság AT hatáskörébe tartozik a nemzeti kisebbségi nyelvű, tartományi jelentőségű tájékoztatási eszközök működésének biztosítása (Statútum, 29. szakasz, 12. pont, 3. bekezdés). Valamint az is, hogy a Tartományi Képviselőházban a tömegtájékoztatás kérdéseiben kötelezően ki kell kérni a nemzeti közösségek tanácsának véleményét (40/7. szakasz).

A nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről szóló törvény 17/1. szakasza alapján a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogosultak saját nyelvükön a teljes körű és pártatlan tájékoztatásra, beleértve az információk és eszmék kifejezését, fogadását, továbbítását és cseréjét a sajtó és más tömegtájékoztatási eszközök útján.¹⁷⁷ Az államnak kötelessége a közszolgálati rádió és televízió műsoraiban biztosítani a tájékoztatási, kulturális és oktatási tartalmakat a nemzeti kisebbség nyelvén, de alapíthat külön rádió- és televízió-állomásokot a nemzeti kisebbségek nyelvén sugárzott műsorokra. A szakasz megismétli a nemzeti kisebbségekhez tartozók alkotmányos jogát, hogy saját nyelvű médiumokat alapítsanak és tartsanak fenn.

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek önkormányzati jogukat a tájékoztatás területén is a nemzeti tanács által valósíthatják meg (19/1. szakasz), amiről a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény részletesen rendelkezik.

A törvény alapján a nemzeti tanács képviseli a nemzeti kisebbséget az anyanyelvű tájékoztatásban mint az önkormányzat érvényesítése négy területének egyikében, részt vesz a döntéshozatalban, vagy dönt az e területre vonatkozó kérdésekről.

A nemzeti tanács a törvénnyel összhangban önállóan vagy más jogi személlyel egyetemben lapkiadó, rádió-televíziós, nyomdai, valamint vételezett (hang- és képhordozó) médiát reprodukáló tevékenységet folytató intézményeket és gazdasági társaságokat alapíthat, és alapítói jogokat és kötelességeket gyakorolhat (2. szakasz, 2. bekezdés; 10. szakasz, 1. bekezdés, 6. pont; 19/1. szakasz).

A tájékoztatási törvény szerint tájékoztatási eszközt alapíthat minden belföldi jogi személy. A tájékoztatási eszközt beírják a tájékoztatási eszközök nyilvántartásába. A tájékoztatási

¹⁷⁷ „Pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na potpuno i nepristrasno obaveštenje na svom jeziku, uključujući pravo na izražavanje, primanje, slanje i razmenu informacija i ideja putem štampe i drugih sredstava javnog obaveštavanja.” (Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina. *Službeni list SRJ* [a JSZK Hivatalos Lapja], 2002. február 27. 11. sz.)

eszközt alapító jogi személy alapítója lehet minden belföldi és külföldi jogi és természetes személy a törvénnyel összhangban (14. szakasz, 1. és 2. bekezdés). (A közhivatalokról szóló törvény is – a 3/4 szakaszban – kimondja, hogy a törvény által meghatározott nemzeti kisebbségi nyelvű tájékoztatási tevékenység, illetve feladatok végzésére intézmények vagy vállalatok alapíthatók.)

Szerbiában tájékoztatási eszköz alapítója nem lehet – sem közvetve, sem közvetlenül – az állam és a területi autonómia, sem intézmény, vállalat és egyéb jogi személy, amely többségében állami tulajdonban van vagy amelyet teljes egészében, illetve túlnyomó többségben közjövödelmekből pénzelnek kivéve, ha ez nincs külön, a műsorszórást rendező törvénnyel előírva (14/3. szakasz). Habár a törvény a helyi önkormányzatot nem említi, tekintettel arra, hogy alapító nem lehet olyan jogi személy, „amelyet teljes egészében, illetve túlnyomó többségben közjövödelmekből pénzelnek”, úgy tekinthető, hogy ez a rendelkezés az önkormányzati egységekre is vonatkozik.

A nemzeti kisebbségeknek és etnikai közösségeknek az anyanyelvű tájékoztatáshoz való joga megvalósítása, kultúrájuk és identitásuk ápolása céljából Szerbia „a nemzeti kisebbségi és az etnikai közösségi nyelvű médiák működéséhez biztosítja az eszközök, illetve az egyéb feltételek egy részét” (5. szakasz).

A körzeti (most felső) bíróság az ügyész javaslatára megtilthatja (17. szakasz) az információk terjesztését, amikor megállapítja, hogy ez a demokratikus társadalomban szükséges a faji, nemzeti és vallási gyűlöletre való uszítás megakadályozása érdekében, „az információ megjelentetése pedig közvetlen, jövőtehetetlen következménnyel fenyeget, amelynek a bekövetkeztét más módon nem lehet megakadályozni”.¹⁷⁸

A törvény tiltja (38. szakasz) az olyan eszmék, információk és vélemények megjelentetését, amelyek ösztönzik a hátrányos megkülönböztetést, egyes személyek vagy csoportok elleni gyűlöletet vagy erőszakot, mert valamely fajhoz, valláshoz, nemzethez, etnikai csoporthoz, nemhez tartoznak vagy nem tartoznak, illetve szexuális orientációjuk miatt függetlenül attól, hogy a közlés által bűncselekményt követtek el vagy sem. Annak a személynek vagy csoportnak, akire, illetve amelyre az ilyen információ vonatkozik, joga van a szerző és azon médium felelős szerkesztője ellen, amelyben az információ megjelent, bírósági keresetet indítani, amellyel követelhető az információ ismételt közlésének megtiltása és az ítéletnek az alperesek költségére való megjelentetése (39/1. szakasz).

A törvény megköveteli (56/7. szakasz), hogy a médiában az információ helyesbítése azon a nyelven jelenjen meg, mint az információ, amelyre valaki válaszol, vagy amelyet helyesbít. Amennyiben a válasz vagy a helyesbítés más nyelven készült, mint a reagálásra okot adó információ, a felelős szerkesztő köteles megjelentetni a választ, illetve a helyesbítést, ha az a személy, akinek joga van a válaszra, illetve a helyesbítésre, a saját költségén lefordíttatja arra a nyelvre, amelyen publikálásra került az információ, amelyre válaszol, vagy amelyet helyesbít (56/8. szakasz). Ha a válasz nem azon a nyelven készült, amelyen a sérelmezett

¹⁷⁸ Zakon o javnom informisanju. *Službeni glasnik RS* [az SZK Hivatalos Közlönye], 2003. április 22. 43. sz.; módosítások: 2005. 61. sz.; 2009. 71. sz.; 2010. 89. sz.)

információ, és utólag sem lett arra a nyelvre lefordítva, ez indokoltá teszi a meg nem jelentetését (58. szakasz, 1. bekezdés, 10. pont).

A tájékoztatási eszközöket a törvény (101. szakasz) kötelezte, hogy szervezési felépítésüket és általános aktusait a hatályba lépéstől számított 90 napos határidőn belül hozzák összhangba a törvénnyel. Azok a tájékoztatási eszközök, amelyeknek alapítói az állam és a területi autonómia vagy olyan intézmény, illetve vállalat, amely többségében állami tulajdonban van, vagy ha olyan tájékoztatási eszközről van szó, amelyet többségében közjöveldelmekből pénzelnék, és amelyre nem alkalmazzák a műsorszórásra vonatkozó törvényt, a törvény hatályba lépésétől számított három éven belül megszűnnek működni.

A műsorszórási törvény szerint (4. szakasz) a közszolgálati műsorszórási szolgáltató kifejezésen a következőt kell érteni: a polgárok részére általános érdekű tájékoztatási, oktatási, művelődési-művészeti, gyermek-, szórakoztató, sport- és egyéb rádió- és televíziós műsorok gyártása, vásárlása, feldolgozása és közvetítése, különösen pedig emberi és polgári jogaik megvalósítása, az eszme- és véleménycsere, a politikai, nemi, nemzetek közötti és vallási tolerancia, valamint a nemzeti identitás megőrzése érdekében.

A műsorszórási politika hatékony megvalósítása és fejlesztési feltételeinek biztosítása érdekében a törvény létrehozta a Műsorszórási Ügynökséget (RRA).¹⁷⁹ Az ügynökség tanácsának kilenc tagja van (22. szakasz), akiket olyan területeken dolgozó tekintélyes szakértők közül választanak, amelyek fontosak az ügynökség feladatainak végzése szempontjából (médiaszakértők, hirdetési szakértők, jogászok, közgazdászok, telekommunikációs mérnökök stb.). A tanács tagjait a Szerb Képviselőház választja a törvényben meghatározott javaslattevők által jelölt személyek közül. A nem kormányzati szervezetekkel és a polgárok egyesületeivel közös jelöltet javasolhatnak a tanácsba a nemzeti és etnikai kisebbségek védelmével foglalkozó szervezetek is (23. szakasz, 2. bekezdés, 5. pont).

Az ügynökség hatáskörébe tartozik egyebek között az olyan műsorok sugárzásának megakadályozása, amelyek ösztönzik a hátrányos megkülönböztetést, az egyes személyek vagy csoportok elleni gyűlöletet, mert valamely fajhoz, valláshoz, nemzethez, etnikai csoporthoz vagy nemhez tartoznak (8. szakasz, 2. bekezdés, 3. pont).

A törvény kötelezi a műsorsugárzókat, hogy az iskoláskor előtti gyermekek számára készült külföldi műsorokat szerb nyelvre vagy a nemzeti és etnikai közösségek nyelveire szinkronizálják (68. szakasz, 7. pont). A műsorsugárzó köteles a programot szerb nyelven készíteni vagy sugározni, illetve biztosítani, hogy az idegen nyelvű műsorok szerb nyelvre legyenek fordítva. Ez a kötelezettség nem vonatkozik azokra a műsorsugárzókra, amelyek a nemzeti kisebbségek számára készítik vagy sugározzák a műsort, valamint a közszolgálati intézmények nemzeti kisebbségi nyelvű tájékoztatási műsoraire és a külföldi zeneműsorokra (72. szakasz). Az ilyen műsorsugárzók kötelesek a nemzeti kisebbségi nyelven sugárzott műsornak legalább az 50%-át saját produkciójukban előállítani (73. szakasz). (Ugyanez a kötelezettség vonatkozik a szerb nyelven sugárzó adókra is.)

¹⁷⁹ Republička radiodifuzna agencija, <http://www.rra.org.rs/latinica>.

A közszolgálati adók által készített és sugárzott műsorokat általános érdekűnek nevezi a törvény, amelyeknek biztosítaniuk kell a tartalmak sokféleségét és kiegyensúlyozottságát, valamint a mai társadalom demokratikus értékeinek támogatását, „különösen pedig az emberi jogok és a kulturális, nemzeti, etnikai, valamint a politikai pluralista eszme és gondolkodásmód tiszteletben tartását (77. szakasz).

A törvény – a műsorszórók általános kötelezettségein túl – kötelezi az adóállomásokat, hogy a műsorsugárzási területeken tiszteletben tartsák a nyelv és a beszéd standardjait, úgy a többségi nemzet, mint – megfelelő arányban – a nemzeti kisebbségek, illetve etnikai csoportok tekintetében (78. szakasz, 3. pont). Továbbá, hogy olyan művelődési programokat sugározzanak, amelyek kifejezik mind a népek, mind a kisebbségi és etnikai csoportok kulturális identitását lehetővé téve számukra, hogy azokon a területeken, amelyeken élnek, bizonyos programokat és műsorokat a saját nyelvükön és írásmódjukon kísérjenek figyelemmel (78. szakasz, 4. pont).

A közszolgálati adók kötelesek a tájékoztatási műsorok készítése és sugárzása idején a különböző politikai szereplők bemutatásakor tiszteletben tartani a pártatlanság és a tárgyilagosság elvét, kiállni a közvélemény szabad és pluralista megnyilvánulása mellett, megakadályozni a faji, vallási, nemzeti, etnikai és egyéb türelmetlenség vagy gyűlölet minden formáját, illetve a szexuális beállítottság miatti türelmetlenséget (79. szakasz).

A helyi önkormányzatokról szóló törvény előírja, hogy a község/város saját intézményei révén (20. szakasz, 34. pont) gondoskodik a helyi jellegű tájékoztatásról, és biztosítja szerb nyelven és a községben használatos nemzeti kisebbségi nyelven való tájékoztatást. Televízió- és rádióállomásokat alapíthat a községben hivatalos használatban levő nemzeti kisebbségi nyelvű tájékoztatásra, valamint az olyan kisebbségi nyelveken való tájékoztatásra, amelyek nincsenek hivatalos használatban, de ezt is biztosítani kívánják. A helyi önkormányzati egység szervei és szolgálatai kötelesek munkájukról a tájékoztatási eszközök által és más megfelelő módon tájékoztatni a polgárokat (71/1. szakasz).

A község/város szolgálatokat, közvállalatokat, intézményeket és szervezeteket alapíthat statútumával összhangban, és felügyeli azok munkáját (32. szakasz, 8. pont), kinevezi és felmenti az igazgató- és felügyelőbizottságot, kinevezi és felmenti a közvállalatok, intézmények, szervezetek és szolgálatok igazgatóit, amelyeknek az alapítója, jóváhagyja az alapszabályukat a törvénnyel összhangban (32. szakasz, 8. pont). Ez azt jelenti, hogy a község/város rendeletet hozhat közszolgálati tájékoztatási vállalat alapításáról, amelynek az igazgatási jogát a képviselő-testület gyakorolja.

3.4.2. Anyanyelvű tájékoztatás a gyakorlatban

Szerbiában „a média helyzete nem volt ilyen aggasztó, mint manapság. Egyre jobban szűkül a szabad és igazán független média számára a mozgástér, a fenntarthatóság. Egyszóval az egész média zsákutcába szorul. A legfőbb baj, hogy nem látok sem politikai akaratot, sem hajlandóságot arra, hogy rendezzék a médiumok helyzetét. Még inkább megérezte ezt a

kisebbségi média, és annyira megcsínylette, hogy nem is tudom, hogyan fogja megtalálni a kivezető utat a jelenlegi helyzetből”¹⁸⁰ – nyilatkozta Szerencsés Zsuzsanna újságíró.

Az amerikai Freedom House (FH) washingtoni központú független civil szervezet felmérése szerint Szerbiában „a médiák félig szabadok”. A felmérés alapján Szerbia a 2011-es évben a 196 értékelt ország közül a 72. (Szlovénia a 48., Montenegró a 80., Horvátország pedig a 85.) helyre került. Szerbiában a fő akadály a cenzúra és a politikai pártok befolyása a sajtóra, amely nem tárgyilagosan, hanem az őket pénzelő pártok utasításai alapján tájékoztat. A szervezet szerint Szerbiára jellemző még a „tajkunok” (újgazdagok, gazdasági oligarchák) befolyása is a sajtóra.¹⁸¹ A Délkelet-európai Médiaszervezet (SEEMO) szerint Szerbiában „nagy nyomás nehezedik a sajtóra”.¹⁸² Ezek a megállapítások érvényesek a nemzeti kisebbségi médiára is.

A vajdasági magyar média az elmúlt években sorvadásnak indult. Az anyanyelvű tájékoztatás területén a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről szóló törvény 8. szakaszában említett „szerzett jogok” védelme leginkább csak papíron létezik. Apatinban például, ahol mintegy 4000 magyar él, „voltaképpen nem is létezik magyar nyelvű tájékoztatás”.¹⁸³

Nehéz (és nem csak anyagiak tekintetében) helyzetben van a vajdasági magyar média, elsősorban a nyomtatott sajtó, de az ott dolgozó újságírók legtöbbször is, ami már veszélyezteti a sajtószabadságot és a tárgyilagos tájékoztatást is. Oda jutottunk, hogy a „vajdasági magyarságnak nem kell a saját sajtója, a vajdasági újságírói központok nem rivalizálnak egymással, egymás közti viszonyukra az utálkozás a jellemző”.¹⁸⁴

¹⁸⁰ Varjú Márta: A média zsákutcában van. *Magyar Szó*, 2010. január 15. 5. „Az a vélemény uralkodott el médiakörökben, hogy az elmúlt egy évtized alatt sohasem volt annyira rossz helyzetben a sajtó Szerbiában, mint most: az újságírók állandó veszélynek vannak kitéve, kérdésessé vált, tudják-e egyáltalán biztosítani alapvető egzisztenciájukat, vagy maholnap egyszerűen az utcára kerülnek azért, mert nem megfelelőképpen magánosították az adott médiaházat, vagy mert képtelenek tovább tűrni a munkáltató által újonnan támasztott, megalázóan tekinthető feltételeket.” (Virág Árpád: Az állam markában. *Magyar Szó*, 2011. április 7. 1., 4.)

¹⁸¹ Stojanović, D. – Stepanov, S. J.: U Srbiji samo političari imaju sva prava [Szerbiában csak a politikusok élveznek minden jogot]. *nsreporter*, 2011. december 8. 17.; A „részben szabad” kategóriába minősítette le a magyar sajtót a Freedom House [online]. *VajdaságMA*, 2012. május 1. <http://www.vajma.info/cikk/magyarorszag/12101/A-reszben-szabad-kategoriaba-minositette-le-a-magyar-sajtot-a-Freedom-House.html>

„Szerbiában nem tudni pontosan, hogy kik a médiák igazi tulajdonosai és ez a kérdés különösen aktualizálódik majd, amikor az állam, ahogyan azt a Médiastratégia előlárja, kivonul a médiák tulajdonjogából.” (Utica tajkuna potrebno ozakoniti [A tajkunok befolyását törvényesíteni kell] [online]. *RTV B92*, 2012. szeptember 13. <http://nuns.rs/info/news/17563/uticaj-tajkuna-potrebno-ozakoniti.html>); M. D. M.: Mišković priznao da je vlasnik lista *Press* [Mišković elismerte, hogy a *Press* lap tulajdonosa]. *Danas*, 2012. november 13. 1., 4.; A Freedom House 2012. évi jelentésében Szerbia a sajtószabadság tekintetében a világ 197 értékelt országa között a 77. helyre, vagyis öt hellyel hátrább került, mint egy évvel korábban (Kuzmanović, K.: Od početka godine ubijeno 29 novinara. *Danas*, 2012. május 3. 7.).

¹⁸² SEEMO: Nagy nyomás nehezedik a sajtóra. *Magyar Szó*, 2012. január 6. 2. A szervezet 2012. évi jelentésében Szerbiát a 74. helyre rangsorolta. K. Živanović: Svetski dan slobode medija [A sajtószabadság világnapja]. *Danas*, 2013. május 4. 7.

¹⁸³ Fekete J. József: Belebukott. *Magyar Szó*, 2010. október 9. 19.; Uő: Pert nyert az Apatini Rádió, csak hogy időközben felszámolták. *Magyar Szó*, 2010. október 23. 19.

¹⁸⁴ Tőke János: A vajdasági magyarságnak nem kell a saját sajtója. *Magyar Szó*, 2009. december 4. 1., 5.

A Köztársasági Cégjegyzék adatai szerint Szerbiában összesen 937 bejegyzett média működik. A tartományi ombudsman által készített 2010. évi felmérés¹⁸⁵ 19 nyomtatott és 30 elektronikus, azaz összesen 49 vajdasági kisebbségi médiát vizsgált meg. A tizenegy nyelven író, műsort sugárzó vajdasági kisebbségi sajtó egészét figyelembe véve a legkiterjedtebbnek a magyar nyelvű média mondható a maga tíz írott sajtótermékével, tizenöt rádióműsorával és öt tévéműsorával.¹⁸⁶

A felmérés szerint a munkakörülmények műszaki-technológiai jellegű vizsgálata meglehetősen elmarasztaló eredményeket hozott. A kisebbségi médiaházak mindössze 4 százaléka tud kitűnő munkafeltételeket biztosítani dolgozói számára. Az újságírók 15 százaléka dolgozik igen jó feltételek között, 42 százaléuk átlagosnak mondható viszonyok között, 13 százaléuk pedig rossz munkaviszonyok között végzi mindennapi munkáját.

A legnagyobb gondot mégis a pénzügyi bizonytalanság jelenti, mely maga után vonja a műsortervek, műszaki elképzelések megvalósításának korlátozását. A megfelelő szakemberek hiánya, a fiatalok érdeklődésének elmaradása jellemezte szinte mindegyik vajdasági sajtóorgánusot. A felmérés során megkérdezett újságírók jelentős része beszámolt politikai nyomásgyakorlással kapcsolatos tapasztalatokról, melyek elsősorban helyi politikusokhoz vagy az adott nemzeti tanács tagjaihoz köthetők.¹⁸⁷

„A kisebbségi média esetében a legszembeötlőbb nehézségeket a pénzelési gondok, a néhány esetben tapasztalt újságírókra gyakorolt nyomás, a rendezetlen privatizációs kérdések jelentik” – mondta Vukašinović Éva kisebbségi kérdésekkel megbízott tartományi ombudsmanhelyettes¹⁸⁸ a tartományi képviselőház tájékoztatási és a nemzetiségek közötti viszonyokkal foglalkozó bizottsága 2010. szeptember 21-én megtartott együttes ülésén az ombudsmani jelentést ismertette.

A tartományi ombudsman ajánlásában szorgalmazza a tájékoztatási, a helyi önkormányzati, a nemzeti kisebbségekről szóló, illetve a nemzeti tanácsokról szóló törvények összehangolását, mivel a jelen pillanatban homályosnak nevezhetők az alapítói jogokra vonatkozó előírások. Az ajánlás értelmében világosan meg kellene határozni, hogy az állam lehet-e alapítója egy médiaháznak vagy sem. Pontosan meg kell állapítani továbbá azt is, milyen anyagi forrásokra számíthat az adott sajtóorgánus. Az ombudsman javasolja egy olyan megoldás elfogadását, melynek értelmében az állam vállalná az irodafenntartási, irodabérlési és más állandó jellegű költségek fedezését.¹⁸⁹

¹⁸⁵ A tartományi ombudsman *Manjinski mediji u Vojvodini* [A kisebbségi média Vajdaságban] című jelentését lásd a *Zvanična web prezentacija Pokrajinskog ombudsmana Autonomne Pokrajine Vojvodine*, http://www.ombudsmanapv.org/Dokumenti/2010/Manjinski_mediji_u_Vojvodini.pdf honlapon. Lásd még Halász Gyula: Biztos lábakra kell helyezni a kisebbségi tájékoztatást. *Magyar Szó*, 2010. szeptember 9. 5.

¹⁸⁶ A Vajdasági Magyar Újságírók Egyesületének Médiatára 25 rádiót és 17 televíziót sorol fel, amelyek naponta 156 óra rádióműsort és 66 óra tévéműsort sugároznak magyar nyelven. Ez összesen 9 óra 15 perc adás óránként. (Simon Erzsébet: Felfelé és lefelé. *Magyar Szó*, 2011. május 7. 14.)

¹⁸⁷ Virág Árpád: Homályos jogszabályok hálójában. *Magyar Szó*, 2010. szeptember 22. 5.

¹⁸⁸ Uo.

¹⁸⁹ Uo. A felmérésről lásd még Szerbhorváth György: Tartományi média-zabhegyezők című írását. *Magyar Szó*, 2010. október 5. 5.

Komoly problémák nehezítik a vajdasági magyar nyomtatott sajtó fejlődését. Az egyre inkább eluralkodó egypárti monopólium és szellemiség miatt lapjainkban szinte lehetetlen olyan bíráló, elemző írásokat közölni, amelyek eltérnek a hatalom és a pártok napi politikai elvárásaitól, illetve a másként gondolkodók álláspontjait is tükrözik. „Egypártivá vedlettek a közmédia igazgatóbizottságai, egypárti lett a sajtónk, és a sajtószabadság az internetre költözött fel.”¹⁹⁰

Az egyetlen vajdasági magyar nyelvű napilap, a *Magyar Szó* esetében már önmagában is sikernek számít, hogy a kiadónak „a néhány éve gyülemelő veszteséget 2010-ben sikerült a nullát jelentő lécc fölé emelni, ami a jelentős mértékben növekvő nyomdai termelékenységnek köszönhető.”¹⁹¹ (2004. június 29-e óta a *Magyar Szó* napilapnak és a *Hét Nap* hetilapnak a Magyar Nemzeti Tanács [MNT] az alapítója). Olyan helyzet alakult ki, hogy „a magyar napilapolvasó – akinek ugyanolyan joga van tájékozódni, mint a többségi nemzet tagjainak – drágábban élhet e jogával.”¹⁹² A *Magyar Szó* kedden, csütörtökön és szombaton 50, más napokon 40 dinárba, a szerb nyelvű *Danas* napilap például napi 30, illetve a hétfői szám 40, a *Blic* napilap 25 dinárba kerül.

A lapok példányszáma jelentősen visszaesett: a 2011-es adatok szerint a *Magyar Szó* naponta ténylegesen eladott példányszáma (az előfizetettekkel együtt) hétköznap alig haladja meg a kétezret (2010-ben naponta 3 051-et adtak el), a tévéműsort is tartalmazó csütörtöki, valamint a hétfői számból 15 000-17 000 kel el (ez a szám 2010-ben 18 118 volt).¹⁹³ A *Hét Nap* szerkesztősége annak ellenére, hogy „havi bontásban” átlagosan 3703 újságot ad el, „még nem bukott bele a vállalkozásba”. „Nagy pénzébe” kerülhet ez az alapítónak. Ezzel szemben a *Családi Kör* („nem politikai”) hetilap heti 15 000 példány fogy el „minden közpénzezből eredő támogatás nélkül.”¹⁹⁴

¹⁹⁰ Végel László: Régi tömlő, új bor. *Családi Kör*, 2009. december 31. 8., 9.

¹⁹¹ Szeli Balázs: Bizakodva nézünk a jövőbe. *Magyar Szó*, 2010. december 24. 1., 6. A 2009-es év vonatkozásban lásd uő: Túléltek! *Magyar Szó*, 2009. december 23. 1., 5. A vajdasági magyar sajtó helyzetéről lásd még: Varjú Márta: A dolgok jobbra fordultak a *Magyar Szóban*. *Magyar Szó*, 2010. augusztus 14. 14.; Halász Gyula: Koldusbotra jutott a vajdasági magyar nyelvű tájékoztatás. *Magyar Szó*, 2010. augusztus 14. 16.

Bordás Győző, a Magyar Szó Lapkiadó Kft. megbízott igazgatója 2011. december 22-i ünnepi beszédében, évzáró jelentésében kijelentette, hogy „a több évi veszteséges és pangásos időszak után már tavaly sikerült talpra állnunk, az idei évet pedig ismét nyereséggel zártuk! Több millió dináros haszonnal zártunk, a pénzből új gépparkra, nyomdafel-szerelésre is jutott”. (Szeli Balázs: Ismét nyereség! *Magyar Szó*, 2011. december 23. 12.)

Az MNT 2011. december 29-i ülésén, a Magyar Szó Lapkiadó Kft. 2012. évi munkaterve és pénzügyi terve indoklásakor Bordás elmondta: „Két évvel ezelőtt a Magyar Szó Kft.-nek 20 millió dinár vesztesége volt, és 42 millió dinár adóssága is. A múlt évben [2011-es – B. A.] sikerült az adósságokat némileg csökkenteni és másfél millió dinár jövedelmet megvalósítani, de most két nappal az év befejezése előtt bátran bejelenthetem, hogy a lapkiadó 13 millió nyereséggel fogja zárni. A lapkiadó tartozásának lecsökkentésében óriási segítséget vállalt magára az MNT. Az alapítványoktól az év elején 5 millió dinárt kaptunk a 2009-es és a 2010-es tiszteletdíjak fedezésére, valamint az MNT közvetítésével 15,5 milliót kaptunk a magyar kormánytól a hiteleink csökkentésére. Az egykori adósságot sikerült a felére csökkenteni.” (dió: Megérte a befektetett munka. *Magyar Szó*, 2011. december 31. 5.)

¹⁹² Sebestyén Imre: Tájékozódás – Optimista gondolatok lehangelő helyzetben. *Új Esély*, 2010. május 14. 9.

¹⁹³ Vajdasági magyar médiastratégia 2011–2016. 7. [online]. A Magyar Nemzeti Tanács Hivatalos Honlapja, <http://www.mnt.org.rs/462-VAJDASAGI-MAGYAR-MEDIASTRATEGIA-2011-2016>

¹⁹⁴ Lefutott ügy. *Családi Kör*, 2011. december 15. 8–9.; Vajdasági magyar médiastratégia... 9–10.

Az újságírók általában alacsony bérért dolgoznak. 2011 végén a *Magyar Szó* fiatalabb újságíróinak a nettó alapfizetése nem haladta meg a 25 000 dinárt, a szerkesztőké pedig a 34 000 dinárt, miközben Szerbiában az átlagkereset novemberben – a hivatalos adatok szerint – 38 363 dinár volt.¹⁹⁵

Az egyetlen magyar nyelvű napilap, a *Magyar Szó* teljesen a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) irányította Magyar Nemzeti Tanács (MNT) befolyása alá került, vagyis „egypárti” lett. Az MNT pedig akkor nevezi ki és meneszti a lap főszerkesztőjét, vagy éppen a lapkiadó kft. igazgatóját, amikor csak akarja, illetve amikor erre utasítást kap. (Ugyanez vonatkozik a *Hét Nap* hetilapra, a Pannon RTV-re és a Mozaik TV-re is.)

A VMSZ megoldotta azt, ami eddig csak az egypártrendszerben sikerült: A „vajdasági magyar médiahálózat létrehozása” ürügyén az irányítása alá került sajtóba egyszerűen nem kerül(het) be bíráló, elemző írás a vezető párt- és állami tisztségviselők munkájáról, viselt dolgairol. Így az esetleges felelősségre vonásra, elszámoltatásra és a lemondásra sem kell gondolniuk. A döntéshozók maguk sem titkolták, hogy „a szép sikerekről színes tudósításokban beszámoló, a politikai elit által kézivezérelt sajtót kívánnak teremteni maguknak”.¹⁹⁶ Több neves újságíró önként távozott a szerkesztőségből, így fejezve ki a szerkesztéspolitikával és a vállalat vezetésével való elégedetlenségét.

A *Magyar Szó* első száma még a második világháború alatt, 1944. december 24-én jelent meg *Szabad Vajdaság* címmel, amelyet 1945. szeptember 27-én *Magyar Szóra* változtattak. A lap fejléce azóta nem változott

¹⁹⁵ Prosečne mesečne zarade po zaposlenom u Republici Srbiji u 2011. godini [A foglalkoztatottak 2011. évi átlagfizetése a Szerb Köztársaságban] [online]. *Website Informer. HLB DST-Revizija*, <http://www.revizija-dst.co.rs/index.php?thi sPage=statistika&tabla=tabl>

Szerbiában a 2011. decemberi átlagfizetés 43.887 dinár volt (414 euró), ami reálisan 15,2 százalékkal, nominálisan pedig 14,4 százalékkal volt nagyobb, mint novemberben, közölte a Köztársasági Statisztikai Hivatal. E.D.: Prosečna plata u Srbiji u decembru 43.887 dinara. *Danas*, 2012. január 26. 10. A *Hét Nap* állandó alkalmazottainak az átlagbére 2010-ben 46 000 dinár, a *Magyar Szó* alkalmazottainak az átlagfizetése pedig 30 000 dinár volt – közölte Barát Tóth Lívia, az MNT tájékoztatói ügyekkel megbízott leköszönt tanácsosa a Magyar Nemzeti Tanács 2011. február 28-i ülésén (Pesevszky Evelyn: Elindult az MNT felvételi felkészítője. *Magyar Szó*, 2011. március 1. 1., 4.).

¹⁹⁶ Vári Görgy: A vajdasági magyar politika és a *Magyar Szó*. Pozitív hangolás [online]. *Magyar Narancs*, 2011. július 7. http://magyarnarancs.hu/belpol/a_vajdasagi_magyar_politika_es_a_magyar_szo_-_pozitiv_hangolas-76458; Bozóki Antal: A sajtó hatalma [online]. *Bozóki Antal (hon)lapja*, <http://bozokiantal.blogspot.com/2012/02/sajto-hatalma.html>; uő: Érdeklődő újságíró [online]. *A Magyar Polgári Szövetség honlapja*, 2011. március 20. <http://www.mpsz.net/>; *VMDP Hírlevél*, IX. évf. 67. sz., 2011. március 23.; *Magyar Szó*, 2011. március 23. 7.

Szakmai körökben, de a vajdasági magyar közvéleményben is nagy felháborodást keltett az MNT 2010. február 26-i zentai ülésének döntése, amelyen „egy ellenszavazattal döntöttek egy, a *Magyar Szó* szerkesztéspolitikáját felügyelő, javaslatokat tevő laptanács megalakításáról, amelyet »politikailag nem megmártóztott«, köztisztelőben álló személyekből állítanának össze”.¹⁹⁷

A magyar média szerkesztősegei és az újságíró-egyesületek nyilatkozataikban rendre elítélték az MNT-nek a laptanács létrehozására vonatkozó döntését, ami – a megszólalók szerint – nem más, mint a „cenzori tanácsnak” és a „direkt cenzúrának” az újbóli bevezetése lenne. A lap szerkesztősege 2010. március 2-i állásfoglalásában „kiskorúsításként” ítélte meg és erőlesen elutasította a szerkesztéspolitikát „figyelemmel kísérő” laptanács megalakítására vonatkozó határozatot.¹⁹⁸ Még a Délkelet-európai Médiaszervet (SEEMO) is aggodalmának adott hangot az MNT részéről a *Magyar Szó* napilap szerkesztőire és újságíróira kifejtett nyomásgyakorlás kapcsán.¹⁹⁹ Az új összetételű MNT harmadik, 2010. szeptember 3-i ülésén végül visszavonta a *Magyar Szó* laptanácsáról szóló döntést.²⁰⁰

Az anyagiakra hivatkozva a *Magyar Szó* napilap főszerkesztőségét Szabadkára költöztették. A lapot most Újvidéken, Szabadkán és Zentán szerkesztik, ami megnehezíti a szerkesztőségek munkáját és a lapszerkesztést is. A *Képes Ifjúság* csak úgy tudott megmaradni, hogy a *Magyar Szó* mint mellékletet jelenteti meg. A legkisebbjeink rossz, szinte kilátástalan anyagi helyzetbe jutott lapjait, a *Jó Pajtást*, a világ egyetlen magyar nyelvű gyermekhetilapját és a *Mézeskalácsot*, a kicsinyek havi folyóiratát is beolvasztották a Magyar Szó Kft.-be. Az átszervezés lényegében leépítést jelentett, amelyben a politikusok mozgástere és a piaci kényszerhelyzet nehezen tisztázható.²⁰¹

Újabban nemzetközinek is nevezhető botrányt kavart a Nemzeti Tanács 2011. június 23-i döntése, amellyel „gyorsított eljárással” – olyan okok miatt, amelyek „80-90 százaléka a VMSZ-hez kötődik” – leváltotta a *Magyar Szó* főszerkesztőjét, és a helyére megbízott főszerkesztőt nevezett ki.²⁰² A következő napon a lap címlapján az állt, miszerint ez volt „a közéleti napilap utolsó száma”.

¹⁹⁷ Gergely József: „A magyar közösséggel szembe megy a *Magyar Szó*”. *Magyar Szó*, 2010. február 27. 1., 5.

¹⁹⁸ Kiskorúsításként éljük meg a laptanács létrehozását. *Magyar Szó*, 2010. március 4. 4.

¹⁹⁹ „Szemmel látható cenzúra”. *Magyar Szó*, 2010. március 12. 4.

²⁰⁰ Nem lesz laptanács. *Magyar Szó*, 2010. szeptember 4. 1., 6.

²⁰¹ A kilencvenes évek elején több mint 1500 dolgozót foglalkoztató, széles körű gazdasági és kulturális tevékenységű Forumot 2002. május 23-i dátummal törölték a cégjegyzékből. Jogutódjának, a „karcúsított” Magyar Szónak – nem hivatalos értesülések szerint – alig 250 dolgozója van, tevékenysége pedig a lapkiadásra szűkült. A folyamat meghatározó szereplői Kasza József, a VMSZ volt elnöke, Józsa László, az MNT és a Magyar Szó Lapkiadó Kft. igazgatóbizottsági szerepét betöltő Taggyűlési Jogok Gyakorló Testületének (valójában Igazgatóbizottság) elnöke, Mihók Rudolf volt igazgató és Kókai Péter akkori főszerkesztő.

²⁰² Bozóki Antal: Magánosítani vagy nem? [online]. *A Magyar Polgári Szövetség Honlapja*, 2011. augusztus 7. <http://www.mpsz.net/>, *Kisebbségi Sajtófókus*, 2011. augusztus 9.

A Magyar Nemzeti Tanács a 2012. szeptember 27-i XXV. ülésén főszerkesztői minősítésben Varjú Mártát, igazgatói minősítésben pedig Ökrész Rozáliát bízta meg a *Magyar Szó* vezetésével. A tanács döntése nyomán a *Hét Nap* főszerkesztője Tomek Viktor, igazgatója pedig László Edit lett (P. E. – dió: Varjú Márta a *Magyar Szó* főszerkesztője. *Magyar Szó*, 2012. szeptember 28. 1., 4.).

A tartományban három televízió, a Vajdasági RTV, a Mozaik TV és a Pannon RTV működik. Mindegyik csak részlegesen sugároz eredeti magyar műsort.

A Vajdasági RTV (VRTV)²⁰³ mint közszolgálati médium működik, tíznyelvű műsort sugároz a második csatornán. Jelenlegi helyzete jelentős mértékben az ország központosításának következménye, ugyanis megfelelő helyiségek nélkül működik, a tévé-előfizetés rá eső részének átutalása a Szerbiai RTV részéről pedig rendszertelen és nem átlátható. A tévé épületét 1999-ben a NATO lebombázta, a kormányzat azóta nem mutatott érdeklődést e probléma megoldására.

Klemm József, az Újvidéki Rádió igazgatója szerint „a következő időszakban jelentős létszámcsökkentés zajlik majd le a VRTV-ben, s bár még csak most készül a médiaház dolgozói szerkezetéről szóló okmány, úgy sejthető, hogy 300-400 dolgozót fognak elbocsátani [*a mintegy 1400 alkalmazott közül – B. A.*]. Reméljük, a magyar szerkesztőséget megkímélik, hiszen itt így is kevesen vannak, tehát a magyar szerkesztőségben akár még létszámnövelést is várhatunk. A belgrádi B92 médiaházból érkezett új vezetőség számos elképzelést dédelget a műsorok javítására, de a vajdasági médiát illetően nincs tapasztalatuk. Reméljük, lesz elég érzékük ahhoz, hogy ne csak a nemzetiségek arányát vegyék figyelembe, hanem tiszteletben tartsák azokat a szerzett jogokat és hagyományokat, melyeket a kisebbségek kiérdemeltek az elmúlt évtizedekben.”²⁰⁴

**A tíznyelvű VRTV székházának felirata csak szerb nyelvű és cirill betűs
(Magyari Karolina felvétele)**

²⁰³ Radio-televizija Vojvodine, <http://www.vesti.rs/izvor/rtv/>.

²⁰⁴ Kocsis Árpád: A negyed harmada. *Magyar Szó*, 2011. december 3. 9.; Varjú Márta: Kellemtelen feladat vár ránk. *Magyar Szó*, 2010. július 22. 5.; A VRT igazgatóbizottsága 2011. április 8-i ülésén arról döntött, hogy „a programcél megvalósításának sikertelensége, továbbá a nézettség és a hallgatottság terén elért nem megfelelő eredmények miatt menesztik a teljes vezetőséget” (v.ár: Leváltották a médiaház teljes vezetőségét. *Magyar Szó*, 2011. április 15. 5.). A magyar szerkesztőség helyzetére jellemző, hogy „se a kinevezésről, se a leváltásról nem kérdezik” (Varjú Márta: A televíziózás elkötelezettjei vagyunk. *Magyar Szó*, 2011. április 16. 14.).

Újabban olyan elképzelés is van, hogy a VRTV szűnjön meg, és a jövőben a Szerbiai RTV keretében működjön regionális médiumként. A javasolt átalakítással veszélybe kerül (het) a nemzeti kisebbségi nyelveken való sugárzás joga.²⁰⁵

A VRTV magyar nyelvű műsorainak tartalma nem megfelelő minőségű, és rövid műsoridővel rendelkezik. A magyar szerkesztőségben az utóbbi évtizedben foglalkoztatottak száma megfeleződött, és csak nagy erőfeszítések árán tudták végezni feladatukat tekintettel az elavult műszaki felszerelésre is. 1990 októberéig az (akkor még) Újvidéki Televízió magyar szerkesztőségében mintegy száz foglalkoztatott volt és még mintegy húsz külső munkatárs. A szerkesztőségnek – a munkahelyek besorolása szerint – mindössze 26 munkahelyet (ebből 21 újságíróit és 5 kisegítő személyzetit) hagytak jóvá, a külsős munkatársak száma pedig változó.²⁰⁶

Ismeretes az is, hogy „a televízió belől katasztrófálisak a műszaki feltételek, a technikai kapacitások minimálisak, a munkatechnológia megrekedt a 80-as évek szintjén”.²⁰⁷ Az ígéretek ellenére továbbra is megoldatlan a szerb és a kisebbségi műsorok feliratozása.

A közszolgálati VRTV magyar tévéműsorainak terjedelme drasztikus csökkenést mutat az 1990-es évekhez viszonyítva, amikor a VRTV programjának 20,06%-át a magyar műsorok képezték. Jelenleg a magyar adás kb. heti 800 perc, vagyis nem egész 2 óra naponta elszórva a többi nemzetiségi műsor között, ami a VRTV összesített adásidejének még az öt százalékát sem teszi ki,²⁰⁸ miközben a magyarok a lakosság 13%-át adják. A létszám és a műsoridő csökkenése, a szükséges anyagi és műszaki feltételek egyre súlyosabb gondokkal járó hiányának következménye az adásszínvonal hanyatlása is. Külön probléma, hogy nincsenek oktatási, tudományos és gyermekműsorok, valamint hogy nincs rendszeres és folyamatos műsorcsere a magyarországi tévécsatornákkal és műsorgyártókkal. A szerkesztőség gyakran nem jut el a magyar jellegű vajdasági eseményekre, kevés a lehetősége a terepi forgatásra. Mindez a vajdasági magyarok nyelvének és kultúrájának további elszegényedéséhez vezetett.

²⁰⁵ A Vajdasági RTV megszűnése ellen. *Magyar Szó*, 2010. július 8. 20.; Pesevzski Evelyn: Elhamarkodott aggodalom. *Magyar Szó*, 2010. július 9. 5.; Both Mihály: Belgrád über alles. *Magyar Szó*, 2010. július 13. 4.

²⁰⁶ „Jobb időkben 50 újságírója volt a szerkesztőségnek, most meg valamivel több mint húszan vagyunk, s ehhez társult a kísérő személyzet és a tiszteletdíjas munkatársak” – nyilatkozta Buda Hajnalka, a tévé magyar szerkesztőségének fő- és felelős szerkesztője. A kérdésre, hogy „mekkora lenne az ideális létszám, ahányan könnyedén jó műsorokat tudnának készíteni, azt válaszolta, hogy „a 30-as létszámot tartaná elfogadhatónak, ha ehhez a még 5-6 állandó tiszteletdíjas munkatárs is társulna” (Varjú Márta: A televíziózás elkötelezettjei vagyunk. *Magyar Szó*, 2010. április 16. 14.).

²⁰⁷ Szeli Balázs: Friss levegőt a szerkesztőségbe! *Magyar Szó*, 2008. október 18. 17.; Pressburger Csaba: Jó éjt, Vajdaság! *Családi Kör*, 2008. október 16. 20–21.; Pressburger Csaba: Apró-cseprő ügyek. *Családi Kör*, 2008. október 30. 22–23.

Mintegy kétfélmillió dinár értékű műszaki felszerelést – laptopokat, digitális hangrögzítőket – vettek át 2010. október 12-én a Vajdasági Rádió főként kisebbségi szerkesztőségei az M Stúdió épületében, Újvidéken. A műszaki korszerűsítés tulajdonképpen a digitális érára való felkészülés része, melyet – mint ismeretes – 2012 végéig el kell végeznie minden szerbiai rádió- és tévécsatornának is. Ezek a készülékek – melyeket az intézmény önerőből vásárolt – a műsorkészítés fokozatos átállását szolgálják az analóg rendszerről a digitálisra. Egyidejűleg a dolgozókat is igyekeznek felkészíteni a technológiai változásokra, hat személy vett át oklevelet az új ismeretek elsajátításáról (Nagy Magdolna: Felkészülés a digitális átállásra. *Magyar Szó*, 2010. október 13. 5.).

²⁰⁸ Szeli Balázs: Friss levegőt a szerkesztőségbe! *Magyar Szó*, 2008. október 18. 17.; Vajdasági Magyar Médiastratégia... 15.

Szinte hihetetlen, de csak 2010. február 23-án – csaknem húsz év kihagyás után – került sor a Vajdasági Televízió és a Magyar Televízió együttműködésének felújítására.²⁰⁹

Vajdasági RTV igazgatóbizottsága 2011. július 1-jén Siniša Isakovot választotta meg vezérigazgatónak.²¹⁰ Az igazgatóbizottság 2011. április elején váltotta le az akkori vezetőset élén Blažo Popović vezérigazgatóval a rossz nézettségi és hallgatottsági mutatókra hivatkozva.²¹¹

2011. november 29-én mutatták be a Vajdasági Műsorszórási Intézmény VRTV (RUV RTV) új vizuális jelét és jelmondatát, amely így hangzik: Mozgásban. A vizuálisan hatásos és sokszínű logót, ami feltehetően Vajdaság soknemzetűségét hivatott kifejezni, csak az rontja, hogy a felirat ismét csak szerb nyelvű és cirill betűs.²¹²

Az újvidéki Mozaik Televízió az első nonprofit (civil) televízió volt Vajdaságban, amely magyar nyelven szolgáltatott műsort. A Mozaik Alapítvány által irányított televízió 2003. október 20-án alakult, és adásait 2004 szeptember 1-jén kezdte sugározni azzal a céllal, hogy az újvidéki, a dél-bácskai és a szerémségi magyarság számára készítsen folyamatos magyar nyelvű és szellemiségű műsorokat. 2007-ig kísérleti jelleggel működött, azóta naponta 12 órás műsorral jelentkezik, amelyben a napi 2,5 órás saját gyártású műsort 13 munkatárs készíti.

A Mozaik TV az újvidéki Delta TV-vel 2007-ben az országos pályázaton Újvidék város és környéke területére helyi frekvenciát nyert. A kábeltelevíziós hálózatoknak köszönve műsorait nézik Temerinben, Szenttamáson, Óbecsén, Törökbecsén, Kishegyesen, Verbászon, Kúlán, Cservenkán és más kisebb településeken is. A 2011. december 6-án indított honlapon (www.mozaiktv.rs) keresztül a Mozaik 60 kilométeres adásterületén kívül élők is figyelemmel kísérhetik a részben önerőből, részben pedig a Duna TV-ből átvett anyagokból összeállított műsort.

A Mozaik TV azonban az utóbbi években hátrányosabb helyzetbe került a fiatalabb szabadkai Pannon Televízióval szemben. 2007 óta a Mozaik TV anyagi támogatása állandóan csökken, a 2005-ben a Pannónia Alap által alapított Pannon TV és Pannon Rádió támogatása pedig állandóan növekedett. 2011 szeptemberében a Magyar Nemzeti Tanács – a média-

²⁰⁹ Az erről szóló szerződést az újvidéki székházban írta alá a két intézmény nevében Aleksandar Dotlić, a Vajdasági Televízió volt igazgatója, valamint Medveczky Balázs, az MTV ügyvezető alelnöke. Ezt követően Medveczky kijelentette, hogy a Magyar Televízió számára nagyon fontos a kétirányú híráramlás, vagyis lehetővé tenni, hogy mindazokat a tartalmakat, melyeket a határon túlira Magyarországon állítanak elő, minél több csatornán tudják eljuttatni hozzájuk, és fordítva. Ez utóbbi azért fontos, hogy betekintést nyújthassanak a magyarországi nézőknek a határon túli magyarság életébe. Aleksandar Dotlić is reményét fejezte ki az aláírás utáni nyilatkozatában, hogy húsz év után a magyar közszolgálati televízióval ismét elmélyül az együttműködés, és azt a régi szintre sikerül emelni (Nagy Magdolna: Húsz év után megújul az együttműködés. *Magyar Szó*, 2010. február 24. 15.).

²¹⁰ Isakov okleveles villamossági és számítástechnikai mérnök, a tartományi közlekedési és távközlési titkár munkatársa volt. 1980 és 2003 között a Vajdasági RTV-ben (azaz az akkori Újvidéki RTV-ben) dolgozott.

²¹¹ Isakov 2013. május 8-án lemondott tisztségéről. Az RTV igazgatóbizottsága helyébe ügyvezetőként Srđan Mihajlovićot (1965) nevezte ki. Mihajlović korábban a Transnafta közzállalat igazgatója, a Vajdasági Bank vezérigazgatója és a Szerbiai Köolajipari Vállalat vezérigazgatójának a tanácsadója volt.

²¹² Elérhetősége: http://www.rtv.rs/sr_lat/vojvodina/uz-jubilej-rtv-slike-iz-radionice-jutarnjeg-programa_286794.html

háznak nyújtott támogatás keretében – a Pannon TV-nek és Pannon Rádiónak 18 millió dinárt juttatott (az MNT 2010. július 30-ától a Pannon TV társalapítója), a Mozaik TV-t pedig anyagi támogatásban nem részesítette, ami miatt veszélybe került a fennmaradása.

A Mozaik TV működtetési költségeinek 95%-át támogatásból fedezi, ezek 35%-át önkormányzati, tartományi, köztársasági és anyaországi pályázatokon nyeri. Legnagyobb támogatója Újvidék város, amely a lakosság 5,3 százalékát kitevő magyar közösség tévé-állomása működési költségeinek felét fedezi, mintegy 8 millió dinárt.²¹³ A Mozaik TV 2011. szeptembere óta nem tudta biztosítani a dolgozóinak a teljes fizetését sem, amit 20 százalékkal csökkentettek. Reményeik szerint a televízió helyzete javulni fog. A Magyar Nemzeti Tanács ugyanis 2012 januárjában társalapítója lett a Mozaik Televíziót működtető Mozaik Alapítványnak.²¹⁴

A Pannon RTV a szabadkai Magyar Házban működik. A rádió és a tévé műsorait 30 foglalkoztatott és ugyanennyi tiszteletdíjas készíti. Az alkalmazottak zöme 35 év alatti. A Pannon TV-t és a Pannon Rádiót a Pannónia Alap nevű civil szerveződés működteti, amely 2005-ben alakult azzal az elsődleges céllal, hogy fejlessze Vajdaságban a magyar nyelvű tájékoztatást, és hozzájáruljon a vajdasági magyarság közösségként való megmaradásához, társadalmi felzárkózásához. A Magyar Nemzeti Tanács 2010. július 30-án az új törvény adta lehetőségeket kihasználva a Pannónia Alap társalapítójává vált.

A Pannon Televízió időosztásos rendszerben nyert frekvenciát Szabadka területén. Az éterben fogható napi hatórás műsor mellett a kábeltévés hálózatban is nézhető a műsora Szabadkán, valamint további 9 önkormányzat 24 településén, ott, ahol nagy számban vagy még mindig többségben élnek a magyarok. Kábelén a Pannon TV-nek huszonnégy órás műsorideje van, az adás 70 000 háztartásba, mintegy 250 000 emberhez jut el. A műsorok nézhetőek és hallhatóak az interneten is.

A televízió stábjának napi 2-3 órányi saját gyártású műsort készít az észak-vajdasági régióban a politika, a gazdaság, a mezőgazdaság, a környezetvédelem, az egészségügy, a szociális és oktatási kérdések, az ifjúságpolitika, a vallás, a kultúra és a hagyományápolás terén. Emellett rendszeresen tudósít a nagyobb horderejű eseményekről Vajdaság egész területéről, valamint Magyarországról is. A Pannon RTV számos művelődési rendezvény médiaszponzora, melyekről többkamerás felvételt készít, a Magyar Nemzeti Tanács üléseit pedig élőben közvetíti. Műsorainak jelentős részét feliratozza szerb, illetve magyar nyelven.²¹⁵

Az Újvidéki Rádió hivatalosan 1949. november 29-én kezdte meg programjának sugárzását az akkori Lloyd Hotelből a Žarko Zrenjanin utcában. A Rádióban 1989-től kezdve hallható a nap 24 órájában magyar adás. Akkor 104-en dolgoztak itt, most 45 fő a szerkesztőség, ami

²¹³ Galambos László: Tartalmilag kifogásolható. *Magyar Szó*, 2011. október 25. 7.; Vajdasági Magyar Médiastratégia... 17.

²¹⁴ Magyar Nemzeti Tanács: Jelentés a vajdasági magyar médiastratégia 2011–2016 megvalósításáról. 2011. november – 2012. november, 11. A médiastratégia lelőhelye: <http://www.mnt.org.rs/10-Strategiak>

²¹⁵ Pannon RTV, http://pannonrtv.com/web/?page_id=73

miatt veszélybe került a 24 órás magyar adás. Az ugyancsak 24 órában műsort sugárzó szerb szerkesztőséghez képest 60 százalékkal kevesebben dolgoznak a magyar rádióadásban.²¹⁶

Az 1999. évi NATO-bombázások óta a rádió adói csökkentett erővel sugároznak, mivel „egyelőre nincs pénz a nagyobb teljesítményű adók felszerelésére”. A műsort csak ultrarövid hullámon sugározza, mivel a korábbi középhullámú adó továbbra sem működik. Ezért van az, hogy nemcsak Zomborban és Dél-Bánátban, de a tartomány más részein (mint például az Újvidékhez közeli Kamancon (Sremska Kamenicán) sem hallják az adásokat, vagyis „jelenleg a vajdasági lakosság egyharmada nem tudja hallgatni az Újvidéki Rádiót”.²¹⁷ Viszont interneten is sugározzák a rádió 1., 2. és 3., valamint a tévé 1. és 2. műsorát. Vajdaságban azonban nem gyakori a rádió- és tévéműsorok internetes fogyasztása.

Az újvidéki stúdió magyar szerkesztőségében – annak ellenére, hogy csökkent az állandó munkaviszonyban lévő dolgozók száma – az új munkatársak felvétele helyett mintegy 20 tiszteletdíjast és meghatározott időre alkalmazottat foglalkoztatnak. Az új munkahelyek feltöltésére majd csak akkor kerül sor, amikor „javul az RTV helyzete”.²¹⁸ A műszaki modernizációra és a káderállomány bővítésére azonban egyelőre csak szóbeli ígéretek vannak.²¹⁹

Az Újvidéki Rádió és a Magyar Rádió vezetői 2007. október 4-én együttműködési keretmegállapodást írtak alá, amely „a műsorok tartalmi gazdagítására, a gyorsabb információcserére és a kisebbségi jogok ápolására terjed ki”. 2008. május 14-én a két intézmény közötti műsorcsere feltételeiről írtak alá megállapodást, amely az Újvidéki Rádió számára lehetővé teszi az MR1-Kossuth rádió, valamint az MR4 nemzetiségi adások nem jogköteles műsorainak, a Magyar Rádió számára pedig a szerbiai és a vajdasági események részletes hírosszefoglalóinak sugárzását.²²⁰

²¹⁶ Kocsis: A negyed harmada... 9.

²¹⁷ Varjú Márta: A televíziózás elkötelezettjei vagyunk. *Magyar Szó*, 2011. április 16. 14.

²¹⁸ Pressburger Csaba: Másként szól a rádió. *Családi Kör*, 2008. október 9. 23.

²¹⁹ Uo.

²²⁰ Magyar Rádió: Műsorcsere az Újvidéki Rádióval. *MTI*, 2008. május 14.; Magyar Nemzeti Tanács Hivatala: Az MNT megoldást keres az Újvidéki Rádió személyzeti gondjaira [online]. *VajdaságMA [Vajdaság]*, 2010. április 28. <http://www.vajdasagma.info/cikk.php?ar=vajdasag&id=10124>

Ternovác István, az Újvidéki Rádió magyar szerkesztőségének dolgozója 2010. december 13-án arról értesítette Vukašinović Évát, a vajdasági ombudsman kisebbségi ügyekben illetékes helyettesét, valamint az MNT és az öt vajdasági magyar párt elnökeit, hogy Radovan Balać, a rádió öt szerkesztőségének a műsorpolitikáját felügyelő fő- és felelős szerkesztő 2010. december 9-én keltezett rendeletével arra kötelezte a szerkesztőségeket, hogy az informatív műsoroknak „legalább a 75 százalékát” kötelezően vajdasági hírek képezzék. A rendelet – az újságíró megítélése szerint – súlyosan sérti a kisebbségi, köztük a magyar szerkesztőség jogát a közösség saját igényeinek megfelelő tájékoztatására. A történetekre a fő- és felelős szerkesztő úgy reagált, hogy az újságíró megpróbálta elpolitizálni az ügyet. Az újságíró címe 2011. január 12-én megérkezett Vukašinović Éva ombudsmanhelyettes állásfoglalása: „Értesítjük, hogy Radovan Balać, az Újvidéki Rádió fő- és felelős szerkesztője nyilatkozott az Ön folyamodványa kapcsán, és ezt követően a tartományi ombudsman véleményt fogalmazott meg, melyben úgy ítéli meg, hogy az Újvidéki Rádió fő- és felelős szerkesztőjének azon rendelete, mellyel arra kötelezi a szerkesztőségeket, hogy az informatív műsoroknak legalább a 75 százalékát vajdasági hírek képezzék, nem lehet kötelező érvényű rendelet. V.” (Az Újvidéki Rádió főszerkesztőjének rendelete nem lehet kötelező érvényű [online]. *VajdaságMA [Vajdaság]*, 2011. január 12. <http://www.vajma.info/cikk/vajdasag/11138/Az-Ujvideki-Radio-foszerkesztojenek-rendelete-nem-lehet-kotelezo-ervenyu.html>) A rendeletet a rádió magyar szerkesztősége „hallgatólagosan” nem tartja be.

A műsorszórási törvény hatályba lépésével szűkült a magyar nyelvnek az elektronikus médiában való használata is. A 34 vajdasági, magyar nyelven is sugárzó rádió közül (2008. augusztus 31-ével) 11 megszűnt.²²¹ Elhallgatott a Topolyai Rádió, a muzslyai Zeppelin Rádió, a zentai Fox Rádió, a Bajmoki Rádió, a Palicsi Rádió, a hajdújárasi Rádió 90²²² is, az 1970-től működő Szabadkai Rádió magyar műsora is regionális frekvencia nélkül maradt.²²³

A muzslyai Zeppelin Rádió: Vajon összejön-e még egyszer ez a társaság?²²⁴
(Kecskés István felvétele)

²²¹ h. gy: Veszélyben a kisebbségi média. *Magyar Szó*, 2008. november 20. 5.

²²² Miklós Hajnalka: Az internetes adásban reménykednek. *Magyar Szó*, 2010. február 13. 18.; Kiss Ágnes, S.: Sarokba szorítva. *Családi Kör*, 2010. március 25. 12–13.

²²³ A Szabadkai Rádió támogatás híján kénytelen néhány műsort egy ideig szüneteltetni, áll a rádió Magyar Nyelvű Műsorok Szerkesztőségének közleményében. Sztojanovity Livia: Egyes műsorok szünetelnek. *Magyar Szó*, 2010. november 30. 1., 7.

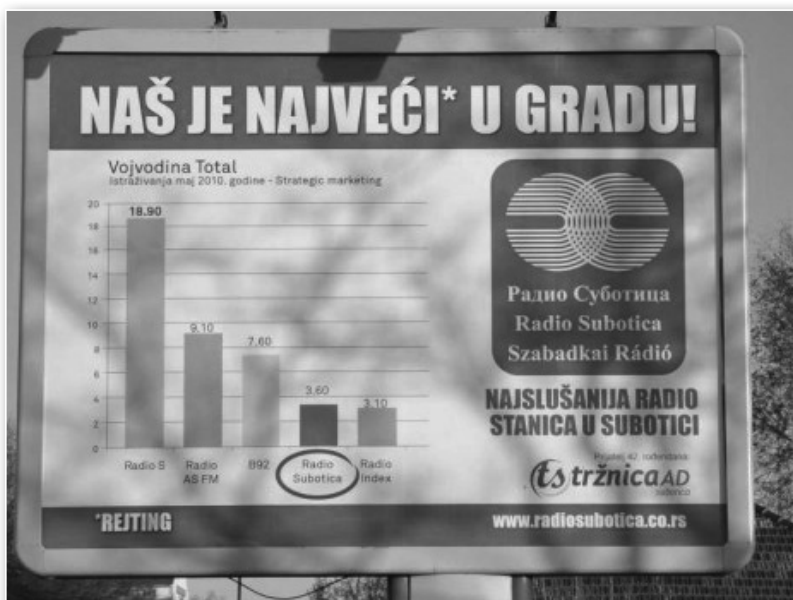
A Magyar Nemzeti Tanács és a szabadkai önkormányzat nem akar vagy nem képes segíteni? – kérdezte Ternovác István Németh Ernőtől, a rádió magyar szerkesztőségének vezetőjétől. „Kértem a Magyar Nemzeti Tanácsot, hogy segítsen. Azt a választ kaptam, hogy az MNT az idén csak a civil szervezeteket fogja segíteni, a médiát nem. Az önkormányzathoz a tavasszal fordultunk, amikor a költségvetésünkről volt szó és kértük, hogy ne csökkentsék a költségvetésünket, de a gazdasági helyzetre való tekintettel jöttek a megszigorítások. A jövő már nem rajtunk múlik. Amit mi tudtunk, azt megtettük. Most rajtunk kívül álló személyeknek kell döntenie a Szabadkai Rádió sorsáról” – nyilatkozta Németh. (Ternovác István: Elfogyott az erő a Szabadkai Rádióban [online]. *VajdaságMA [Tükör]*, 2010. november 30. <http://www.vajdasagma.info/cikk.php?ar=tukor&id=3798>)

Végül (2010. december 9-én) a Vajdasági Magyar Szövetség elnöksége döntést hozott, miszerint „a kisebbségi közösségünk sorskérdéseivel foglalkozó műsorok készítésére, továbbá a külső munkatársak tiszteletdíjának folyósítására a Szekeres László Alapítvány meghívásos pályázat útján 1,4 millió dinárt utal át negyedéves részletekben a szerkesztőség számára.” (1,4 millió dinár a Szabadkai Rádiónak a Szekeres Alapítványtól [online] *VajdaságMA [Vajdaság]*, 2010. december 9. <http://www.vajdasagma.info/cikk.php?ar=vajdasag&id=10999>). Ezzel azonban a probléma nem oldódott meg tartósan. Tomó Margaréta: Öt éve bizonytalan a Szabadkai Rádió helyzete. *Magyar Szó*, 2011. november 30. 5.

²²⁴ Muzslyán megpróbálják újraéleszteni az egyetlen bánáti magyar rádiót. Kecskés István: Újra megszólal a Zeppelin. *Magyar Szó*, 2010. július 17. 17.

Ezeknek a rádióknak az éterből való eltűnésével felbecsülhetetlen kár érte a vajdasági magyarságot, és csorbult a magyar kisebbség tagjainak (szerzett) joga az anyanyelven való tájékoztatáshoz. A megszűnt szerkesztőségek tagjai pedig munka nélkül maradtak.

A Szabadkai Rádió magyar nyelvű szerkesztősége Szerbiában is a legnagyobb hallgatottságnak örvendő helyi rádió.²²⁵ A szerb politikai elit által irányított Köztársasági Műsorszórási Ügynökség (RRA)²²⁶ mégis a Pannon RTV keretében működő kereskedelmi rádiónak ítélte oda (2007. december 17-én) a regionális rádió státusát (akkori főszerkesztője Árpási Ildikó, Kasza József, a VMSZ korábbi elnökének felesége volt). „Ennek érdekében az MNT is elszánt harcot vívott, soha még nem volt ilyen harcias, mint akkor. Ebből a tanulságos történet, hogy tud harcolni, ha akar. Vele együtt a tartományi kisebbségi titkár [*Korbecz Tamás, jelenleg az MNT elnöke és a Pannon RTV egyik társtulajdonosa – B. A.*] is demonstrálta vitézi készségét”.²²⁷ A Szabadkai Rádió helyzete már „öt éve bizonytalan”, amit csak növel az, hogy – a

A leghallgatottabbak, mégis „takaréklángon” kénytelenek folytatni
(Molnár Edvárd felvétele)

²²⁵ V. I.: Radio Subotica najslušaniiji lokalni radio u Srbiji [A Szabadkai Rádió a leghallgatottabb szerbiai helyi rádió]. *Danas*, 2009. január 5. 16.

²²⁶ Republička Radiodifuzna Agencija, <http://www.rra.org.rs/latinica>.

Az RRA működésével kapcsolatban felvetődik az a kérdés is, mennyire van összhangban ennek a testületnek működésével és az egyháznak a szerepével, valamint a szerb alkotmány 11. szakaszának 1. és 2. bekezdésével az a helyzet, hogy az élén egy egyházi személy – a tanács elnöke dr. Porfirije (Perić) szerb ortodox püspök – áll. Az előbb idézett törvénycikk szerint a Szerb Köztársaság világi jellegű állam, az egyházak és a felekezetek az államtól külön vannak választva.

²²⁷ Végel László: Vitézek a gáton. *Családi Kőr*, 2009. január 1. 8.

nem hivatalos értesülések szerint – „2012-től az önkormányzatok nem támogathatják a tájékoztatási eszközöket, s azok csak pályázat útján kaphatnak anyagi segítséget”.²²⁸

A zombori, a kúlai és a szenttamási önkormányzati tulajdonú rádiókat, amelyek magyar nyelven is sugároztak, kötelező privatizáció alá vonták.²²⁹ A szerb kormány a privatizációs folyamat módosítására/leállítására irányuló kezdeményezéseket rendre elutasította arra hivatkozva, hogy a környező EU-s tagországokban sem megengedett, hogy állami médiumok működjenek, holott tudjuk, hogy Romániában, Szlovákiában, Magyarországon ma is működnek önkormányzati alapítású médiumok.

A Zombori Rádió a várost és a környező kisebb településeket, valamint Apatint fedi le, erre a területre szól a frekvenciaengedélye, de ezenkívül Baján és Eszéken is fogható az adás. Ez körülbelül 200 000-220 000 lakost jelent. Ebben a régióban a Zombori Rádió az egyedüli média, amely több nyelven tájékoztat. Ez azonban, úgy tűnik, a zombori önkormányzat számára nem sokat jelent, ugyanis többéves ellenséges viszonyulása a rádióhoz mára teljesen ellehetetlenítette annak működését.

A 2007. november 2-i privatizálás után különösen nehéz anyagi helyzetbe került a Zombori Rádió. Az akkori 25 alkalmazottból csupán tízen maradtak munkaviszonyban. A részvénytársasággá alakult egykori közzvállalat tetemes adósságot halmozott fel, legtöbbször a saját dolgozóinak tartozik. Ezek 2010. november végén kapták meg a februári fizetésüket, és kaotikusnak írták le a rádió helyzetét: „A szerb nyelvű műsorból eltűntek a hírek, a rádióban látszattervekenység folyik. Egyedül a magyar nyelvű adás szól változatlanul napi két órában”.²³⁰ A Vajdasági Független Újságírók Egyesülete közleményben tiltakozott a Zombori Rádió megszűnése ellen, és követelte a helyi önkormányzat, a vajdasági kormány és a köztársasági kormány közbelépését.²³¹

A 2007. december 29-én elfogadott új önkormányzati törvény – a civil szervezetek nyomására – tartalmaz egy kitételt, miszerint a községek alapíthatnak olyan médiumokat „a

²²⁸ Tómosz Margaréta: Öt éve bizonytalan a Szabadkai Rádió helyzete. *Magyar Szó*, 2011. november 30. 5.

²²⁹ A Zombori Rádió magánosítása következtében rendkívül nehéz helyzetbe kerültek az alkalmazottak. 2008 augusztusában új igazgatóbizottságot választottak, majd a 20 állandó munkaviszonyban levő foglalkoztatott 12 500 dinárnyi minimális havi bért kapott (H. Á.: Nagyobb támogatást várnak. *Magyar Szó*, 2009. január 14. 5.).

²³⁰ Fekete J. József: Új igazgató – új remények. *Magyar Szó*, 2011. január 29. 14.

²³¹ Halász Gyula: Megmenekülhet-e a Zombori Rádió? *Magyar Szó*, 2010. június 12. 1., 4.; Đ. K.: Sprečiti gašenje Radio Sombora [Megakadályozni a Zombori Rádió megszűnését]. *Danas*, 2010. június 10. 16.; (fekete): Új igazgatóbizottság a Zombori Rádió élén. *Magyar Szó*, 2010. október 30. 6.; Fekete J. József: Decembertől már híradás se lesz(?) *Magyar Szó*, 2010. november 27. 16.; Fekete J. József: Optimista igazgatóbizottság. *Magyar Szó*, 2010. december 2. 4. 2011. január utolsó hetében a munkáltató szerződést kötött Ivanka Ognjanov okleveles közgazdással, aki vállalta az igazgatói feladatkör ellátását. Az alkalmazottak most „kedvező változásokra számítanak”. (Fekete J. József: Új igazgató – új remények. *Magyar Szó*, 2011. január 29. 14.).

Az áramelosztó dolgozói a felhalmozott tartozás miatt 2011. február 25-én lekapcsolták a hálózatról a rádiót, és ezzel megszűnt az adás. Fekete J. József: Elnémult a Zombori Rádió. *Magyar Szó*, 2011. március 1. 1., 5.; Szólaljon meg ismét a Zombori Rádió! *Magyar Szó*, 2011. március 2. 5.; Fekete J. József: Tízezer aláíró támogatja a Zombori Rádiót. *Magyar Szó*, 2011. március 3. 1., 5.; Fekete J. József: Nem hagyják veszni a Zombori Rádiót. *Magyar Szó*, 2011. március 4. 5.; Fekete J. József: Nemcsak adás, műsor is lesz. *Magyar Szó*, 2011. november 26. 6.

község területén hivatalos használatban lévő nemzeti kisebbségi nyelveken való tájékoztatás, valamint azokon a nemzeti kisebbségi nyelveken való tájékoztatás érdekében, amelyek nincsenek hivatalos használatban, de az ilyen tájékoztatás a kisebbségi jogok részét képezi” (20. szakasz, 34. pont). Ezzel jogilag kettős helyzet alakult ki, vagyis az állam lehet a média tulajdonosa meg nem is.

Öt újvidéki magyar civil szervezet (2008. szeptember 30-án) felszólította Ana Tomanova Makanova tartományi kormányalelnököt és tájékoztatási titkárt, Korhecz Tamás (volt) tartományi kisebbségügyi titkárt és Petar Teofilović (akkori) tartományi ombudsmant, hogy – hivatali kötelességükkel és személyes felelősségükkel összhangban, a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről szóló törvénynek a szerzett jogok védelméről szóló 8., valamint a szerb alkotmánynak az alkotmányjogi panaszra vonatkozó 170. szakasza alapján – indítsanak eljárást a frekvenciák odaítélésének felülvizsgálására és a magyar nyelvű tájékoztatás helyreállítása érdekében.²³² A felhívásnak mindössze az lett a visszhangja, hogy Bálint Sándor tartományi tájékoztatási segédtitkár hangsúlyozta: „Egy ilyen környezetben, mint Vajdaság, külön fontossága van a kisebbségi médiának.” Megemlítette, hogy a hatályban lévő alkotmány tartalmazza azt is, hogy mind köztársasági és tartományi, mind pedig helyi szinten biztosítva legyen a kisebbségi média pénzelése.²³³ Tehát az illetékesek érdemben nem foglalkoztak a kérdéssel.

A már idézett Szerencsés Zsuzsanna (a *Vajdasági média – politikai kompromisszum vagy hivatásos újságírás*²³⁴ című tanulmány egyik szerzője) véleménye szerint, „a médiumok privatizálásának leállítása óriási gondot jelent, és nem látni, mi lesz ennek a vége”.

Szerencsés szerint „jelen pillanatban a fő problémát a teljes káosz jelenti a szabályozás területén. Az egyik törvény egyféleképpen rendelkezik, a másik pedig másféleképpen. Ez a »szervezett káosz« – úgy látszik – megfelel bizonyos hatalmi központoknak, mert így tudják a leginkább érvényesíteni érdekeiket.” Hozzátette még: bár a kormány bejelentette, hogy az év végéig befejezik a privatizációt, most (2010 – B. A.), május végén már eleve lehetetlennek tűnik, hogy ez a gyakorlatban is megvalósuljon. A médiaszakértő szerint a vajdasági médiumok 70 százaléka csőd előtt áll, s a szerbiai médiareform veszélyesen leragadt. „Itt mindenki azt csinál, amit jónak lát, vagyis ami az érdekében áll. Hét évig vártunk a nemzeti tanácsokról szóló törvényre, nagyon sok jó megoldása is van ennek a jogszabálynak, de a tájékoztatásra vonatkozó része nagyon szűkös és semmitmondó. A nemzeti tanácsok alapítói szerepére a törvénynek csupán egyetlen szakasza vonatkozik, és az is csak általánosságban fogalmaz. Egyáltalán nem dolgozták ki azt a részt, amely a nemzeti

²³² Csorbulnak a szavatolt jogaink. Öt újvidéki civil szervezet közleménye [online]. *VajdaságMA*, 2008. október 1. <http://www.vajma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=vajdasag&id=7472>; *Magyar Szó*, 2008. október 3. 5; Diósi Árpád: Szűkös lehetőségek között. *Magyar Szó*, 2008. november 4. 1., 5.

²³³ Végel László: Vitézek a gáton. *Családi Kör*, 2009. január 1. 8.; Veszélyben a kisebbségi média [online]. *Magyar Szó*, 2008. november 20. http://www.magjarszo.com/fex.page:2008-11-20_Veszelyben_a_kisebbségi_média.wcag

²³⁴ Serenčeš, Žužana – Stankov, Siniša: *Vojvodanski mediji – politički kompromis ili profesionalno izveštavanje*. Novi Sad, 2010, Nezavisno društvo novinara Vojvodine.

tanácsoknak mint a kisebbségi médiumok új alapítóinak a jogaira és – ami még fontosabb – a felelősségére vonatkozna. Mert jogosan követeljük az államtól, hogy tegyen eleget saját kötelezettségeinek, és biztosítsa a kisebbségi média jövőjét és biztonságát, ugyanakkor senki sem beszél arról, hogy mi a nemzeti tanácsok kötelezettsége. Hol vannak az adott közösségek médiastratégiái? Évekkel ezelőtt ígérték be ezeket a stratégiákat tudatában annak, hogy kötelesek elkészíteni, de a mai napig nem készültek el,²³⁵ pedig a nemzeti tanácsok már nyolc éve léteznek.”²³⁶ A médiában dolgozók fizetése gyakran késik, vagy az újságírók csak a minimálbért kapják. „Az egyik újvidéki szerkesztőségben a tulajdonos tombolat szervezett, s aki megnyerte a főnyereményt, az annak címén megkapta elmaradt bérét”²³⁷ – hozta fel a súlyos állapotok illusztrációjaként Szerencsés Zsuzsanna.

A nemzeti tanácsok alapítói jogaival kapcsolatban Szerencsés – a Vajdasági Újságírók Független Egyesülete (Nezavisno društvo novinara Vojvodine [NDNV]) 2011. december 8-i újvidéki fórumán – kiemelte, hogy a kisebbségi önkormányzatok kötelezettségei továbbra sem tisztázottak, félő, hogy a kisebbségi médiumok privatizációjára vonatkozó törvényi kuszaság, a rendszerbeli megoldások hiánya pedig ismét politikai alkukba torkollik.²³⁸

A Magyar Nemzeti Tanács 2011. november 22-i ülésén, „csaknem egy évtizedes előkészületek” és „hosszabb vita után”,²³⁹ elfogadta a *Vajdasági Magyar Médiastratégia 2011–2016* című dokumentumot.²⁴⁰

Korhecz Tamás, az MNT elnöke szerint a médiafejlesztési dokumentum „...pontosan megfogalmazza, hogy az egyes szerkesztőségeknek mi lesz a szerepük a rendszerben”. Mármost a Vajdasági Magyar Médiahálózatban, amelynek létrehozása a stratégia egyik fő célkitűzése.²⁴¹

²³⁵ A Magyar Nemzeti Tanács 2010. június 1-jei, utolsó, Szabadkán megtartott ülésének napirendjén szerepelt többek között a médiastratégia-tervezet megtárgyalása. Józsa László, az MNT elnöke indítványa nyomán az MNT tudomásul vette, de nem szavazott az elfogadásáról. Kókai Péter erről ezt nyilatkozta: „A tervezet továbbalakítható félkész termék.” Pesevski Evelyn: Utolsó ülést tartotta az MNT. *Magyar Szó*, 2010. június 2. 1., 20.

²³⁶ Halász Gyula: Szervezett káosz a médiaszférában. *Magyar Szó*, 2010. május 29. 7.

²³⁷ Csöd előtt a vajdasági médiumok többsége [online]. *VajdaságMA*, 2010. június 5. <http://www.vajdasagma.info/cikk.php?ar=vajdasag&cid=10328>; Lásd Végel László meglátásait is a vajdasági kisebbségi média helyzetéről. (Varjú Márta: Pártokráciába bújtatott közszolgáltatás. *Magyar Szó*, 2011. május 21. 6.)

²³⁸ -p-: Esélyegyenlőséget a médiapiacra. *Magyar Szó*, 2011. december 9. 4.

²³⁹ Simon Erzsébet Zita: „Ki gépen száll fölébe, annak térkép e táj...” *Új Esély*, 2011. december 15. 26.

²⁴⁰ Vajdasági Magyar Médiastratégia... i. m.; Pesevski Evelyn: Kielégíteni a vajdasági magyarság különleges igényeit. *Magyar Szó*, 2011. november 19. 14.; Pesevski Evelyn: Első helyen az értéktérítés. *Magyar Szó*, 2011. november 22. 5.; Pesevski Evelyn: Elfogadták a médiastratégiát. *Magyar Szó*, 2011. november 23. 1., 4.; Kabók Erika: Új médiastratégia. *Magyar Szó*, 2011. november 26. 14.; Pesevski Evelyn: A sajtó bekebelezése kezdődött el? *Magyar Szó*, 2011. november 26. 5.

²⁴¹ Márton Attila: Kinek hol a helye és mi a feladata [online]. *VajdaságMA [Kertelés nélkül]*, 2011. március 28. <http://www.vajma.info/cikk/kertelesnelkul/135/Kinek-hol-a-helye-es-mi-a-feladata.html>; A médiumok igazgatói, főszerkesztői iránti elvárásokat, illetve irányelveket lásd a médiastratégiában: V.1. A vajdasági magyar szellemiségű közszolgálati média értéktrendje. In Vajdasági Magyar Médiastratégia... i. m. 29–31.

Vannak azonban – az MNT-ben is, például a Humentis civil szervezet képviselői –, akik úgy gondolják, hogy a médiastratégia függvényében „a sajtó bekebelezése kezdődött el”, és hogy „a pártfüggetlen médiumok tönkremennek”.²⁴²

A Humentis szerint „a dokumentum bizonyos szempontból utópisztikus. Többek között azért, mert nem derül ki, hogy milyen anyagi forrásokból finanszíroznák a különböző projektumok, célkitűzések megvalósítását”. – A stratégia indokolatlanul előtérbe helyezi a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) magas rangú képviselői által alapított, illetve az MNT által alapított társalapítású médiumokat, míg a többi sajtóorgánumot szinte mostohagyerekként kezeli. Egy etikai bizottság alapítását tervezik, amely valószínűleg az újságírókra való politikai nyomásgyakorlás eszköze lesz. Nem tartjuk elfogadhatónak, hogy a dokumentum megfogalmazása szerint a politikai pártok a jövőben politikai súlyukkal összhangban szerepelhetnek a magyarul vagy magyarul is tudósító tájékoztatási eszközökben – foglalta össze a szervezet véleményét Borsos Csilla, a Humentis tagja és egyben az MNT alelnöke.

A Demokrata Párt (DP) szabadkai szervezete úgyszintén „nem tartja helyesnek azt a politikai nyomásgyakorlást, amellyel egy vajdasági magyar párt [*a VMSZ – B. A.*] beleavatkozik az MNT munkájába, illetve amellyel beleavatkozott a médiastratégia írásába”.²⁴³

²⁴² Pesevszki: A sajtó bekebelezése...

²⁴³ Uo.

■

■